

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE
AMERİKA İLİŞKİLERİ (1945-50)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
HULUSİ KÖSE**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç Dr. H.CEVAHİR KAYAM**

İSTANBUL 2010

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE
AMERİKA İLİŞKİLERİ (1945-50)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
HULUSİ KÖSE
2901070003**

İSTANBUL 2010

TEZ ONAY SAYFASI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında 2901070003 numaralı Hulusi KÖSE'nin hazırladığı "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Amerika İlişkileri (1945-1950)" konulu YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, LİSANSÜSTÜ Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 23.08.2010 Pazartesi günü saat:13.30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin *Kabulü...* ne OYBİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANATI (2)	İMZA
Yrd.Doç.Dr.Cevahir KAYAM (Danışman)	Kabul	<i>H. Cevahir Kayam</i>
Prof.Dr.Mustafa KAÇAR	Kabulü	<i>M. Kaçar</i>
Prof.Dr.Sabahattin ÖZEL	Kabul	<i>S. Özel</i>
Doç.Dr.Işıl ÇAKAN HACİBRAHİMOĞLU	Kabul	<i>I. Çakan</i>
Doç.Dr.Mustafa AYDIN	Kabul	<i>M. Aydın</i>

İÜ Beyazıt Kampüsü Rektörlük Binası Kat:2

Tel: 0212 440 03 66- 0212 440 00 00/10056 Fax:0 212 440 03 45 / 10441

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Amerika İlişkileri (1945-50) adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10 Ağustos 2010

Hulusi Köse

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	381105
Yazar Adı / Soyadı	HULUSİ KÖSE
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 57736193124
Telefon / Cep Telefonu	0532 3206045
e-Posta	hulusikose@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE AMERİKA İLİŞKİLERİ (1945-1950)
Tezin Tercümesi	THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY AND THE USA FOLLOWING THE WORLD WAR II (1945 - 1950)
Konu Başlıkları	Tarih Uluslararası İlişkiler
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2010
Sayfa	172
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. H. CEVAHİR KAYAM
Dizin Terimleri	Amerika Birleşik Devletleri=United States of America Türkiye=Türkiye Türk-Sovyet ilişkileri=Turkish-Soviet relations
Önerilen Dizin Terimleri	Soğuk Savaş=Cold War Marshall Planı=Marshall Plan Truman Doktrini=Truman Doctrini NATO=NATO Sovyetler Birliği=Soviet Union
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelemesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **31.08.2013** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

01.09.2010

İmza:.....

ÖZET

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE AMERİKA İLİŞKİLERİ (1945 – 1950)

Hulusi Köse

Bu çalışmada, “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Amerika İlişkileri (1945 – 1950)” incelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyada güç dengeleri değişmiş, değişen güçler dengesi Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri etrafında şekillenmeye başlamıştır. Doğu – Batı veya Kapitalist – Sosyalist adı verilen bu “İki Kutuplu Sistem” uzun yıllar dünya politikasına egemen olmuştur. Bu dönemde Türkiye, Sovyetler Birliği’nin resmen Boğazlardan üs, Doğu Anadolu’dan toprak isteme tehdidi ile karşı karşıya kalmış, Türkiye bu tehditle başa çıkabilecek tek güç olarak ABD’yi gördüğünden bu dönemde ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi Türk dış politikasının temelini oluşturmuştur. Ayrıca Türkiye’yi bu dönemde ABD ile ilişki kurmaya iten diğer nedenler ise; ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardım, uluslararası alanda duyduğu yalnızlıktır.

ABD’nin Türkiye’ye yönelik politikası ilk etapta, doğrudan doğruya savaş sonrası Türkiye’nin güvenliği ve huzuru değil, Boğazların ve Karadeniz’in güvenliğine yönelik olmuştur. Ancak 1946 yılından itibaren ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Sovyetler Birliği’nin Avrupa’nın Batı sınırlarına kadar varan fiili ve ideolojik genişleme çabaları ve Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’e yönelik yayılcı politikası ABD’yi endişelendirmiştir. Bu tarihten sonra ABD, Türkiye’ye ayrı bir önem vermeye başlamıştır. Kuruluşundan itibaren Monro Doktrini’ni benimseyen ABD, bu stratejisini 1947 yılından itibaren değiştirmeye başlamıştır. Yunanistan ve Türkiye’ye askeri yardımla başlattığı Truman Yardımını daha sonra Avrupa’nın ekonomik kalkınmasına yönelik Marshall Planı ile devam ettirmiş ve ABD bu yeni dış politikasını NATO ile Batı ittifakına dönüştürmüştür.

Türkiye’nin Truman ve Marshall yardımlarından yararlanması ve 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı’nın (NATO) kurulması ile NATO’ya dâhil olma çabaları Türk ekonomisinin ve Türk dış politikasının dışa bağımlı hale gelmesinin ilk adımları olarak düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, Sovyetler Birliği, İki Kutuplu Sistem, Truman Doktrini, Marshall Planı, NATO

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY AND THE USA FOLLOWING THE WORLD WAR II (1945 – 1950)

Hulusi Köse

This study explores “The Relationship Between Turkey and the USA Following the World War II (1945 – 1950)”. Power balances changed after the World War II and this altered power balance started to be shaped around the Soviet Union and the United States of America. This “Bipolar System”, which was named as East-West or Capitalist-Socialist, dominated global politics for many years. In this period, Turkey faced the Soviet Union’s threats of demanding a base in the Straits and land from Eastern Anatolia and since Turkey saw the USA as the only power capable of dealing with this threat, improving relationships with the USA formed the basis of Turkish foreign policy at that time. The additional reasons pushing Turkey towards establishing relationships with the USA were the foreign aid Turkey needed for its economic development and the loneliness it suffered in the international area.

The USA’s initial policy towards Turkey was not Turkey's safety and peace right after war but rather the security of the Straits and the Black Sea. However, after 1946, relationships gained a new dimension. The Soviet Union's physical and ideological expansion efforts reaching up to Europe's western borders and its expansionist policy towards the Middle East and Eastern Mediterranean distressed the USA. After this date, the USA has started to place special importance on Turkey. Espousing the Monroe Doctrine since its establishment, the USA started to change this strategy since 1947. It continued Truman Aid that it started with the military support provided to Greece and Turkey with the Marshall Plan towards Europe’s economic development and the USA converted this new foreign policy into the Western alliance via NATO.

Turkey’s benefiting from Truman and Marshall aids and its efforts for including itself into NATO with the establishment of the North Atlantic Alliance on April 4, 1949 can be considered the first steps of Turkish economy’s and Turkish foreign policy's becoming foreign-dependent.

Key words: Turkey, USA, Soviet Union, Bipolar System, Truman Doctrine, Marshall Plan, NATO

İÇİNDEKİLER

Özet	v
Abstract	vi
İçindekiler	vii
Önsöz	ix
Kısaltmalar	xi
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I. 1923 - 1945 ARASI TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİSİ.....	20 - 45
A. Cumhuriyet Döneminde Türkiye– ABD arasında İmzalanan Antlaşmalar.....	20
1. Chester Projesi (9 Nisan 1923).....	20
2. Chester Projesi’nde İkinci Dönem.....	21
3. Lozan Konferansı’nda Türk – Amerikan İlişkisi.....	24
B. Cumhuriyet Dönemi (1923 – 1938) ABD – Türkiye İlişkisi.....	25
1. Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması (1 Ekim 1929).....	27
2. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve ABD.....	29
3. 1939 Ticaret Anlaşması	30
4. Cumhuriyet Döneminde Amerikan Şirketlerinin Türkiye’ye Yaptıkları Yatırımlar	32
5. Cumhuriyet Döneminde Türkiye – ABD Arasındaki Temel Sorunlar.....	33
6. Amerikan Okulları Sorunu	33
7. Atatürk ve Roosevelt	36
C. İkinci Dünya Savaşı Türk – Amerikan İlişkisi	38
1. Türkiye – İngiltere – Fransa Üçlü İttifakı.....	39
2. Savaşın Başlaması ve Savaş Döneminde Türk Dış Politikası	40
3. ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’na Girmesi ve Türkiye – ABD İlişkisi	41
4. Savaş Sırasında Yapılan Konferanslar ve Türkiye	43

İKİNCİ BÖLÜM

I. 1945 - 1947 DÖNEMİ TÜRKİYE – ABD İLİŞKİSİ.....	46
A. İkinci Dünya Savaşı Sonuna Doğru Düzenlenen Konferanslar	46
1. Yalta Konferansı ve Türkiye Açısından Sonuçları.....	46
2. Potsdam Konferansı ve Türkiye Açısından Sonuçları.....	51
3. Potsdam Konferansı’nda Boğazlar Sorunu ve ABD’nin Boğazlar Sorununa Bakışı.....	52
4. İkinci Dünya Savaşı Sonrası: Yeni Bir Dönem.....	55
B. Soğuk Savaş Başlangıcında Türkiye – ABD İlişkisi	59
1. Türk – Amerikan İlişkisinde Yakınlaşma Dönemi.....	59
2. ABD’nin Türkiye Politikası.....	61

3. ABD Missouri Savaş Gemisi'nin İstanbul'u Ziyareti	64
4. Türkiye'nin Missouri Gemisi'nin İstanbul'u Ziyareti Kapsamında Yaptığı Hazırlıklar	67
5. Türk ve ABD Basınında Missouri'nin İstanbul Ziyareti	67
C. Boğazlar Konusunda Türk – Sovyet Notaları ve ABD'nin Tavrı	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. 1947 – 1950 DÖNEMİNDE ABD –TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	76
A. Truman Doktrini.....	78
1. Ortaya Çıkaran Nedenler	78
2. Truman Doktrini'nin İlan Edilmesi	81
3. Truman Doktrini'nin Amaçları.....	84
4. Truman Doktrini'ne Türkiye'den ve ABD'den Gelen Tepkiler.....	85
5. 12 Temmuz 1947 Askeri Yardım Anlaşması	89
6. Amerikan İnceleme Heyetinin Türkiye Hakkındaki Raporları	92
7. Basında “Türkiye'ye Askeri Yardım Anlaşması”	93
8. Askeri Yardımın Kullanılma Şekli ve Sonuçları	94
B. Marshall Planı	97
1. Marshall Planı'nın Ortaya Çıkış Nedenleri	97
2. Marshall Planı'nın Uygulanması	101
3. Marshall Planı ve Türkiye	105
4. Marshall Yardımı'nın Kullanılışı ve Sonuçları	110
C. NATO'nun Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya Üye Olma Girişimi	112
1. Türkiye'nin NATO'ya Girme Teşebbüsü.....	114
2. İstanbul Ortadoğu Misyona Şefleri Konferansı	117
3. 1950 Yılı Türkiye ve ABD	118
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	142

ÖNSÖZ

“II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Amerika İlişkileri 1945 –50” adlı Yüksek Lisans tezimde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan yeni dünya düzeninde Türkiye – ABD ilişkileri incelenmiştir.

1945-50 döneminde Türk-Amerikan ilişkilerine yön veren en önemli gelişme, şüphesiz Sovyetler Birliği’nin hem Türkiye’ye hem de Ortadoğu ve Avrupa’ya yönelik geliştirmiş olduğu politikalarıdır. ABD ile Türkiye arasındaki gelişmeler, Sovyetlerin söz konusu politikalarının Amerikan çıkarları ile yakından ilişkilidir. 1945 yılında Sovyetler Birliği’nin, 1925’te Türkiye ile imzalamış olduğu dostluk anlaşmasının süresini uzatmayıp Boğazların statüsünü de içeren yeni talepler öne sürmesi, Türkiye’nin iki kutup arasında kararlı bir tercih yapmasını beraberinde getirmiştir. Bu gelişme, hem Türkiye hem ABD açısından varolan ilişkilerin daha yapısal bir düzeye ulaşmasını sağlamıştır. Sovyetler Birliği’nin özellikle Boğazlar konusunda yeni düzenlemeler talep etmesi, Balkanlar’da nüfuzunu arttırmaya başlaması ve Ortadoğu’nun Sovyetler Birliği’nin ekseninde şekillenmeye başlaması Türk–Amerikan ilişkisine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Bugüne kadar Türk- Amerikan ilişkilerinin tarihsel gelişim süreci ile ilgili pek çok önemli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise 1945-1950 yılları arasında Türk- Amerikan ilişkilerinde yaşanan gelişmeler incelenirken Türk basınının yanında Amerika’nın en etkili yazılı basınından biri olan “The New York Times” gazetesinden faydalanılmış ve böylece yapılan çalışmanın perspektifi genişletilerek konu incelenmiştir. Yapılan çalışmanın bir diğer ayırt edici özelliği ise 1945 – 1950 tarihleri arasında Türk – Amerikan ilişkileri incelenirken birincil kaynaklardan olan “FRUS”tan (Foreign Relations of the United States – ABD Dış İlişkiler) yararlanılmıştır. ABD Dış İlişkiler tutanaklarında Türkiye–ABD ilişkileri incelenirken Wisconsin Üniversitesi’nin Dijital Koleksiyonları kullanılmıştır. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonları’nda 1945 – 1950 arası ABD Dış İlişkiler tutanaklarına, ABD Dışişleri Bakanlığı ve diğer ABD dış temsilciliklerinin

yapmış oldukları yazışmalara ve bu kaynaklarda Türkiye ile ilgili bölümlere ulaşmak mümkündür.

Üç bölümden oluşan bu çalışmada; birinci bölümde Osmanlı – ABD ilişkilerinin gelişim süreci, Milli Mücadele döneminde Türk – Amerikan ilişkileri, Atatürk dönemi ve İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türk – Amerikan ilişkileri genel olarak incelenmiştir. İkinci bölümde; İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni güçler dengesinde Türkiye'nin izlediği dış politika, Türkiye'nin Osmanlı'dan miras aldığı ve Cumhuriyet döneminde de uyguladığı denge politikasını terk edip Amerikan – Batı bloğu ile ittifaka dönüşen yeni dış politikası ve Türkiye – ABD yaklaşması ve bu yaklaşmanın nedenleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise soğuk savaşın başlaması ile yeni bir boyut kazanan Türkiye – ABD ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde ABD dış politikasında meydana gelen değişimlere bağlı olarak Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO'nun kurulması kapsamında Türk – Amerikan ilişkileri askeri – siyasi ve ekonomik boyutta incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmalarım sırasında ve tezimin ortaya çıkmasında destek ve katkılarını esirgemeyen ve bana yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. H. Cevahir KAYAM başta olmak üzere beni her alanda destekleyen aileme ve çalışmalarımın sabırla bitmesini bekleyen ve manevi desteğini bir an olsun esirgemeyen kız arkadaşım Didem'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Saygılarımla

İstanbul 2010

Hulusi KÖSE

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.e.	:	Aynı eser
a.y.	:	Aynı yer
Bkz.	:	Bakınız
bsk.	:	Baskı
bs.	:	Basım
BM	:	Birleşmiş Milletler
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
FRUS	:	Foreign Relations of the United States
Haz.	:	Hazırlayan
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization
No	:	Numara
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa numarası
T.B.M.M.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Devletlerin dış politikasını, sahip olduğu ekonomik, jeopolitik, jeostratejik ve siyasi güçleri belirler. 20. yüzyılın uluslararası sistemin oluşumunda 19. yüzyılda meydana gelen gelişmeler önemli rol oynamıştır. Bu yüzyılda meydana gelen gelişmeleri doğru okuma, bugünkü siyasi sistemi daha kolay anlamamızı sağlayacaktır. Bu çerçevede ABD, Türkiye dış politikasında şüphesiz önemli yere sahiptir. Türkiye - ABD ilişkilerinin geldiği bu noktayı ise resmi temasların başladığı 19. yüzyıla bakarak net görebiliriz.

A.Osmanlı –ABD İlişkisi

1. ABD'nin Kuruluşu

1756 – 1763 tarihleri arasında İngiltere ile Fransa arasında Yedi Yıl Savaşları yaşanmış, bu savaşlar neticesinde İngiltere ekonomik açıdan büyük sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Bu ekonomik sıkıntının giderilmesi amacıyla İngiltere, Amerika'daki kolonilerine yeni vergiler koymuştur. (1764 – 1765) İngiltere'nin bu yeni vergi talebine karşı çıkan koloniler ile (13 Koloni) İngiltere arasında çıkan çatışmalar 1774 yılında silahlı çatışmaya dönüşmüştür.¹ Bu 13 koloni güçlerini birleştirerek İngiltere'ye karşı mücadele etmiş, mücadeleleri sonucu 04 Temmuz 1776 yılında “Bağımsızlık Bildirgesi” yayınlarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) adı ile bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Koloni halkı ile İngiltere arasındaki mücadele 1783 yılına kadar devam etmiştir. Savaşı kaybeden İngiltere 03 Eylül 1783 yılında ABD ile yapılan Paris Antlaşması ile ABD'yi resmen tanımıştır.²

ABD bağımsız olduktan sonra ilk hedefi toprak parçalarını genişletmek ve ekonomik açıdan güçlenmektir. ABD topraklarını genişletmek için toprak satın almaya başlamış, 1803 yılında Fransa'dan Louisiana bölgesinin satın alınması bu

¹ Erol Tümeretekin, **Anglo-Amerika**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1970, s.177.

² Fahir Armaoğlu, **XX.yy. Siyasi Tarihi (1914 -1980)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, s.63.

hedef doğrultusunda gerçekleşmiştir.³ ABD toprak satın almaya sonraki dönemlerde de devam etmiş, 1819'da Florida, İspanyollardan satın alınmıştır, 1845 yılında Meksika'dan Teksas'ı ve 1846 yılında İspanya'dan Oregon'u almıştır. ABD, Meksika ile yapılan savaş neticesinde kazanılan yerlerin dışında bütün güney doğu bölgesini Meksika'dan satın almıştır. 1867 yılında ise Alaska, ABD tarafından Rusya'dan satın alınmış, ABD İspanya ile 1898 yılında yaptığı savaş neticesinde ise Porta Rico'yu ve Filipinleri ele geçirmiştir. ABD 1917 yılında elli adadan oluşan Virgin adalarını da Danimarka'dan satın almıştır.⁴

ABD topraklarını bu şekilde genişletme politikası izlerken diğer taraftan yaklaşık 100 yıl sürecek olan bir politika geliştirmiştir. Bu politika Avrupa'nın sorunlarına karışmama politikasıdır. ABD Başkanı James Monroe 2 Aralık 1823'te kongreye bir mesaj yollayarak, Amerika'nın Avrupa'nın sorunlarına karışmaya niyetli olmadığını, Avrupalıların da Amerika sorunlarına karışmaması gerektiğini belirtmiştir. Monroe Doktrini olarak bilinen bu politika sayesinde ABD, Avrupa siyasi sistemi dışında kalmış ve kendi tekelinde gelişen emperyalist bir güç olmaya çalışmıştır.⁵

2. Osmanlı – Amerikan İlişkilerinin İlk Devresi

Amerika Birleşik Devletleri 1783 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ardından birçok alanda kendine özgü politikalar geliştirmiştir. Bunlardan biri yukarıda bahsedilen Monreo Doktrini'dir. Bir diğer politika ise uluslararası ticarete verdiği önceliktir. ABD özellikle o dönemde dünya ticaretinde çok önemli yere sahip olan Akdeniz'e özel önem vermiştir. Akdeniz ülkeleri ayrıca Amerika'nın ihraç ürünleri olan mısır, tuzlanmış balık gibi ürünlerin satıldığı ülkelerdir. O dönemde Akdeniz'de etkili olan eyalet ise Osmanlı Devleti'ne bağlı (yarı özerk) Cezayir beyliğidir.

ABD ile Osmanlı arasındaki ilişkiler dolaylı olarak ilk defa Mağrip bölgesinde (Cezayir, Trablus, Tunus) başlamıştır. Mağrip bölgesi Osmanlı Devleti'nin en batıdaki topraklarının bulunduğu bölgedir. Cezayir, Trablus ve Tunus

---

³ Nurdan Şafak, **Osmanlı-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2003, s.13.

⁴ Erol Tümeretekin, **Anglo-Amerika**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1970, s.172 -184.

⁵ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası** C. 1, 8. Bsk., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.527.

bölgelerinin Osmanlı merkezinden uzak olması ve bu bölge yöneticileri ile Osmanlı merkezi yönetimi arasındaki ilişkilerinin çok sıkı olmaması Osmanlı –Amerikan arasındaki ilişkilerin başlanmasının ardından devam edecek olan siyasi sürecin yavaşlamasına yol açmıştır.⁶

18. yüzyılın son çeyreğinde bağımsızlığını kazanıp dünya siyaset sahnesine çıkan ABD'nin Osmanlı Devleti ile ilgilenmeye başlamasının temelinde birçok devlette olduğu gibi ekonomik çıkarlar yatmaktadır. Akdeniz Havzasında toprakları bulunan Osmanlı ile Amerikan ilişkilerinin temelleri de Amerika'nın ekonomik çıkar odaklı politikası sonucu atılmıştır. Osmanlı Devleti ile Amerika arasındaki ilişkiler daha çok ticari alanda yoğunlaşmış, 1830 yılında iki ülke arasında ticaret anlaşmasının imzalanması ve daha sonra Amerika'nın İstanbul'da diplomatik temsilcilik açması Osmanlı – Amerikan ilişkileri açısından yeni bir dönem başlatmıştır.⁷

Yukarda değindiğimiz gibi Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ilişkiler, siyasi olmaktan çok ticari niteliktedir. Amerika'nın ticari çıkar politikaları doğrultusunda Osmanlı ile kurmaya çalıştığı ilişkinin somut başlangıcı ise 1785 yılına kadar gitmektedir. Amerikan ticaret gemileri 1785 tarihinde İzmir Limanı'na gelmişlerdir.⁸ Amerika'yı ilk kez ziyaret eden Osmanlı asıllı kişiler ise 19. yüzyılın başlarında (1808) Kayserili Mehmet Dayı ile Giritli Mustafa Dayı olarak bilinen kişilerdir. Bu kişilerin ABD'yi ziyaretleri yaklaşık bir yıl sürmüş, seyahatlerinin ardından ise Babıâli'ye bir rapor sunmuşlardır. Raporlarında ABD'nin bağımsız olduktan sonra özellikle denizcilik, tersane, baruthane ve tophane alanlarında gelişmiş olduğu ve Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kurmayı hedeflediklerini belirtmişlerdir.⁹

---

⁶ Çağrı Erhan, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s.33.

⁷ Çağrı Erhan, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç” Osmanlı – Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler**, Ankara, TTK Yayınları, 1997, s.21.

⁸ A.e., s.22.

⁹ Akdes Nimet Kurat, “Türkiye ile ABD arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Vesikaları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, 1967, s.308.

3. Osmanlı – ABD Arasındaki İlk Ticari Antlaşmalar

Osmanlı Devleti ile Amerika arasında resmi ilk ilişki kurulmadan önce Amerikalılar Akdeniz’e ticaret gemilerini çıkarabilmek için Osmanlıya bağlı Cezayir, Tunus ve Trablus ile antlaşmalar yapmıştır. Cezayirli gemicilerin izinsiz dolaşan iki Amerikan gemisine el koyması bu antlaşmaların imzalanma sürecini hızlandırmıştır. 1795 yılında Cezayir, 1796 tarihinde Trablus ve 1797 yılında ise Tunus ile ABD arasında antlaşmalar imzalanmış ve ABD bu antlaşma sonucu Cezayir’e yirmi yıl boyunca (1795 – 1815) vergi ödemiştir.¹⁰ Cezayir ve Tunus beyleri Türk olduklarından Osmanlı Devleti-ABD arasındaki ilişkiler dolaylı olarak başlamıştır. Cezayir-ABD arasında yapılan anlaşmanın metni Türkçe olup, Osmanlı antlaşma terminolojisi ile yazılmıştır.¹¹ Amerikalıların Osmanlıya bağlı bu yarı özerk beyliklerle yaptıkları antlaşmaların dışında ABD’nin doğrudan Osmanlı topraklarına gelmesi ise 1785 yılından itibaren gerçekleşmeye başlamış, Amerikan ticaret gemileri İngilizlerin himayesinde İzmir Limanı’na giriş yapmışlardır. İngilizlerin bu himayesi elbette karşılıksız değildi, Amerikalılardan yüklü miktarda para almışlardır.¹²

ABD ile Osmanlı arasında başlayan bu ticari ilişkilerin yanında ABD, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı ile resmi diplomatik ilişki kurmak için çok çaba sarf etmiştir. ABD’nin diplomatik ilişki kurmak istemesinin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerden biri; Amerika’nın o dönem uyguladığı ekonomik çıkar politikasıdır. ABD Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşmaları yaparak Osmanlı limanlarından yararlanmak istiyordu. Bir diğer neden dini amaçlardır, yani Amerikalıların misyonerlik faaliyetleridir. Bir başka neden ise Osmanlı’nın stratejik konumudur. Amerika’nın Osmanlı Devleti ile kuracağı yakın diplomatik ilişki ABD’yi

---

¹⁰ Mine Erol, “Amerika’nın Cezayir ile Olan İlişkileri (1785 – 1816)”, **İÜEF Tarih Dergisi**, Cilt: 32, s.690-697.; 12.000 altın veya eşdeğerde askeri mühimmat

¹¹ Nurdan Şafak, **Osmanlı-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2003, s.10.

¹² Orhan Köprülü, “Tarihte Türk – Amerikan Münasebetleri”, **Bellekten**, sayı: 200, s.930.

Yakındoğu'ya, Balkanlar'a ve Karadeniz'e daha da yakınlaştıracak ve bu durum ABD'nin çıkarına hizmet edecektir.¹³

Burada şu noktayı vurgulamak gerekir, bu ilişkilerin başlamasında istekli olan ve diplomatik ilişkilerin başlaması için çaba sarf eden taraf ABD olmuştur. Osmanlı Devleti ABD ile çok fazla ilişki kurmak istememiştir. Elbette bunun da belli başlı nedenleri vardır. Bu nedenlerden en önemlisi iki ülke arasındaki coğrafi uzaklıktır. Coğrafi uzaklığın yanında ABD'nin yeni kurulmuş olması ve bölgesel güçler arasında çok etkili olmaması, Osmanlı tarafından çok iyi tanınmaması başlıca diğer nedenler arasında sayılabilir.¹⁴

4. Osmanlı – ABD Arasındaki İlk Diplomatik İlişkiler

ABD'nin Osmanlı Devleti ile ilk teması ticari temellidir. Amerikalıların Anadolu'ya ziyaretleri de bu amaç doğrultusunda gerçekleşmiştir. Amerikan ticaret gemileri İzmir'den sonra ilk kez 1786 yılında İstanbul'u ziyaret etmişlerdir.¹⁵ İlk resmî ziyaret ise Amerikan gemisi George Washington firkateyninin İstanbul'u ziyaretidir.¹⁶ George Washington Akdeniz'e giren ilk Amerikan harp gemisidir ve Akdeniz seferinin devamında İstanbul'a ulaşmıştır. 9 Kasım 1800 tarihli ziyarette Amerikalılar Padişaha çeşitli hediyeler sunmuşlardır. Bu yıllarda Amerika'nın Osmanlı'da resmi elçisi olmadığı için iki ülke arasındaki ilişkiler İngiliz Konsoloslar tarafından yürütülmüştür. ABD Osmanlı Devleti'ne kendi resmi elçisini göndermek için çeşitli adımlar atmış ancak bu çabalar o dönemde sonuç vermemiştir. Bu dönemde Fransa'nın Mısır'ı işgali ve Amerikan kamuoyunun Fransız yanlısı tutumu Amerika'nın bu yöndeki isteğine olumsuz yaklaşımında etkili olduğu dile getirilmektedir.¹⁷

¹³ Çağrı Erhan, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s.94-96.

¹⁴ Erhan, **a.g.e.**, s.103-106.

¹⁵ Çağrı Erhan, "1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşması'nın Gizli Maddesi ve Sonuçları", **Belleten**, c. LXII, no: 234, (Ağustos 1998), s.457.

¹⁶ Uygur Kocabaşoğlu, "Doğu Sorunu Çevresinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu Dün-Bugün-Yarın**, Ankara, TTK Yayınları, 1990, s.66.

¹⁷ Akdes Nimet Kurat, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Ankara, Doğan Limited Şirketi Matbaası, 1959, s.10.

ABD'nin Osmanlı ile ilişki kurmak istemesinin altında yatan en büyük etkenin ticari etkenler olduğunu belirtmiştik. Amerika başarısızlıkla sonuçlanan resmi elçi gönderme çabalarının ardından 1811 yılında İzmir'de gayri resmi bir teşkilat kurmuştur. Bu teşkilatın amacı İzmir Liman Yolu ile ticaret yapan Amerikan tacirlerinin yabancı tacirlerle ve Osmanlı Bürokratları ile doğacak olan meseleleri çözmektir. İzmir'de kurulan Amerikan Ticaretevi'nin başkanlığını David Offley yapmaktaydı. Kısa bir sürede Amerikan tacirlerinin ilk uğrak yeri haline gelen bu ticaretevi bir nevi konsolosluk işlevi görmeye başlamıştır.¹⁸

5. Osmanlı – ABD arasında İlk Antlaşmalar ve Karşılıklı Diplomatik Temsilciliklerin Açılması

ABD'nin 1811 tarihinde İzmir'de kurduğu gayri resmi teşkilattan (Amerikan Ticaretevi) sonra Osmanlı ile diplomatik ilişkisi daha da artmaya başlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti 1823 yılında Amerikan Ticaretevi Başkanı David Offley'i ABD'nin ticari temsilcisi olarak resmen tanımıştır. Ticaret yoluyla kurulan bu diplomatik ilişki Osmanlı –ABD arasındaki ticaretin de canlanmasını sağlamış, 1816 yılında 8, 1830 yılında ise 32 tane Amerikan ticaret gemisi İzmir Limanı'na gelmiştir.¹⁹

Yukarıda belirtildiği gibi ABD, uzun yıllar Osmanlı ile diplomatik ilişki kurmaya çalışmış, Osmanlı yönetimi ise uzun süre ABD'nin bu çabalarına doğrudan olumlu cevap vermemiştir. Bunun nedenlerini yukarıda açıklamıştık. 1830 yılına geldiğimizde Osmanlı –ABD ilişkisi yeni bir boyut kazanmıştır. 7 Mayıs 1830 tarihinde Osmanlı Devleti ile ABD arasında Seyrisefain ve Ticaret Antlaşması imzalanmıştır.²⁰ Bu antlaşma Osmanlı ile ABD arasında yapılan ilk antlaşmadır ve 9 maddeden oluşmaktadır. Bu antlaşma; iki ülke arasında diplomatik ve konsolosluk ilişkisi kurulması, Osmanlı topraklarında suç işleyen Amerikan vatandaşlarının hangi hukukî rejime tâbi olacakları ve Amerikan ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçerek Karadeniz'e açılabilmesi gibi konuları düzenlemiştir.²¹ Ayrıca bu

¹⁸ İhsan İlgar, "İlk Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması", **Hayat Tarih Mecmuası**, c.2 (Ekim 1969), s.5.

¹⁹ Orhan Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", **Bellekten**, c.LI., 1987, s.933.

²⁰ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.1.

²¹ **A.e.**, s.5.

antlaşmayla ABD'ye "The most favored nation" (en ziyade müsaadeye mazhar ülke) statüsü verilmiş, böylece bu statü sayesinde Amerikan tacirleri diğer ülke vatandaşlarının sahip olduğu her türlü ayrıcalık ve muafiyetten de yararlanma hakkı elde etmişlerdir.²² Bunun yanında Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın bir maddesi ABD Kongresince reddedilmiştir. Reddedilen bu gizli madde Amerikan tersanelerinde Osmanlı için yapılacak olan savaş gemileri ile ilgilidir. Ancak bu reddediliş pratikte uygulanmamış, nitekim Ağustos 1831 tarihinde Amerikalı bir gemi inşa mühendisi olan Henry Eckford, Amerikan hükümetinin desteğiyle kendisinin yapmış olduğu "United States" adlı savaş gemisiyle İstanbul'a gelmiş ve bu gemiyi 150.000 dolara Osmanlı'ya satmıştır. Amerikalı mühendise Aynalıkavak'ta bir tersane alanı inşa edilmiş, Eckford'un ölümünden sonra ise yerine Foster Rhodes geçmiştir. Foster Rhodes 1840'a kadar kaldığı İstanbul'da, aralarında Nev Eser, Nusretiye, Mesir-i Ferah gibi Osmanlı donanmasının en etkili firkateynlerinin de bulunduğu 10'un üzerinde gemi yapmıştır.²³

Osmanlı İmparatorluğu'nu ABD ile bir anlaşmaya iten nedenlerden biri; 1827 yılında yaşanan Navarin faciasıdır. 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanması İngilizler, Fransızlar ve Ruslar tarafından yakılmıştır. Osmanlı yönetimi savaş gemisi yapımı konusunda ABD'ye ihtiyaç duymuştur.²⁴ Bir diğer neden ise Osmanlı'nın benimsediği denge politikasıdır. Denge politikası Osmanlı Devleti'nin dışarıdan kendisine yönelen tehdit ve tehlikelere karşı, yanına bir büyük devleti almak suretiyle bir denge meydana getirerek varlığını korumaya, dağılma ve yıkılmasını önlemeye çalışmasına dönük bir politikadır. Bu dönemde Rusya, Osmanlı'nın ABD ile yakın ilişki kurmasına sıcak bakmıştır. Aynı şekilde Osmanlı'nın 1830 öncesinde ABD ile çok yakın ilişki kurmak istememesinin bir nedeni de İngiltere'nin bu konudaki tavrından çekinmesidir.²⁵

1830 Ticaret Antlaşmasından sonra Osmanlı – ABD arasında ilişkiler daha da artmış, 1831 yılında ABD İstanbul'da diplomatik temsilcilik açmış ve David Porter ABD'nin diplomatik temsilcisi olarak görevine başlamıştır. ABD'nin diplomatik

---

²² A.e., s. 5

²³ Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye – ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994, s.5.

²⁴ Erhan, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, s. 110-113.

²⁵ A.e., s. 103 -108.

temsilcisi Porter bir taraftan Osmanlı Sultanı ve Babîali ile yakın ve sıcak ilişki kurmaya çalışmış diğer taraftan ülkesini Babîali nezdinde daha iyi temsil edebilmek ve ABD çıkarlarını daha iyi koruyabilmek için ABD Dışişleri Bakanı'ndan rütbesinin mukim elçi²⁶ düzeyine yükseltilmesini talep etmiştir. David Porter'ın bu çabaları sonuç vermiş ve Porter 1839 yılında İstanbul'a mukim elçi olarak atanmıştır. İtimat Mektubunu Osmanlı Sultanına takdim ettikten sonra (1840) ise mukim elçilik görevine resmen başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde (1882 yılında) ise ABD, temsilcilik düzeyini ortaelçilik düzeyine yükseltmiş ve Lewis Wallace İstanbul'a atanan ilk ABD Ortaelçisi olmuştur. ABD Ortaelçiliğinin Büyükelçiliğe yükseltilmesi ise 1906 senesinde gerçekleşmiştir.²⁷

Amerika Birleşik Devletleri İstanbul'da diplomatik yapılanmasını geliştirirken Osmanlı Devleti'nin ise ABD'de temsilcilik açma süreci çeşitli nedenlerden ötürü gecikmiştir. Bu nedenlerden en önemlileri; Osmanlı Dışişleri Bakanlığında (Hariciye Nezareti) yeterli yetişmiş uzman kadronun olmaması ve bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar sayılabilir. Osmanlı Babîali'si 1867 yılına kadar bu yönde bir adım atmamıştır. Zaman içerisinde ABD – Osmanlı arasındaki diplomatik ilişkiler daha da gelişmeye başlayınca Osmanlı yönetimi ABD'ye temsilci atamaya karar vermiş ve 1867 tarihinde Osmanlı Elçisi olarak Edward Blak (Bulak Bey - Amerikalı doktor Matt'ın damadı Edward Blacque) Washington'da Osmanlı temsilcisi olarak göreve başlamıştır.²⁸

Washington'a açılan Osmanlı Temsilciliğinden sonra sonraki yıllarda Osmanlı Konsolosluklarının sayısı giderek artmıştır. 1881 yılına gelindiğinde New York, Boston, New Orleans, Şikago, Baltimore ve Philadelphia'da Osmanlı Konsoloslukları bulunmaktaydı.²⁹ Şu noktayı da belirtmek gerekir; Osmanlı Devleti 1900'lü yılların başına kadar Hariciye Nezareti'nde görev yapacak nitelikli uzman kadrolarından yoksundu ve dil bilen yetişmiş ve güvenilir tercüman eksikliği vardı. Bu yüzden bu dönemde Osmanlı yönetimi ABD şehirlerine merkezden konsolos

---

²⁶ **Mukim elçi:** Daimi Temsilci anlamına gelmektedir.

²⁷ Erhan, **a.g.e.**, s.142 -145.

²⁸ Akdes Nimet Kurat, "Türkiye ile ABD arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Vesikaları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, (Ankara 1967), s.361.

²⁹ Kemal Girgin, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)**, Ankara, TTK Yayınları, 1994, s.48.

atamak yerine ABD’de yaşayan kişileri görevlendirmiştir ve bu kişiler gayrimüslim kişilerdi.³⁰

6. ABD – Osmanlı Arasında Silah Ticareti

Osmanlı ile ABD arasında 1830 yılında imzalanan Ticaret Anlaşmasından hemen sonra David Porter ABD’nin ilk elçisi olarak İstanbul’a gelmiştir. David Porter 27 Eylül 1831 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Edward Livingston'a bir mektup yazarak Osmanlı’nın ABD silahlarına karşı ilgi duyduğunu belirtmiştir.³¹

1864 tarihinde Osmanlı Sultanı Abdülaziz ABD’den savaş gemisi siparişinde bulunmuştur. Bu talep Amerikan resmi kaynaklarında gemi yapımına ilişkin ilk resmi taleptir.³² 1866 yılında Girit’te çıkan ayaklanmadan sonra Osmanlı donanması çok zor durumda kalmış, Osmanlı bu olaydan sonra sadece savaş gemisi değil, diğer silahları da ABD’den satın almıştır. Şu noktayı da vurgulamak gerekir, 1861 – 1865 yılları arasında Amerikan iç savaşının sona ermesiyle ABD’nin silah stoklarında çok sayıda silah kalmıştır. ABD ve silah üreticileri ellerindeki stokları boşaltmak için pazar arayışına girişmişler, Osmanlı ise ilk pazarlardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti 1869 yılı sonuna kadar Amerika'dan 1.331.000 dolar ödeyerek toplam 239.000 tüfek satın almıştır.³³

19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Osmanlı ile ABD arasında silah alışverişi yaşanırken 19. yüzyılın son çeyreğinde ise dünya siyasi sahnesinde yeni küresel güçler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu güçlerden biri 1871 yılında ulusal temellere dayalı kurulan modern Almanya’dır. Ülkenin kurucusu Prusya Krallığı’ydı. Fransa-Prusya Savaşı’ndan sonra, 18 Ocak 1871’de Versailles’da alınan kararlarda imparatorluk ilan edildi. İmparatorluk tüm dağılık Alman devletçiklerini içine alarak kuruldu. Siyasi sahnede boy göstermeye başlayan Almanya Osmanlı silah pazarında ABD ile karşı karşıya gelmeye başlamıştır. Bu rekabette ABD kaybetmiş, Almanya

---

³⁰ Erhan, **a.g.e.**, s.153.

³¹ Kurthan Şimsek, Oral Sander, **Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)**, Ankara, İmge Yayınları, 2007, s.7.

³² Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye – ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, s.5.

³³ Fişek, Sander, **a.g.e.**, s.26.

kazanmıştır.³⁴ ABD, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Almanya'nın Osmanlı üzerindeki etkisini kırmaya çalışmış, (silah pazarı) ancak başarılı olamamıştır. ABD'nin başarısız olmasında en büyük etkenlerden biri ABD – Osmanlı arasındaki coğrafi uzaklıktır, diğer neden ise Almanya'nın Osmanlı üzerinde her geçen gün artan etkisidir.³⁵

7. Osmanlı – ABD arası İlişkilerde İkinci Devre

7 Mayıs 1830 yılında Ticaret ve SeyriSefain Antlaşmasının imzalanması ile Osmanlı ve ABD arasında diplomatik ilişkiler başlamış, bu diplomatik ilişki, 1862 yılında imzalanan Seyrisefain ve Ticarete dair anlaşma ile olgunlaşma sürecine girmiştir. 13 Şubat 1862 tarihli Seyrisafain ve Ticarete dair antlaşma Osmanlı Devleti'nin ABD ile imzaladığı ikinci ticari antlaşmadır.³⁶ 23 maddeden oluşan bu antlaşmada da 1830 Antlaşmasında olduğu gibi “The most favored nation” (en çok gözetilen ulus) prensibi kabul edilmekte ve Amerikan mallarına konan %8'lik gümrük vergisi saklı tutulmakta, ancak bu oranın her yıl azaltılarak %1'e inmesi öngörülmektedir.³⁷

1862 Anlaşması'nın 1830 Anlaşmasına göre en ayırıcı iki önemli özelliği şudur: a) Osmanlı ile ABD arasındaki ticari ilişkileri daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. b) Anlaşmanın ikinci maddesinde Amerika'nın resmi adının “Hükümet Müçtemi'a-i Amerika” yani Amerika Birleşik Hükümetleri olduğu ifade edilmektedir. 1830 anlaşmasında Amerika'nın resmi adı “Amerika Devleti” olarak geçer.³⁸ 1862 Antlaşması 1884 yılında Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı olarak yürürlükten kaldırılmış ve 1830 tarihli antlaşmaya geri dönmüştür.³⁹ Yapılan bu anlaşmalar Osmanlı – ABD arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Birçok Amerikan şirketi Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye

³⁴ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nûfuzu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s.120.

³⁵ Harp Akademileri Komutanlığı, **a.g.e.**, s.8.

³⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, **Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri**, İstanbul, Beyan Yayınları, 202, s.327.

³⁷ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.7.

³⁸ **A.e.**, s.7.

³⁹ Haluk Ülman, **İkinci Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk – Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1961, s.5.

başlamış, örneğin Singer Dikiş Makineleri Şirketi Osmanlı bölgelerinde yaklaşık 200 bayii açmıştır.⁴⁰

Osmanlı ile ABD arasında kurulan bu yakın ilişki bir süre sonra bozulmaya başlamıştır. Özellikle 1877-1878 yılında Osmanlı ile Rusya arasında gerçekleşen ve Osmanlı'nın kaybettiği 93 Harbinden sonra İngiltere'nin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmesi ve Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasına verilen destek, Batılı Devletlerin Osmanlı'ya karşı yürüttükleri dış siyasetin ve denge politikasının değiştiğini göstermektedir.⁴¹

ABD bu dönemde Osmanlı Devleti'nin uzak illerinde özellikle Ermeni bölgelerinde yaşanan sıkıntılardan şikâyetçi olmaya başlamış, Amerika'ya göç eden Ermenilerin oluşturdukları lobilerin etkisiyle Osmanlı'ya karşı politikasını değiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nden istediği imtiyazları koparabilmek için Ermeni haklarını müdafaa etmeye başlayan ABD, 1895 tarihinde Senato'da Ermeniler lehine Osmanlı aleyhine karar almıştır. Osmanlı Devleti Senatonun bu kararını dini birlikteliğin bir sonucu olarak değerlendirerek bunu haçlı zihniyetinin bu döneme yansımaları olarak düşünmüştür.⁴²

ABD – Osmanlı Devleti ilişkilerinin bozulmasında ABD'nin uygulamış olduğu “savaş gemisi gönderme” tehdidi de etkili olmuştur. ABD'nin Osmanlı Devleti'ni bu yolla tehdit etmesinin nedeni; misyoner okullarına resmî izin isteği ve Ermenilerle ilgili meselelerden dolayıdır. Örneğin; 1895'te, misyonerlerin Ermenilere yapıldığını iddia ettikleri katliamları durdurmak bahanesiyle ABD, “San Fransisco” ve “Marblehead” isimli savaş gemilerini İzmir, İskenderun ve Beyrut'a gönderdi. ABD'nin asıl niyeti Babıâli üzerinde baskı oluşturmak, gönderilen gemiler, Ermenilerin katledildiğine dair hiçbir delil bulamadan geri döndüler.⁴³ ABD, savaş gemisi göndererek bu yolla Osmanlı üzerinde baskı kurmaya çalışmış, böylece Osmanlı'dan istediği imtiyazları bu tehdidi kullanarak almıştır. 1850 – 1914

---

⁴⁰ Uygur Kocabaşoğlu, **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları**, İstanbul, ARBA Yayınları, 1989, s.11.

⁴¹ Nurdan Şafak, **Osmanlı-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2003, s.20.

⁴² Şafak, **a.g.e.**, s.31.

⁴³ Joseph L. Grabill, “Missionary Influence on American Relations with the Near East (First Installment)” **Muslim World**, C. 58, (Hartfort 1968), s.45.

yılları arasında ABD bu baskı aracını kullanarak birçok kez İstanbul'a savaş gemisi göndermiştir.⁴⁴

8. ABD'nin Osmanlı Topraklarındaki En Etkin Faaliyeti: Amerikan Misyonerleri

Amerika'dan Osmanlı topraklarına ilk gelenler tüccar ve kaptanlardır. Tacir ve kaptanlardan sonra gelenler ise misyonerlerdir. Hıristiyan misyonerliğinin temel ilkeleri; İncil'i öğretmek, Hıristiyan olmayanları bu dine kazandırmak veya belirli mezhepten olmayanları kendi mezhebine kazandırmaktır. Misyonerlik faaliyetleri ise eğitim, sağlık, matbaa vb. gibi kuruluşlar açılarak bunlar aracılığıyla uygulanmaya çalışılmıştır.⁴⁵

Osmanlı topraklarında etkili olan misyonerler Protestan misyonerleriydi. Protestan misyonerlerin merkezi Amerikan Board olarak adlandırılan "American Board of Commissioners for Foreign Mission"⁴⁶ misyoner teşkilatı olmuştur. Amerikan misyonerlerinin Osmanlı Devleti'ndeki ilk faaliyetleri 1820'lerin başına kadar uzanmaktadır. Amerikan Board'ının kuruluş amacı Hıristiyanlığı önce Amerika'da yaymak, burada başarılı olduktan sonra bu inancı tüm dünyaya yaymaktır. 1810 tarihinde Boston'da kurulan Amerikan Board, 1819 tarihinde Osmanlı topraklarına misyoner göndermeye başlamıştır.⁴⁷

5 Ocak 1820 tarihinde Plinty Fisk ve Levi Parsons adlı iki misyoner, gerekli hazırlık çalışmalarını yapmak üzere Osmanlı topraklarına gönderilen ilk Amerikan misyonerlerdir. Plinty Fisk, 1820'lerde Beyrut, Kudüs, Şam ve Antakya gibi bölgeleri gezerek Türkler, Araplar, Dürziler, Maruniler, Rumlar ve Ermeniler hakkında detaylı bilgi toplamış ve 1822'de Malta'ya gelerek bölgede dağıtılacak her türlü dini ve öğretici yayını basmak amacıyla bir matbaa kurmuştur. Yukarıda değindiğimiz gibi eğitim ve sağlık gibi kurumlar misyonerlik amaçları doğrultusunda faaliyet göstermişlerdir. Bu kapsamda Osmanlı'da açılan ilk Amerikan Okulu 1824

---

⁴⁴ Fişek, Sander, **ABD Dışişleri Belgeleriyle Türkiye-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı 1829-1929**, s.23.

⁴⁵ Erdal Açıkse, **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, Ankara, TTK Basımevi, 2003, s.4.

⁴⁶ **American Board of Commissioners for Foreign Mission**: Amerikan Misyonerlik Teşkilatı

⁴⁷ İlknur Polat, "Osmanlı İmparatorluğunda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme", **Bellekten**, Cilt: 7, Sayı 203, 1990, s.629.

yılında Suriye Protestan Koleji'dir; 1824-1886 arasında 400 okul daha açılmıştır.⁴⁸ Beyrut Amerikan misyonerlerinin ilk faaliyette buldukları bölgedir.

Bu dönemde Amerikan misyonerleri faaliyetlerine başlarken ilk hedefleri Müslümanları Hıristiyanlaştırmaktı fakat bunun kolay olmayacağını anladıkları zaman bu seferde Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan milletleri hedef olarak seçmişlerdi. Hıristiyanların çok yoğun yaşadıkları ve özellikle Ermeni nüfusun fazla olduğu bölgeler (Sivas, Diyarbakır, Maraş, Halep, Elazığ, Van, Yozgat) misyonerlerin faaliyetlerinin en yoğun olduğu bölgelerdir. Ermeniler misyonerlere ilk önce temkinli yaklaşmışlar daha sonra özellikle 1850 yılından sonra Gregoryen Ermenileri Protestan olmaya başlamışlardır.⁴⁹ 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanlarının getirdikleri özgürlükler misyonerlik faaliyetlerinin daha kolay yapılmasına yol açmış, bu özgürlüklerden faydalanan Amerikan misyonerleri Anadolu'nun birçok yerinde okullar açmaya başlamışlardır. 1835 yılında Trabzon, 1839 yılında Erzurum, 1849 yılında Antep'te 1855 yılında Halep, Tarsus, Maraş, Adana, Kilis ve Antakya'da okullar açmışlardır.⁵⁰ 1862 tarihinde Osmanlı ile ABD arasında yapılan Ticaret anlaşmasından bir yıl sonra Robert Koleji'nin açılmasına izin verilmesi misyonerlik faaliyetlerinin teşkilatlanarak idari bir yapı kazandığının en somut göstergesidir.

1900'lü yıllara değin Osmanlı topraklarında ilkokuldan yüksekokula kadar birçok Amerikan Okulu açılmıştır. 1900 yılında sadece Anadolu'da (İstanbul dâhil) açılan 400'ü aşkın okulda içinde 17500 öğrenci eğitim görmekteydi. Bu öğrenciler müslüman ve gayri-müslimlerden oluşmaktaydı. Bu sayı tüm İmparatorlukta eğitim gören yabancı öğrencilerin üçte birini oluşturmaktaydı. Tüm bu okullarda misyonerlik faaliyetlerinin yanında liberal ve pozitif bir eğitim verilir, müfredatlar bölgeden bölgeye değişirdi. Mesela İstanbul ve çevresinde dil, kültür ağırlıklı dersler verilirken Anadolu'da iş eğitimi derslerine öncelik verilirdi. Burada şu noktayı

---

⁴⁸ M. Hidayet Vahapoğlu, , **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, (Yönetimleri Açısından)**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990, s.73.

⁴⁹ Necmettin Tozlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Misyoner Okulları", **Yeni Türkiye, Osmanlı Özel Sayısı**, (Ankara 1999), s.331.

⁵⁰ Erhan, **Türk – Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Yayınları, 2001, s.190.

vurgulamak gerekir; verilen bu eğitimler Osmanlı'da bir grup insanın Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında Amerikan mandacılığına talip olmasında etkili olmuştur.⁵¹

9. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Öncesi Türk – Amerikan İlişkisi

1830 yılında imzalanan Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması ile başlayan ABD – Osmanlı ilişkisi, 19. yüzyılın son çeyreğine kadar aşama aşama iyi yönde ilerlemiştir. Ancak 19 yüzyılın son çeyreğinden itibaren ABD – Osmanlı ilişkisi bozulmaya başlamış, ABD'nin Osmanlı'nın iç işlerine karışması (Ermenileri Osmanlı'ya karşı desteklemesi) özellikle 19. Yüzyılın son çeyreğinde Almanya'nın küresel bir güç olarak ABD'ye rakip olması ve Osmanlı'ya silah pazarlamada Almanların ABD'nin yerini alması gibi gelişmeler ABD – Osmanlı ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı – ABD ilişkisi bu olumsuz yönde ilerlemeye devam etmiştir. Amerika'da 1912 yılında seçimler yapılmış ve Woodrow Wilson ABD Başkanı seçilmişti. Yeni seçilen ABD Başkanı Wilson, Osmanlı Devletinin yıkılacağına kesin olarak inanmaktaydı.⁵² Osmanlı Devleti 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nda Almanların safında yer almış ancak ABD ile ilişkilerinin tümenden bozulmamasına özen göstermiştir. 2 Nisan 1917 yılında Amerika Almanya'ya karşı savaş ilan edince Almanya da Osmanlı'nın ABD'ye savaş ilan etmesi yönünde baskı yapmaya başlamıştır. Almanya'nın baskılarına dayanamayan Osmanlı Devleti 20 Nisan 1917 tarihinde ABD ile diplomatik ilişkisini kesmiştir ancak Amerika'ya savaş ilan etmemiştir. Osmanlı Hariciye Nazırı diplomatik ilişkinin kesildiğini ABD'ye bildirirken esasında ilişkilerde herhangi bir değişikliğin olmayacağını, Osmanlı'daki ABD okullarının ve diğer kurumlarının faaliyetlerine aynen devam edeceği konusunda ABD'ye güvence vermiştir.⁵³ Osmanlı ile ABD arasında diplomatik

---

⁵¹ Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye – ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1994, s.11.

⁵² Fahir Armaoğlu, “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 38, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara (Temmuz 1997), s.632.

⁵³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.632.

ilişkilerin kesilmesi yeni bir gelişmeye yol açmıştır. Bundan sonra Osmanlı'daki Amerikan haklarını İsveç, Amerika'daki Türk haklarını ise İspanya gözetmiştir.⁵⁴

ABD savaşa girdikten sonra Amerikan Başkanı Wilson barış konusunda çeşitli adımlar atmaya başlamış, barış çabaları kılıfı altında yeniden kurulacak olan dünya siyaset sahnesinde küresel güç olma yolunda çalışmalarına hız vermiştir. ABD Başkanı'nın bu yönde en somut çabası ise 14 maddeden oluşan Wilson İlkeleri'dir. Ocak 1918 yılında yayınlanan Beyanname'nin 12. Maddesi Osmanlı İmparatorluğu ile ilgilidir. Bu madde şu üç noktayı kapsamaktaydı: Osmanlı Devleti'nin Türk olan kısmının egemenliği, azınlıklara özerklik verilmesi ve Çanakkale Boğazı'nın devamlı olarak bütün devletlerin gemilerine açık olması. Wilson İlkeleri'nin 12. Maddesine göre Türklerin yoğun yaşadığı yerlerin Türk egemenliğinde kalması Osmanlı tarafından olumlu karşılanırsa da Anadolu'nun parçalanarak bir Ermenistan Devletinin kurulması ve kıyı bölgelerin Yunanlılara bırakılması gibi planlar ortaya çıkmıştır. 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesine ABD'nin de katılması Amerika'nın Osmanlı'ya bakışının ne olduğunu açık olarak göstermiştir.⁵⁵

18 Ocak 1919 yılında toplanan Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı ile yapılacak Barış Antlaşması hazırlıklarına ABD katılmamış fakat Ermenistan konusu ve Boğazların statüsü ile yakından ilgilenmiştir. Ermeni Lobisi'nin etkisiyle de Bağımsız Ermenistan konusu ABD Başkanı Wilson için çok önemli bir yere sahipti. 10 Ağustos 1920 tarihinde İstanbul Hükümeti ile Sevr Antlaşması imzalanmış, bu antlaşmanın 89. Maddesi, Doğu Anadolu'dan dört vilayetin Ermenistan'a verilmesini öngörmekte ve Türkiye – Ermenistan arasındaki sınırların çizilmesini de ABD Başkanı Wilson'ın hakemliğine bırakılmaktaydı. Amerikan Senatosu'nun Ermenistan mandasını reddetmesine rağmen Başkan Wilson, Ermenistan – Türkiye sınırlarını çizmeyi kabullenmiştir. Sınır haritasını 1920 Kasım sonlarına doğru çizerek Milletler Cemiyeti'ne vermeye hazırlanırken Kazım Karabekir kuvvetleri Ermenistan'a girmiş ve Türkiye – Ermenistan arasında Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Ankara Hükümetinin bu zaferi ABD Başkanı Wilson'un kurmuş olduğu planların boşa

⁵⁴ Bilal Şimşir, "Türk – Amerikan İlişkilerin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği (1920 – 1927)", **Bellekten**, Cilt: XLI, Sayı: 162, Ankara (Nisan 1977), s.277.

⁵⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.632-633.

çıkmasını sağlamıştır.⁵⁶ 1917'de kesilen Türk-Amerikan diplomatik ilişkilerinin yeniden kurulması ve normale dönüşmesi ise 1927 sonunu bulmuştur.

10. Milli Mücadele Döneminde Türk – Amerikan İlişkileri

Milli Mücadele dönemi ve Atatürk dönemi Türk – Amerikan ilişkilerine geçmeden önce konunun daha net görülmesi ve anlaşılması açısından 1919 – 1939 döneminde Türk ve Amerikan dış politikasının genel bir çerçevesini çizmek faydalı olacaktır.

Milli Mücadele döneminin dış politikadaki temel hedefi, yeni Türk Devletini uluslararası alanda tanıtmak olmuştur. Türkiye'nin modern anlamda bir milli devlet olarak uluslararası alanda meşruiyet kazanması ise Lozan Konferansı ile gerçekleşmiştir. 1923-30 yılları arasında Türk Dış Politikasını meşgul eden dış sorunlar, Lozan Konferansı'nda çeşitli sebeplerle kesin olarak sonuçlandırılmamış konular ile Konferansta çözüme kavuşturulmuş ancak uygulama aşamasında çıkan sorunların “ulusal çıkarlara uygun” biçimde çözümüne dönük çabalarıdır.⁵⁷ Atatürk Döneminde izlenen dış politikanın temel ilkesi bağımsızlıktan hiçbir şekilde taviz vermemek olmuştur. Bu dönemde gerçekçilikten uzak politikalardan uzak durulmuş, her alanda bağımsızlık ilkesine bağlı kalınarak sorunlar çözülmeye çalışılmış ve dış politikanın belirlenmesinde barış esas alınmıştır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arası dönemde ABD dış politikasına baktığımızda; Amerika Birinci Dünya Savaşı'nın ardından tekrar Monroe Doktrini ile izolasyonizm politikasına geri dönmüştür. Bu politikanın bir sonucu olarak Milli Mücadele döneminde ABD, Ankara Hükümeti ile resmi görüşme yapmaktan ve onu resmen tanımaktan sürekli olarak kaçınmış, ancak doğrudan aleyhte bir tutum içine de girmemiştir. Milli Mücadele sonrasında ise ABD bir yandan dekolonizasyon politikasını benimserken diğer taraftan klasik açık kapı politikasını benimsemiştir.

---

⁵⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.634.

⁵⁷ Mehmet Gönübol, Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919 – 1938)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, s.55 – 58.

Bunun en somut göstergesi ise ABD'nin özellikle kapitülasyonlar ve boğazlar konusunda Osmanlı'ya baskı yapması örnek gösterilebilir.⁵⁸

ABD Başkanı Wilson'un dünya barışını sağlayacağına inanılan ilkeleri pratikte yeni kurulmaya çalışılan hegemonya sisteme hizmet etmekten başka bir amaç taşımadığı kısa sürede anlaşılacaktır. Wilson İlkeleri Birinci Dünya Savaşı mağlupları tarafından olumlu karşılanmış, galip devletler ise başlangıçta olumlu karşılansalar da elde ettikleri siyasi ve ekonomik avantajları kaybetmemek uğruna Paris Barış Konferansı'nda Wilson İlkeleri'ni desteklemekten vazgeçmişlerdir.

O dönemin Türk basını Wilson İlkeleri'ni Osmanlı'nın kurtuluş çaresi olarak görmüştür. Wilson İlkeleri'nin bazı Türk aydınları tarafından kabul görmesinin temel sebebi savaşmadan ve kan akıtılmadan gerçekleşecek olan zaferdir. Bu aydınlar Türklerin yoğun yaşadığı yerlerin Türklere ait olacağı fikrini yeterli bir çözüm olarak düşünmüşlerdir.⁵⁹

Wilson İlkeleri'ne bakış, farklı yorumlar doğurmuştur. Ahmet Emin, Halide Edip gibi aydınlar Wilson İlkelerine dayanarak manda fikrini benimsemişlerdir. Özellikle Amerikan mandası o dönem en çok tartışılan fikirlerden biridir. Amerikan Mandacılığını savunanlar Mondros Mütarekesi'nden sonra, 04 Aralık 1918'de Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Kurucuları Halide Edip, Ali Kemal, Celalettin Muhtar ve Hüseyin Avni Bey'dir.⁶⁰ Amerikan mandacılığını destekleyen Wilson Prensipleri Cemiyeti, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlardan dolayı kendini ıslah edemeyeceğini, çare olarak da Amerika gibi güçlü bir devletin himayesinde sorunlarını açacağını düşünmekteydiler.⁶¹

Mandacılık fikri Milli mücadele döneminin ilk aylarında sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Erzurum Kongresi'nde tartışılan mandacılık, Sivas Kongresi'nde de bir daha gündeme gelmemek üzere kesinkes reddedilmiştir. Wilson Prensipleri

---

⁵⁸ Esmâ Torun, "Türk-ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını", Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:5, (Temmuz 2005), s.233 – 234.

⁵⁹ Mehmet Şahingöz, Vahdet Keleşılmaz, "Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 35, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara 1996), s.376.

⁶⁰ Şahingöz, Keleşılmaz, **a.g.e.**, s.378.

⁶¹ Pars Tuğlacı, **Çağdaş Türkiye**, Cilt: 1, İstanbul, Cem Yayınevi, 1987, s.353.

Cemiyeti içerisinde yer alan Halide Edip gibi aydınlar daha sonra Anadolu'ya geçerek Ulusal Mücadele saflarına katılmışlardır. Kongre sırasında Sivas'a gelen Amerikalı gazeteci Edgar Browne, Mustafa Kemal ile manda meselesi hakkında bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Mustafa Kemal manda kelimesini kullanmaktan kaçınmış, Kongre sonunda ise devletin bağımsızlığı ve vatanın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla Türkiye'ye karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin iktisadî ve sanayi anlamında yardımının memnuniyetle karşılanacağı kararlaştırılmıştır. Mandacılık fikri ise bir daha gündeme gelmemek üzere reddedilmiştir.⁶²

Ayrıca Sivas Kongresi'nde Ankara Hükümetinin politikasını yakından incelemek ve Türkiye'ye yönelik yapılan olumsuz propagandaların etkisini kırmak için Amerika'dan bir heyetin davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine 20 Eylül 1919 tarihinde Tümgeneral James G. Harbord başkanlığında bir inceleme heyeti Sivas'a gelmiştir. ABD'den gelen bu heyet hakkında şu noktaları vurgulamak gerekir; Harbord Başkanlığındaki ABD Heyeti'nin Sivas'a gelmesi, Millî Mücadele ile ilgili değildir. General Harbord, Ermeni sorunu çerçevesinde yaptığı inceleme ile ilgili olarak Sivas'a gelmiş ve Mustafa Kemal bu fırsattan istifade, bir Amerikan resmî temsilcisine millî davayı anlatmak istemiştir.⁶³ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, İstanbul Hükümeti ile ilişkilerini tümünden koparmak istememiştir, ABD, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Lewis Heck'i komiser olarak, 12 Ağustos 1919 tarihinde ise Amiral Mark Lambert Bristol'u yüksek komiser olarak İstanbul'a atamıştır. Amiral Bristol 1923 yılından sonra yüksek komiser yerine diplomatik mümessil unvanını kullanmış, 1927 yılına kadar Türkiye'de ABD'yi yarı resmi olarak temsil etmiştir.⁶⁴

İstanbul Hükümeti ile ilişkisini yeniden kurmak isteyen ABD, Ankara Hükümeti ile TBMM'nin ilk altı ayında (Nisan – Kasım 1920) herhangi bir ilişki kurmamıştır. Kasım 1920 tarihinde ise Ankara Hükümeti'nin Samsun temsilcisi İsmail Bey, Ankara'ya telgraf çekerek kendi bölgesinde ABD tarafından atandığını söyleyen bir Amerikan temsilcisinin bulunduğunu Ankara'ya iletmiştir. Amiral

---

⁶² Metin Ayışığı, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye gelen Amerikan Heyetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, s.24.

⁶³ **A.e.**, s.51.

⁶⁴ Orhan Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", **Bellekten**, c.LI., 1987, s. 942

Bristol Ankara'yı bu konuda haberdar etmediği için Ankara Hükümeti ABD temsilcisini tanımayı reddetmiştir.⁶⁵ Bunun üzerine Amiral Bristol Samsun'a ABD'yi temsilen yarı resmi bir temsilci görevlendirmek için Ankara Hükümeti'nden izin istemiştir. Ankara Hükümeti bu izin karşılığında Washington ile resmi ilişki kurmak istediğini bildirmiş, ABD ise böyle bir teklifi kabul edemeyeceklerini dile getirmiştir.

Ankara Hükümeti ile 1921 yılının sonuna kadar resmi bir ilişki kurmak istemeyen ABD, kendi çıkarlarını düşünerek 1921 yılının sonunda gayri resmi olarak Julian E. Gillespie'yi temsilci olarak Ankara'ya atamıştır. ABD temsilcisi Julian E. Gillespie Şubat 1922 tarihinde tekrar İstanbul'a dönmüş, Haziran 1922'de ise Robert W. Imbrie gayri resmi temsilci olarak Ankara'ya atanmıştır. ABD temsilcisi Imbrie, Büyük Taarruz Zaferinden sonra Ankara'dan ayrılmıştır.⁶⁶

---

⁶⁵ Bilal Şimşir, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği (1920-1927)", **Bellekten**, C. 41, Sayı: 162, Ankara, (Nisan 1977), s. 280

⁶⁶ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.301.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. 1923 -1945 ARASI TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİSİ

Bugünü anlamamanın ve geleceğe bugüne bakarak yön vermenin temel ögesi geçmişi ve tarihi doğru okumakla mümkündür. 1945 öncesi Türkiye – Amerika ilişkisine bu temel ögeyi baz alarak değerlendirmeye çalışacağız. Bu bölümde 1945 öncesi Osmanlı – ABD ilişkilerin başlangıcı ile (Osmanlı Dönemi) Cumhuriyet dönemi Türkiye – ABD ilişkileri incelenecektir.

A. Cumhuriyet Döneminde Türkiye – ABD arasında İmzalanan Antlaşmalar

Bu dönemde ABD ile Türkiye arasında imzalanan en önemli antlaşmalardan biri 9 Nisan 1923 onaylanan “Chester Projesi”dir. (veya Şarkî Anadolu Demiryolları Antlaşması). 6 Ağustos 1923 tarihinde Lozan’da imzalanan “Genel Antlaşma ve Suçluların İadesine Dair Antlaşma, 17 Şubat 1927 tarihinde imzalanan “Diplomatik ve Konsolosluk İlişkilerinin Kurulmasına Dair Antlaşma” (Modus Vivendi) ve 1 Ekim 1929 tarihinde imzalanan Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması ABD – Türkiye arasında imzalanan diğer önemli anlaşmalardır.

1. Chester Projesi (9 Nisan 1923)

"Chester Projesi" veya resmî adı ile "Şarki Anadolu Demiryolları Anlaşması", yeni Türkiye'nin yabancı sermayeye açılmasının ilk teşebbüsünü teşkil etmekle beraber, projenin başlangıcı Osmanlı Devleti'nin son yıllarına ve I. Dünya Savası öncesine kadar gitmektedir.¹

Bir savaş gemisinin kaptanı olan Albay Colby M. Chester 1900 yılında İstanbul'a gelmiş, burada yaptığı bazı temaslardan sonra, Osmanlı Devleti'ndeki iş ve yatırım olanakları dikkatini çekmiştir. Fakat Albay Colby M. Chester bu konuda

---

¹ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.29.

girişim olanağını ancak 1908 II. Meşrutiyet hareketi ile elde edebilmişti. Çünkü II. Meşrutiyet'in İttihat ve Terakki hükümeti, özellikle ülkenin yönetim bütünlüğü bakımından Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'da demiryolu yapımına büyük önem vermekteydi. Bu sebeple, Colby M. Chester, Hükümete ve Meclis-i Mebusan'a başvurup, tasarlanan demiryollarını kendisinin yapabileceğini bildirmiş ve projeyi gerçekleştirmek için bir de "Ottoman Amerikan Development Company" (Osmanlı-Amerikan Kalkınma Şirketi) adı ile bir şirket kurmuştur. Chester'in bu girişimi, Amerika da Başkan Taft yönetimi tarafından da destek görmüştür. Proje, Doğu Anadolu demiryollarının, ana hat Sivas'tan, Samsun üzerinden Karadeniz'e, Harput-Ergani-Musul-Kerkük üzerinden Süleymaniye'ye, Bitlis üzerinden Van'a ve Halep üzerinden Akdeniz'e ulaşmasını öngörmekteydi. Söz konusu şirket bu demiryolu şebekesini 99 yıl için işletecek ve ayrıca demiryolu hattının iki tarafında 20 km.lik alandaki madenleri işletme hakkına da sahip olacaktı. Bu arada Musul petroleri de şirketin göz diktiği doğal kaynaklardan biri idi.²

Bu imtiyaz anlaşmasıyla, imtiyaz sahibi şirket (Ottoman-American Development Company), hiçbir kilometre garantisi veya ücret almadan Anadolu'da yaklaşık 4.400 km uzunluğunda demiryolu inşa edecek; Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında üç liman inşa edecek ve karşılığında da, inşa ettiği bu demiryolları hatlarıyla limanları işletme hakkına sahip olacaktı. Ayrıca şirket, her türlü maden işleme tesisini kurmak konusunda imtiyaz sahibi olmaktaydı. Demiryolu ve liman yapımı ve işletmesi konusunda şirkete sağlanan her türlü ithalat ve iç alımda vergi bağışıklığı ve arazinin ücretsiz olarak şirketin kullanımına sunulması gibi yasal, mali ve idari kolaylıklar, bu yeraltı kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi için de geçerliydi.³

2. Chester Projesi'nde İkinci Dönem

Chester Proje'sindeki planlar doğrultusunda yapılan temas ve müzakerelerden Mondros Mütarekesine (30 Ekim 1918) kadar hiçbir sonuç çıkmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti çöküş sürecini girmiş, 16 Mart 1920 tarihinde ise Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul İtilaf Kuvvetleri tarafından

---

² A.e., s.29.

³ Bülent Bilmez Can, **Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908 – 1923)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.267 – 270.

resmen işgal edilmişti.⁴ Böylece Chester Projesi'nde Osmanlı dönemi sona ermiş, Cumhuriyet dönemi olarak adlandırdığımız ikinci dönemine geçilmiştir. Projenin Cumhuriyet dönemindeki hedefi; madencilik ve tarımdaki ilkel üretimin sınaî yaratıcılıkla yenilenmesinden, eğitim ve sosyal yardım kuruluşlarına, hastanelere ve okullara dek, Ankara merkezli, Türk devletinin bütün iktisadi, kültürel hayatının modernleştirilmesi ve Amerikan işletmelerinin nüfuzuna açılmasıydı. Plan ayrıca, "kanallar, yollar, telgraf ve telefon hatları, bayındırlık işleri, bankalar, oteller, gözlemeleri ve yeni başkent Ankara'nın Washington örneğine göre kurulmasını" da içeriyordu.⁵

Colby Chester 05 Mayıs 1922 tarihinde Delaware eyaletinde, iş adamları, bankerler, gazeteciler ve Kanadalı işadamı K.E. Clayton- Kennedy'nin dâhil olduğu bir grupta beraber Ottoman-American Development Company'yi yeniden kurmuştur. Colby Chester'in oğlu Arthur Chester ile Clayton-Kennedy Eylül 1922 ortalarında Ankara'ya gelerek, bu tasarı için Ankara Hükümeti ile görüşmüşlerdir.⁶

Tüm bu gelişmeler olurken diğer taraftan yeni kurulan Türkiye devleti iktisat konusunda çeşitli çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu önemli çalışmalardan biri 17 Şubat – 04 Mart 1923 tarihinde yapılan İzmir İktisat Kongresi'dir. Kongre'nin açılışı Mustafa Kemal tarafından yapılmış, bu konuşmada Mustafa Kemal yabancı sermaye konusunda yumuşak bir dil kullanmış, bu olumlu yaklaşım Amerikalıları etkilemiştir. Türkiye Devleti'nin yabancı sermayeye kesin tavır almaması meyvelerin vermeye başlamış, TBMM ile Ottoman-American Development Company arasında imzalanan Şarki Anadolu Demiryollarının İnşasına Dair Antlaşmalar 09 Nisan 1923 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır.⁷

Burada şu noktayı vurgulamak gerekir; ABD bugün olduğu gibi o dönemde de Ortadoğu petrolüne ilgi duymuş, kendi ülkesindeki petrolün hızla tükenmesi bu ilgiyi daha da artırmıştır. Amerika'da Birinci Dünya Savaşı sonrası petrol

---

⁴ Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.143.

⁵ Bülent Bilmez CAN, **a.g.e.**, s. 262.

⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.29.

⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.29.

kaynaklarının tükeneceği yönündeki kaygılar artmış, bu şartlarda petrol bölgelerinde gözü olan Amerikan şirketleri için Chester Projesi daha da önemli hale gelmiştir.⁸

Yeni kurulmuş olan Türkiye Devleti'nde demiryollarının inşası ekonomik kalkınma bakımından çok önemlidir, ayrıca Lozan konferansında İngiltere'ye karşı Amerika ile yakınlaşma politikası Chester Projesi'ni Türkiye açısından da önemli kılmıştır. Amerika'nın sömürgeci Avrupalı devletlerden sayılmadığı, demiryolları projesinin bir Amerikan şirketine verilmesinin bir kapitülasyon tehlikesi yaratmayacağı fikrini doğurmuştur. Nitekim İsmet İnönü Lozan Konferansı esnasında (22 Nisan 1923) ABD gözlemci temsilcisine Chester Projesi'nin Amerika – Türkiye arasında ekonomik açıdan yeni bir başlangıç olduğunu söylemiştir.⁹

Chester Projesi ile Türkiye, yabancı sermayeye düşman olmadığını Avrupa'ya göstermek istemiştir. Bu politikayı izlerken de aynı zamanda devletlerarası denge politikasını da benimsemiştir. Chester Projesi ile demiryolları Musul'a kadar uzanması planlanmıştır. Burada özellikle Musul petrolünün, planlamanın en önemli köşe taşı oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir. Nitekim Chester Projesi'nin gündeme geldiği dönemde¹⁰ İngiltere ve Almanya projeye tepki göstermişlerdir. Aynı şekilde Lozan Konferansı devam ederken TBMM tarafından Chester Projesi'nin onaylaması İngiltere ve Fransa'nın tepkisini çekmiştir.¹¹ Türkiye'nin yabancı sermayeye açılımına yönelik bu girişimi (Chester Projesi) neticelenmemiştir. Chester Proje'nin sonuçlanmamasının belli başlı nedenleri şunlardır: Bu Projeye ne Amerikan sermayesi ne de Amerikan resmi kanalları yeterli ilgili göstermemiştir. Çünkü ABD'nin asıl ilgisi Musul ve Kerküt petrolleridir. Lozan Antlaşması ile bu bölgelerin Türkiye'den ayrılacağı belli olmuştur.¹² Bir diğer neden Chester projesi'nin ortakları arasında çıkan anlaşmazlıklardır. Amerikalı ve Kanadalı ortaklar arasında çıkan anlaşmazlıklar ve Chester'ın şirket ortaklığından ayrılması projenin uygulanmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Kanadalı ortak Clayton-Kennedy bu süreçte yeterli sermayeyi bulamadığı için projeye zamanında

---

⁸ Can, a.g.e., s.201.

⁹ Nilgün İnce; "Atatürk ve Amerika", **Düşünen Siyaset (Düşünce Dergisi)**, Esin Sanat ve Felsefe Yayıncılık, Ankara, (Mayıs – Haziran 2000), s.123.

¹⁰ Chester Projesi'nin gündeme geldiği dönem II. Meşrutiyetten sonraki dönemdir.

¹¹ Armaoğlu, a.g.e., s.30.

¹² Baskın ORAN (Editör), **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 109

başlayamamış, bunun üzerine Türkiye Aralık 1923 yılında Ottoman-American Development Company ile olan anlaşmasını feshetmiştir.¹³

3. Lozan Konferansı'nda Türk – Amerikan İlişkisi

Millî Mücadele yılları boyunca Türkiye ile resmî ilişkiler kurmaktan kaçınan ABD, 20 Kasım 1922'de toplanan Lozan Konferansı'na gözlemci olarak katılmıştır. ABD'nin Konferansa doğrudan katılmak yerine sadece gözlemci bulundurmasının nedeni ise ABD ve Osmanlı arasında herhangi bir savaşın yaşanmamış olmasıdır. ABD Lozan Konferansı'na doğrudan katılmasa da ilgi ve bağlantısını koparmak istememiş, görüşlerini İngiltere, Fransa ve İtalya aracılığıyla iletmeye çalışmıştır.¹⁴ ABD Heyeti, Lozan Konferansı'nda sadece iki konu üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi, kapitülasyonların korunması ve bu arada din ve eğitim kurumlarına çalışma özgürlüğü tanınması, ikincisi ise, barış zamanında bütün devletlerin savaş ve ticaret gemilerine Boğazlardan geçiş serbestliği sağlanmasıydı. Lozan'da kapitülasyonlar kaldırılmış, böylece Osmanlı'nın yabancılara tanıdığı ayrıcalıklar tarihe karışmıştır. Boğazların denetimi ise başkanı Türk olan uluslararası bir kurula bırakılmıştır. Boğazların her iki yakası askersizleştirilmiş ve bu düzenlemelerin Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altında sürdürülmesine karar verilmiştir.¹⁵

Amerika, Konferansa “gözlemci” olarak katıldığı halde, Konferans boyunca birçok sorunun tartışmasında aktif olarak yer almaya çalışmıştır. Amerika'nın bu tavrı özellikle İngiltere'ye Türk heyeti ile çatıştığı konularda, Amerika'yı da işin içine sokma fırsatını vermiştir. Patrikhane'nin İstanbul'dan çıkarılması konusunda, Ermeni sorununda ve Boğazlar konusunda Amerika tamamen İngiltere'yi desteklemiştir. Türk Heyeti de Amerika konusunda, daha Konferansın başlangıcından itibaren, İngiltere'nin politikasını izlemiştir. Konferansın başından itibaren İsmet Paşa, Amerikan delegasyonu ile yakın ilişkiler kurarak, Avrupa Cephesi'ne karşı Amerika'yı yanına almak istemiştir. İsmet Paşa, bu tarz girişimlerinde Amerika ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması için bir anlaşma yapmaya çalıştığı gibi, Amerika'ya bazı tavizler göstermekten de geri kalmamıştır. Mesela, barıştan sonra Türkiye'nin girişeceği ekonomik kalkınma faaliyetlerinde

---

¹³ Can, **a.g.e.**, s.301.

¹⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.20.

¹⁵ Gönübol, Sar, **a.g.e.**, s.51.

Amerikan teşebbüslerine ayrıcalık tanınacağı ve hatta Musul'un geri alınması halinde petrolün işletilmesi için de Amerika'nın tercih edileceği söylenmiş ise de, Amerika, "gözlemci" statüsüne rağmen, İngiltere-Fransa-İtalya cephesinden ayrılmaya yanaşmamıştır.¹⁶

1923 Mayıs'ında Lozan Konferansı'nda taraflar arasında anlaşma şartları üzerinde mutabık kalınmaya başlanmasıyla Türk – Amerikan diplomatik ilişkilerinin tekrar kurulması için görüşmeler de başlamıştır. Başlayan bu görüşmeler sonucunda ABD- Türkiye arasında 6 Ağustos 1923 tarihinde "Genel Antlaşma" adını alan bir antlaşma ve "Suçluların İadesine Ait" bir anlaşma imzalanmıştır. Genel Antlaşma ile iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulmakla beraber, kapitülasyonları öngörmediği ve Ermeni sorununu çözmediği için Amerikan Senato'su bu antlaşmayı onaylamayı reddetmiş, bunun sonucunda bu anlaşmalar yürürlüğe girememiştir. Bu Genel Antlaşma, "Türk-Amerikan Lozan Anlaşması" diye de anılmaktadır.¹⁷ Yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasını onaylamayan ABD hükümeti, 17 Şubat 1927 tarihinde Türkiye ile geçici bir anlaşma imzalamıştır.

B. Cumhuriyet Dönemi (1923 – 1938) ABD – Türkiye İlişkisi

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sevr Antlaşması'nın yıkıcı şartlarını kabul etmeyen Türkiye bağımsızlık mücadelesi vermiş (1919 – 1922) ve Bağımsızlık mücadelesinden zafer ile çıkmıştır. Büyük Taarruz'dan sonra Mudanya Mütarekesi imzalayan Türkiye, daha sonra ise Lozan Antlaşmasını imzalamıştır. Bizzat savaştığı ülkelerle antlaşmalar imzalayan Türkiye, hiçbir dönem savaşmadığı Amerika ile ilişkilerinin normalleşmesi zaman almış, karşılıklı antlaşma imzalama dönemi sıkıntılı ve uzun süreli olmuştur.

Lozan Barış Antlaşması sırasında Türkiye'nin ABD ile Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nı imzalaması doğal bir sürecin halkasıydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, savaştığı devletlerle Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamış, savaşmadığı devletler ile dostluk anlaşmaları yapmıştır. Örneğin; 1923 yılında Avusturya ve

¹⁶ Berna Türkoğan, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (Makaleler)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s.287. (Bu makale 27 Mart 1997 tarihinde Fahir Armaoğlu tarafından Türk dil Kurumu Konferans Salonunda sunulmuştur)

¹⁷ A.e., s.288.

Arnavutluk ile Türkiye arasında ikili dostluk anlaşmaları imzalandı. Türkiye-Polonya Dostluk Anlaşması, tıpkı ABD ile yapılan anlaşma gibi, Lozan'da görüşülüp imzalandı. Türkiye, 1924'te Almanya ile dostluk anlaşması imzaladı.¹⁸ Türkiye'nin bu ülkelerle yaptığı bütün anlaşmalar sükûnetle onaylandığı, yürürlüğe konduğu ve uygulandığı halde, ABD'de, Türk-Amerikan Anlaşması etrafında büyük bir fırtına kopartılmıştır.¹⁹ Antlaşmanın Amerikan Senatosunca onaylanmasına karşı olanlar ve onaylanmasını isteyenler Amerikan siyasal sistemine yönelik yoğun bir lobi faaliyetine giriştiler. Söz konusu faaliyetlerin sonucunda, anlaşmanın Senato tarafından onaylanmasına karşı olanlar galip geldi ve anlaşma 18 Ocak 1927 tarihinde reddedildi.²⁰ Ancak 1927 tarihinde özellikle Amiral Bristol ve Tevfik Rüştü Aras'ın özel çabaları neticesinde geçici antlaşmalar imzalanmıştır. (17 Şubat 1927 tarihli Modus Vivendi)²¹ Türkiye adına Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, ABD adına ise ABD Ankara temsilcisi Amiral Bristol tarafından imzalanan bu anlaşmaya göre; iki devlet arasında diplomatik konsüllerin ilişki kurması, ticaret, konsolosluk, yerleşme ve oturma konularında anlaşma ve sözleşmelerin yapılması kararlaştırılmıştır.²² Böylece 1917 yılında kesilen diplomatik ilişkiler 1927 yılında imzalanan bu anlaşma ile yeniden başlamıştır.

17 Şubat 1927 tarihli antlaşmayla (Modus Vivendi) ABD - Türkiye arasında yeni bir dönem başlamıştır. Eylül 1927'de Joseph J Grew, Ankara'ya atanan ilk ABD Büyükelçisi olmuştur. Kasım 1927 tarihinde ise Ahmet Muhtar Bey Washington'a atanmıştır.²³

Ankara'ya atanan Büyükelçi Grew, Lozan'da Türk-Amerikan antlaşmalarını imzalamış olan kişidir. Meslekten yetişme, tecrübeli bir diplomattı. Son görevi Dışişleri Bakan Yardımcılığıydı. Lozan Konferansına katılan, İsmet İnönü'yü yakından tanıyan ve Türk dostu olarak bilinen tecrübeli bir diplomatın Ankara'ya

---

¹⁸ Oran, **a.g.e.**, s.299.

¹⁹ Bilal Şimşir, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği (1920-1927)", **Belleten**, C. 41, Sayı: 162, Ankara, (Nisan 1977), s.305-306

²⁰ Akdes Nimet Kurat, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Ankara, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, 1959, s.43.

²¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.110 -111.

²² Necati Sözüöz, **Türk – Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış (1923 – 1950)**, İstanbul, Fakülteler Matbaası; 1992, s.18.

²³ Torun, **a.g.e.**, s.235.

Büyükelçi olarak atanması Türk yetkililerince ve Türkiye'deki Amerikalılarca olumlu karşılanmıştı.²⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Washington elçisi Ahmet Muhtar Bey 28 Kasım 1927 tarihinde, New York'a vardığında Türkiye aleyhinde gösterilerle karşılaşmış ve görev yerine ancak polis koruması altında girebilmişti. Ahmet Muhtar Bey Amerika'da başlıca görevinin Türkiye'ye karşı olumsuz propagandanın etkilerini gidermek olduğunu bu süreçte görmüştür. Ancak Amerikan hükümeti Türk Büyükelçisine karşı dostça yaklaşım sergilemiştir. Ahmet Muhtar Bey 05 Aralık 1927 tarihinde güven mektubunu ABD Başkanı'na sunarak görevine başlamıştır. Böylece Türk – Amerikan diplomatik ilişkilerin yeniden kurulma süreci tamamlanmıştır.²⁵

Atatürk döneminde (1923 – 1938) Türk-Amerikan ilişkileri genel olarak durağan devam etmiştir. ABD'nin izolasyonist politikası, 1929 Ekonomik Krizi'nin ülkeleri içe kapanık hale getirmesi, yeni kurulan Türkiye Devleti'nin iç ve dış sorunları ile uğraşırken aynı zamanda siyasi konumunu güçlendirmeye çalışması, bu politikayı izlerken daha çok Avrupa Devletleri ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmeye öncelik vermesi gibi nedenler ABD – Türkiye ilişkilerinin durağan devam etmesinin başlıca nedenleri arasındadır.

1. Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması (1 Ekim 1929)

Türkiye ile ABD arasındaki ticari ilişkiler Şubat 1926 tarihinden beri belirli aralıklarla devam eden geçici anlaşmalar (modus vivendi) vasıtasıyla yürütülüyordu. Bu modus vivendilerle iki ülke ticari konularda birbirlerine en ziyade müsaadeye mazhar millet statüsünü veriyorlar ve böylece gümrük vergilerinde önemli indirimler yapıyorlardı. Fakat Türkiye 10 Nisan 1929 tarihinde modus vivendileri geçersiz kılacak ve gümrük vergilerinde yapılan indirimleri kaldıracak yeni bir kanun çıkardı. Bunun üzerine Amerikalı yetkililer Türkiye ile ticari konulardaki statükoyu koruyacak bir teklifte bulundu. Türkiye bu teklifi kabul etmeyerek bunun yerine kısa ve özlü bir ticaret antlaşması imzalamayı önerdi. ABD böyle bir anlaşmaya ilk önce olumsuz baktı ancak 1927 yılında ABD'nin Türkiye'ye Büyükelçi olarak atadığı

²⁴ Şimşir, a.g.e., s. 326.

²⁵ Pars Tuğlacı, **Çağdaş Türkiye**, İstanbul, Cem Yayınevi, Cilt:1, 1987, s.361.

Joseph C. Grew'ın çabası ile 1 Ekim 1929 tarihinde "Ticaret ve Seyrisefain" (Ticaret ve Denizcilik) Antlaşması imzalandı. Antlaşma, 12 Nisan 1930 tarihinde TBMM tarafından onaylandı.²⁶ Bu anlaşma Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir yere sahipti. Çünkü ilk defa olarak iki ülke arasında imzalanan bir anlaşma Senato engelini aşabilmişti. Böylece ABD'deki Türkiye aleyhine propaganda yapan cephelerin yavaş yavaş gücünü kaybettiği ortaya çıkmıştır. Bu antlaşmanın Türkiye açısından diğer bir önemi Amerikan yabancı sermayesinin Türkiye'ye çekilmesidir. Türkiye ekonomik kalkınmayı hızlandırmak istiyor, bu amaçla yabancı krediye de ihtiyaç duyuyordu. Türkiye 1931 yılında Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki bir Türk heyetini Amerikan sermaye piyasası ile temaslarda bulunmak amacıyla ABD'ye göndermiştir. Bu heyetin Amerikan Maliye Bakanlığı yetkilileri ile yaptığı görüşmeler olumsuz neticelenmiştir. ABD Türkiye'nin istediği krediyi uygun görmemiş, Amerika şirketleri de Türkiye'de yatırım yapmaya pek sıcak bakmamışlardır.²⁷

Türkiye'nin ABD'den kredi istemesi Sovyetler Birliği'ni endişelendirmiştir. 1931 yılının sonlarına doğru Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Maksim Maksimoviç Litvinof Türkiye'yi ziyaret etmiş, bu ziyaret sonucunda önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlardan biri 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması beş yıl uzatılmasıdır. Diğer önemli karar ise Nisan 1932 tarihinde Sovyetler Birliği Türkiye'ye 8 milyon dolarlık bir kredi açmasıdır.²⁸

1929 sonrası ABD – Türkiye arasındaki ilişkiler sadece ticari ve ekonomik boyutta değil siyasi boyutta da yeni bir ivme kazanmıştır. Yeni kurulan Türkiye Devleti, kuruluşunun ilk dönemlerinde birçok devletle hakemlik ve uzlaşma anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmaların imzalanma nedeni; devletler arsında yaşanabilecek sorunları barış yoluyla çözmektir. Bu amaçla Türkiye 1928'de İsviçre ve İtalya ile; 1929'da Macaristan, Bulgaristan ve Almanya ile; 1930'da Fransa, İspanya ve Yunanistan ile; 1932'de İran, İsveç, Danimarka ve Hollanda ile hakemlik ve uzlaştırma anlaşmaları imzalamıştır. 1928 yılında ABD, Türkiye ile hakemlik ve uzlaştırma anlaşması imzalamak istemiştir. ABD'nin bu anlaşmayı istemesinin

---

²⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.113.

²⁷ Sözüöz, a.g.e., s.19.

²⁸ Ahmet Şükrü Esmer, **Siyasî Tarih 1919-1939**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1953, s.217.

nedeni; ABD'nin Türkiye'den süresi dolacak olan ticari modus vivendinin süresinin tekrar uzatılmasını istemesi ve hakemlik ve uzlaştırma anlaşmasının bunu kolaylaştıracağına olan inancıydı. Türkiye bir şartla bu anlaşmayı kabul edeceğini söylemiştir. Türkiye'nin şartı; ABD'nin anlaşmayı Ermenilerle ilgisi olan herhangi bir meseleye uygulamasını imkânsız hale getirecek bir formül bulmasıdır. Fakat bu şartı ABD hükümeti reddetmiştir. Müzakereler 1929 yılından sonra Türk tarafının yeni teklifleriyle yeniden başladıysa da ABD tarafından bu teklif kabul edilmemiş, 1932 yılından sonra ise Türkiye ve ABD arasında bir hakemlik ve uzlaştırma anlaşması yapılmasının gerekliliği ortadan kalkmıştır.²⁹

2. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve ABD

Milli Mücadele'den sonra imzalanan Lozan Barış Anlaşması'nda Boğazlardan barışta ve savaşta, denizden ve havadan geçiş ve ulaşım serbestliği ilkesi kabul edilmiştir. Boğazlarda geçişin denetlenmesi ise bir Türk temsilcinin başkanlığında Uluslararası Boğazlar Komisyonuna bırakılmıştır. Türkiye o günkü şartlarda bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu anlaşmayla Boğazlar, Milletler Cemiyeti koruması altına alınmakta ve Çanakkale ve İstanbul boğazlarındaki kimi bölgeler askerden arındırılmaktaydı.³⁰ Fakat Milletler Cemiyeti kendisinden beklenen etkinliği gösterememiştir. Mussolini İtalya'sının Doğu Akdeniz ve Balkanlar üzerindeki emellerinden endişe duymaya başlayan Türkiye, Boğazlar gibi yaşamsal önemdeki bir bölgenin savunma olanağından yoksun kalması Türkiye'nin bu endişesini daha da artırmıştır. Türkiye bu endişesini ilk kez Mayıs 1933 tarihinde Londra Silahsızlanma Konferansı'nda dile getirmiş, daha sonra katıldığı uluslararası toplantılarda da Boğazlar Sözleşmesi'nin değişmesini ileri sürmüştür.³¹ İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve On iki Ada'yı silahlandırması ve Almanya'nın Versay Anlaşmasını ihlal ederek Ren Bölgesi'ni silahlandırması üzerine Türk Hükümeti, Lozan'da Boğazlar Sözleşmesi'ne imza atan İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Sovyet Rusya ve Bulgaristan'a 11 Nisan 1936 tarihinde birer nota vermiştir. Ayrıca Türkiye bu değişikliği yapmak için Lozan

²⁹ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları**, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s.354 – 355.

³⁰ Oran, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980**, s.232 – 235.

³¹ Soysal, **a.g.e.**, s.493.

Boğazlar Sözleşmesi'ne imza atan devletlerin bir konferansta toplanması için çağrıda bulunmuştur.³²

Konferans 22 Haziran 1936 tarihinde başlamış, 20 Temmuz 1936 tarihinde ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi şüphesiz Türkiye açısından çok önemli sonuçlar getirmiştir. Lozan'da Boğazlardaki egemenliği kısıtlanan Türkiye'nin boğazlardaki egemenliği yeniden onaylanmıştır. Uluslararası Boğazlar Komisyonuna son verilmiş, Türkiye'nin bölgedeki gücü artmıştır. Montrö Boğazlar Konferansına ABD resmen katılmamakla birlikte konferansa bir gözlemci heyeti göndermiş ve Montrö Boğazlar Antlaşması Amerikan Kongresi tarafından onaylanmıştır.³³

ABD, Montrö Sözleşmesi'ne imza atan ya da atmayan bütün devletlerin Boğazlar'dan ticarî ve transit geçiş özgürlüğünü yeniden onaylayan ancak, savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçişini sınırlayan ve Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelere Boğazlar konusunda diğer devletlerden daha fazla haklar veren Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni kabul etmekte bir beis görmemiştir.³⁴

3. 1939 Ticaret Anlaşması

ABD ile Türkiye arasında imzalanan “Chester Projesi” (9 Nisan 1923), “Genel Antlaşma ve Suçluların İadesine Dair Antlaşma”(6 ağustos 1923), “Diplomatik ve Konsolosluk İlişkilerinin Kurulmasına Dair Antlaşma” (17 Şubat 1927 Modus Vivendi) ve 1 Ekim 1929 tarihinde imzalanan “Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması”nın yanında 1 Nisan 1939 tarihinde de Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma 16 Haziran 1939 tarihinde TBMM tarafından onaylanmış, 26 Haziran 1939 tarihinde ise Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.³⁵

Bu Anlaşmanın bazı önemli özellikleri şunlardır. Her şeyden önce bu Anlaşmada da 1929 Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nda olduğu gibi “en ziyade müsaadeye mazhar millet” ilkesi kabul edilmiştir. Bundan sonraki ABD - Türkiye

³² Gönübol, Sar, **a.g.e.**, s.124 – 126.

³³ Sözüöz, **a.g.e.**, s.20 – 21.

³⁴ Yılmaz Altuğ, “The United States of America's Policies Towards Turkish Straits”, **Belleten**, C. 56, Sayı: 215, (Nisan 1992), s.76

³⁵ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.117.

arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler 1939 Anlaşması doğrultusunda devam edecektir. Diğer bir özelliği ise bu Anlaşma 1929 tarihli Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nı yürürlükten kaldırmamıştır.³⁶

---

³⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.117.

4. Cumhuriyet Döneminde Amerikan Şirketlerinin Türkiye'ye Yaptıkları Yatırımlar

Bu dönemde ABD – Türkiye arasında yapılan bu Anlaşmaların yanında bu dönemde ABD'nin Türkiye'de yaptığı yatırımlara da biraz değinmek gerekmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz Chester Projesi her ne kadar uygulanmasa da Türk – Amerikan ilişkileri açısından önemli bir yere sahiptir. 1929 yılında imzalanan Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'na kadar Türkiye'nin tüm çaba ve çağrularına rağmen Amerikan şirketleri Türkiye'ye yatırım yapma konusunda çok istekli değillerdi. Türkiye, Amerikan banka ve şirketlerini Türkiye'ye yatırım yapmaları konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Bu dönemde yatırım yapan bazı Amerikan şirketleri şunlardır. “Turkish Petroleum Company ve Standard Oil Company” adlı petrol şirketleri, “American Express Company” adlı banka ve American Tabacco isimindeki tütün şirkettir.³⁷

Bu yatırımların yanında önemli Amerikan yatırımlarından biri Amerikalı Henry Ford'un Galata'da otomobil montaj fabrikası kurma girişimidir. Henry Ford Türkiye'nin yatırım çağrısına cevap vermiştir. Ford Motor Şirketi'nin direktörlerinden bir olan William G. Collins Kasım 1928 tarihinde bir açıklama yaparak fabrikanın İstanbul'da kurulma nedeni olarak İstanbul'un kendileri için bir ihracat merkezi konumunda olmasına bağlamıştır. Çünkü üretimi yapılacak otomobillerin Doğuya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'a ihraç edilmesi hedeflenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Kasım 1928 tarihinde Türk hükümeti ile Ford Motor Şirketi arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma 28 Ocak 1929 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır. Yapılan anlaşmaya göre Ford Motor Şirketi İstanbul'da bir Ford otomobil fabrikası kuracaktır. Anlaşmanın TBMM'de onaylanmasından sonra Collins fabrikanın Tophane'de kurulacağını açıklamış ve bu kapsamda Amerikalı mühendisler yer incelemesi yapmışlardır.³⁸ Ayrıca fabrikanın kurulmasının 6 ayda tamamlanacağını ve Türk otomobil endüstrisine örnek teşkil edeceği de belirtilmiştir.

³⁷ Robert W. Dunn, **American Foreign Investments**, New York, 1926, s.169.

³⁸ H. Cevahir Kayam, “First Foreign Investment in Republican Turkey: Establishment of the Ford Factory in İstanbul” **International Review of Turkology**, V: II – N: 4, p.42.

Amerikalı Henry Ford Motor Şirketi'nin Galata'da Ocak 1930 tarihinde kurduğu otomobil montaj fabrikası ne yazık ki uzun soluklu olmamış, bu girişim gümrük idaresi ile baş gösteren anlaşmazlıklar yüzünden 1931 yılında sekteye uğramış, Ford'un İstanbul'da ki bu girişimi İskenderiye'ye kaydırılmıştır. 1936 tarihinde ise 1929 ekonomik krizin de etkisiyle otomobil üretimi durdurulmuştur.³⁹

5. Cumhuriyet Döneminde Türkiye – ABD Arasındaki Temel Sorunlar

Bu Dönemde Türkiye ile ABD arasında yaşanan sorunlar Türkiye ile Avrupa Devletleri arasında yaşanan sorunlar kadar büyük sorunlar değildi. Bunun nedeni; ABD, bu dönemde Avrupa devletleri gibi, bu bölgede doğrudan doğruya emperyalist politikalar izlememiştir. ABD, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Milli Mücadele döneminde de Ankara Hükümeti ile doğrudan savaşmamış, bunun neticesinde ise Türkiye-ABD ilişkileri, Türkiye'nin Avrupa devletleriyle olan ilişkilerine göre çok daha dostçaydı. Fakat ABD özellikle kapitülasyonlar ve boğazlar konusunda Türkiye'ye baskı yapmış, Türkiye ile yaptığı müzakerelerde, Avrupa devletlerinin Türkiye ile yaptıkları anlaşmalardan daha avantajlı anlaşmalar yapabilmenin mücadelesini vermiştir. ABD, bu politikanın bir göstergesi olarak, kapitülasyonların tarihe karıştığını bir türlü kabullenmek istemediği gibi, Türkiye ile olan ilişkilerini de kapitülasyonların muhafazası anlayışıyla yürütmek istemiştir. İki ülke ilişkilerindeki sorunların büyük çoğunluğu da kaynağını bu anlayıştan aldı. Kapitülasyonlar Lozan'da kaldırılmış, Boğazlar ise Montrö Anlaşması ile Türkiye egemenliğine geçmiştir.

6. Amerikan Okulları Sorunu

ABD ile yaşanan bu sorunların dışında en önemli sorun Amerikan Okulları sorunudur. Türk topraklarında kurulan Protestan okullarının çoğu Amerikalılara aitti. Amerikan okullarının büyük bir kısmı 1810'da Boston'da kurulan ve kısaca American Board olarak anılan "American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM)⁴⁰" isimli misyoner teşkilâtı tarafından kuruldu. Kurucuları

---

³⁹ Ahmet Özgiray, "Türkiye ile ABD arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:43, (Mart 1999), s 65.

⁴⁰ **American Board of Commissioners for Foreign Mission**: Amerikan Misyonerlik Teşkilatı

misyoner olmakla birlikte, American Board'a bağılı olmayan bağımsız diğere Amerikan okulları ise, Robert Kolej ve Arnavutköy Kız Koleji idi.⁴¹

ABD 1830 Ticaret Anlaşması ile "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsünü elde etmiş, bu sayede kapitülasyonlardan yararlanma hakkı kazanmıştır. Bu hakkı elde eden ABD; misyonerleri aracılığıyla eğitim, Hıristiyanlığı yayma, hayırseverlik, sosyal, tıbbî ve kültürel faaliyetlerle özellikle Kudüs, Suriye, Beyrut ve Anadolu'nun bazı kentlerinde etkin olmaya başlamışlardır.

ABD'nin açtığı eğitim ve sağlık kurumlarının sayısı her geçen artmış, 1914 yılı itibarıyla Türk topraklarındaki Amerikan okullarının sayısı 426 olup, 17 adet misyonerlik merkezi ve 9 tane de Amerikan hastanesi bulunmaktaydı.⁴² Lozan'dan sonra bu okulların büyük çoğunluğu Türkiye sınırları dışında kaldığı gibi, birçoğu da savaş esnasında kapanmış bulunuyordu. 1927 yılında Türkiye'de American Board' a bağılı 8 ilk ve orta seviyede okul ile İzmir' de yüksek okul seviyesindeki International College adlı bir okul vardı. American Board' a bağılı olmayan diğere Amerikan okulları Robert Koleji ile Arnavutköy Kız Koleji de öğrenimini sürdüren okullar arasındaydı.⁴³ Bu okullar şunlardır; İstanbul Robert Koleji, İstanbul Arnavutköy Kız Koleji, İstanbul Gedikpaşa Karma Okulu, İstanbul Üsküdar Amerikan Kız Koleji, İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji, İzmir International Kolej, Tarsus Amerikan Erkek Koleji, Talas Amerikan Erkek Okulu, Adana Kız Okulu, Merzifon Kız Hayat Okulu ve Bursa Amerikan Kız Koleji'dir.⁴⁴

Amerikan Mandacılığı fikrinin tartışıldığı Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Amerikan okulları en rahat dönemini yaşamışlardır. Ancak bu okulların rahatça faaliyet göstermeleri diğere taraftan bazı sorunların ortaya çıkmasına da yol açacaktır. Amerikan okullarının yöneticilerinin bazıları bu dönemde bir yandan yukarıda zikredilen manda tartışmalarına katılmakta, bir yandan da Türkiye aleyhine faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey'in TBMM'de yaptığı açıklamaya göre, Şubat 1921'de Merzifon'daki Amerikan Koleji'nde yapılan

---

⁴¹ Ayten Sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 55.

⁴² Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, Ankara, akçağ Yayınları, 1991, s.78.

⁴³ Sezer, **a.g.e.**, s.57.

⁴⁴ **A.e.**, s.58.

tahkikatta, bu okulun Pontusçuların siyasî kulübünü bünyesinde barındırarak Rumları tahrik ettiği anlaşılmış ve okul kapatılmıştır.⁴⁵

ABD, eğitim kuruluşlarını siyasî ve dinî amaçlarını gerçekleştirmenin önemli bir aracı olarak görmüştür. Okulları kendi bünyesinde toplayan American Board, 1925 yılında Türk Millî Eğitim Bakanlığına müracaat ederek, kapalı bulunan bazı Amerikan okullarının tekrar faaliyete başlaması için izin istedi. Türkiye, 3 Mart 1924 de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile eğitimin laikleştirilmesi, eğitimin dinin etkisi dışına çıkarılması yönünde önemli bir adım atmışken, American Board adlı kuruluş da, Hıristiyanlık propagandası amacı ile kurulan bu okulları faaliyete geçirmek istiyordu. Bu çelişkili durumdan dolayı Millî Eğitim Bakanlığı, bu başvuruya 1927 yılı sonlarına kadar cevap vermemişti. Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Grew göreve başlar başlamaz, American Board Büyükelçiye başvurup bu okullar sorununu ele almasını istedi. Bununla beraber, Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Grew 'ya talimatında, bu konudaki teşebbüslerini tamamen gayri resmî yapmasını bildirmişti. Fakat Grew, her teşebbüsüne, “gayri resmî” demekle beraber “resmî” bir ağırlık vermiştir.⁴⁶

Bu süreç yaşanırken 1927 Aralık ayında yaşanan Bursa Amerikan Kız Koleji olayı sorunu daha da zor ve farklı bir boyuta taşımıştır. Bu kolejdeki Türk kızlarından üçü, Amerikalı bir hanım öğretmenin etkisiyle “Hıristiyan” olmuşlardır. Bu olayın haberi 1928 Ocak ayında bir gün Türk basınında yer almış ve büyük bir tepki toplamıştır. Buna en fazla tepki gösteren de, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey olmuş, Mustafa Necati Bey Okulu derhal kapattığı gibi, üç öğretmen de mahkemeye verilmiştir. Çünkü bu okullar, din propagandası yapmamayı taahhüt etmişlerdi.⁴⁷

Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Grew, bu dönemde informal bir ilişki kullanarak bu okulların açılması için Türk Hükümetine baskı yapmış ayrıca Dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (Aras) Bey ile Başbakan İsmet İnönü, Amerika ile bir

---

⁴⁵ Fahir Armaoğlu “Türkiye’de Amerikan Okulları Krizi:1927-1928”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 13, Sayı: 37, Ankara, (Mart 1997), s.4.

⁴⁶ Berna Türkdoğan, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (Makaleler)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s.289. (Bu makale 27 Mart 1997 tarihinde Fahir Armaoğlu tarafından Türk dil Kurumu Konferans Salonunda sunulmuştur)

⁴⁷ **A.e.**, s. 289

kriz çıkmaması için uzlaşıcı bir tutum almışlarsa da, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, bu duruma müsaade etmemiş ve Bursa Amerikan Kız Koleji de bir daha açılmamıştır.⁴⁸ 1928 yılının sonunda Amerikan Okulları sorunu bu şekilde kapanmış, daha sonraki yıllarda Amerikan okulları ekonomik sorunların yanı sıra, yeni Türk devletinin koyduğu kurallara adapte olamamaktan kaynaklanan sıkıntılar yaşadılarsa da bu sorunlar ABD – Türkiye arasındaki ilişkileri etkileyecek boyutta olmamıştır.

7. Atatürk ve Roosevelt

Atatürk döneminde Türk – Amerikan ilişkilerinin bir diğer önemli boyutu Atatürk ile ABD Başkanı Roosevelt arasında kurulan dostane ilişkidir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk seçilmiş, Mustafa Kemal Atatürk yabancı devlet başkanları ile dostane ilişkiler kurmaya önem vermiştir. ABD'de ise Woodrow Wilson'ın 1921 seçimlerini kaybetmesinden sonra Warren G.Harding (1921-1923), Calvin Coolidge (1923-1929), Herbert C. Hoover (1929-1933) ABD Başkanı olmuşlardır. Bu dönemin ABD Başkanları ve Atatürk arasında kurulan ilişki, ulusal bayramlardaki tebrik teatileri ve resmi yazışmaların ötesine geçememiştir.⁴⁹

ABD Başkanı Hoover'dan sonra Başkanlığa Franklin Roosevelt seçilmiştir. (1933 – 1945) Atatürk ABD Başkanları arasında en sıcak ve yakın ilişkiyi Roosevelt ile kurmuştur. 04 Mart 1933 tarihinde doğrudan Roosevelt'e telgraf çeken Atatürk, yeni ABD Başkanını kutlamış, 10 Mart 1933 tarihinde de Roosevelt Amerikan milleti adına Atatürk'e teşekkür etmiştir.⁵⁰ Mart 1933 tarihinde Los Angeles'ta meydana gelen depremde büyük can ve mal kaybı yaşanmış, Atatürk Roosevelt'e mesaj göndererek kendisinin ve Türk Milletinin üzüntülerini ifade etmiştir.⁵¹ Cumhuriyetin onuncu yıldönümü vesilesiyle ABD Başkanı Roosevelt Atatürk'e kutlama telgrafi göndermiş ve bu telgrafında geçen 10 yıllık gibi kısa bir zamanda

---

⁴⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.13.

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 38, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997, s.642.

⁵⁰ Yurdagül Yüksel, “Atatürk ve Roosevelt”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt:15, Sayı: 44, Ankara, (Temmuz 1999), s.779.

⁵¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 642.

Türkiye'nin dünyanın en çok ilerleyen milletler arasına girmesinin arkasında Atatürk'ün çalışkan ve bilinçli yönetiminin olduğunu söylemiştir.⁵²

Roosevelt'in 1934 yılında ise Türkiye'ye ilginç bir jest yapmıştır. Amerika Başkanları her yıl Ocak ayında kordiplomatiğe bir yemek verdiği için, Roosevelt de 2 Ocak 1934 akşamı Beyaz Saray'da böyle bir yemek vermiştir. Türk Büyükelçisi Kordiplomatiğin en kıdemlisi olduğundan, Bayan Roosevelt'i yemek masasına Ahmet Muhtar Bey götürmüş ve yemekte de onun sağına oturtulmuştur. Yemekten sonra bir konser verilmesi öngörülmüştür. Yemek ile konser arasındaki yarım saatlik arada, yabancı büyükelçiler Roosevelt'in etrafını sarmışlardır. Fakat Roosevelt, Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey'i çağırarak yanına oturtmuş ve bu yarım saatlik sürede sadece Ahmet Muhtar Bey'le sohbet etmiştir. Türkiye'deki devrimler hakkında Büyükelçimizden bilgi almıştır.⁵³

1937 yılında bir Amerikalı gazeteci tarafından Türkiye ve Atatürk devrimleri hakkında çevrilen film, Beyaz Saray'da Başkan Roosevelt'e gösterilmiştir. Roosevelt bu film'den çok etkilenmiş ve bu konudaki düşüncelerini 06 Nisan 1937 tarihinde Mustafa Kemal'e bir mektup yazarak ifade etmiştir. Mektubunda Mustafa Kemal'in kısa bir zaman diliminde meydana getirdiği yeniliklerden çok etkilendiğini söylemiş, bir gün tanışma fırsatı bulmayı ümit ettiğini dile getirmiştir.⁵⁴ Mustafa Kemal bu samimi mektuba cevap yazarak ABD hakkındaki hayranlığını dile getirmiş, kendisiyle tanışmayı çok istediğini belirterek kendisini Türkiye'de selamlayacağı günü sabırsızlıkla beklediğini söylemiştir.⁵⁵ Protokol dışı bu mektuplaşmalar Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiyi daha da yakınlaştırmıştır.

Atatürk ile Roosevelt çok istemelerine rağmen hiçbir zaman yüz yüze gelip tanışmamışlar, 10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk hayata veda etmiş, Roosevelt ise 12 Nisan 1945 tarihinde ömrünü tamamlamıştır.⁵⁶ Bu iki lider arasında kurulan yakın ilişki şüphesiz Türkiye – ABD arasındaki ilişkiyi çok olumlu yönde etkilemiştir.

---

⁵² Şimşir, **a.g.e.**, s.235.

⁵³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.644.

⁵⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s.256.

⁵⁵ **A.e.**, s.260.

⁵⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.646.

C. İkinci Dünya Savaşı Türk – Amerikan İlişkisi

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın galipleri tarafından yeni bir dünya düzeni kurulmuştur. Yenidünya düzeninin kurucuları kendi çıkarları doğrultusunda bu düzenin devam etmesi için çaba harcarken, savaşta kaybedenler ise kendilerine dikte ettirilen ağır şartların değişmesi için mücadele etmeye başlamışlardır. Bu süreçte yenidünya düzeninin muhafazasını isteyenler statükocu, yenidünya düzeninin değişmesini isteyenler ise revizyonistler olarak bilinmektedirler.⁵⁷ Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, savaşı kaybetmesine rağmen, Sevr ile Lozan arasında revizyonist, Lozan sonrası ise statükocular safında yer almıştır. Türkiye'nin statükocular safında yer almasının nedeni ise Sevr'in şartlarını kabul etmemesi ve yapılan mücadeleler sonucu bu antlaşmanın şartlarını değiştirmiş olmasıdır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında yapay bir barış süreci yaşanmıştır. Bu dönemde ülkeler arasında güven tesis edilememiş, karşılıklı art niyetlerle İkinci Dünya Savaşı'nın hazırlıkları başlamıştır.⁵⁸

1933 tarihinde Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi ve İtalya'nın Balkanlara dönük izlemiş olduğu işgalci politika sonucu Türkiye bazı tedbirler almaya başlamıştır. Bu tedbirlerden biri; İtalya'nın Balkanlar'da tehditkâr bir politika izlemeye başlaması nedeniyle Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında Şubat 1934 tarihinde imzalanan Balkan Antantı'dır. Balkan Antantı ile Balkanların politik ve ekonomik bütünlüğünü devam ettirilmesi amaçlanmıştır.⁵⁹ Balkan Antantı'nın imzalanmasından sonra Mussolini İtalya'nın geleceğinin Afrika ve Asya'da olduğuna dair bir konuşma yapmış, bu durum Türkiye'yi tedirgin etmiştir. İtalya'nın bu yaklaşımı karşısında Fransa ve İngiltere Mussolini'ye karşı tavrı almamışlar, bu durum Ekim 1935 tarihinde Habeşistan'ın Mussolini tarafından işgal edilmesini hızlandırmıştır.⁶⁰

⁵⁷ Edward Hallett Carr, **International Relations Between The Two World Wars (1919-1938)**, New York, Macmillan Co.Ltd., 1965, s.3 – 5.

⁵⁸ Mustafa Yılmaz, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 8, Konya, 1999, s.13.

⁵⁹ Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.350 - 351.

⁶⁰ Coşkun Üçok, **Siyasî Tarih (1789-1960)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975, s.255.

Habeşistan'ın 1935 yılında İtalya tarafından işgal edilmesi ve Almanların Ren havzasında güç gösterilerinde bulunması Türkiye'yi özellikle Boğazlar konusunda endişelendirmiştir. Bu endişeden dolayı Türkiye gelen tehlikeyi önlemek amacıyla Milletler Cemiyeti'ne başvurmuş ve Milletler Cemiyeti'nden Boğazların statüsünün yeniden belirlenmesi istemiştir. Nihayet 1936'da düzenlenen Montrö Konferansı ile Boğazlar Türkiye'nin yönetimine verilmiştir.⁶¹

1. Türkiye – İngiltere – Fransa Üçlü İttifakı

Avrupa'da Almanya ve İtalya'nın revizyonist politikalarına rağmen 1937 tarihinde İngiltere'de işbaşına gelen Chamberlain Hükümeti yatıştırma politikası izlemeye başlamıştı. Ancak Nisan 1939 tarihinde İtalya'nın Arnavutluk'a saldırması revizyonist bir devletin Avrupa'da güç kullanmaya başladığını göstermiştir. Almanya ve İtalya'nın Güneydoğu Avrupa'ya doğru yayılması İngiltere'nin Ortadoğu'daki ulaşım yollarının güvenliğini tehlikeye düşürmeye başladı. Dolayısıyla İngiltere ve Fransa Akdeniz'in güvenliği ve Türkiye ve Yunanistan'a verilecek güvence konularını ön plana almaya başlamışlardı. Bu dönemde Türkiye, Almanya – İtalya tehlikesine karşı hem İngiltere – Fransa ile hem de SSCB ile yakınlaşmaya çalışmaktaydı. Türkiye aslında bloklara bulaşmamayı tercih etmesine rağmen dönemin siyasal koşulları Türkiye'yi ittifaklar yapmaya zorlamıştır. Bu dönemde İngiltere ile başlayan yakınlaşma, İtalya'nın 1939 Nisan'ında Arnavutluk'u işgal etmesi sonrasında, 12 Mayıs 1939'da bir Türk-İngiliz bildirisinin yayımlanması ile sonuçlanmıştır.⁶² Türk – İngiliz Deklarasyonu'nu İngiliz Başbakanı Chamberlain Avam Kamarasında, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Refik Saydam ise TBMM'de okuyarak dünyaya ilan etmişlerdir. Bu bildiri ile iki devlet, hiçbir devlete karşı olmayacağı açıklanan bir bağlaşma anlaşması imzalayacaklarını ve bu anlaşma imzalanana kadar Akdeniz güvenliği tehlikeye düşerse, işbirliği yapmaya başlayacaklarını açıklamışlardır.⁶³

Türkiye'nin Hatay'ın anavatana katılması için başlattığı çalışmalar olumlu sonuç vermiş ve 29 Haziran 1939 tarihinde toplanan Hatay Meclisi oybirliği ile

⁶¹ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları**, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s.493.

⁶² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkim Yayınevi, 2009, s.437.

⁶³ Oran, **a.g.e.**, s.275.

Türkiye'ye katılma kararı almıştır.⁶⁴ Bu süreçte İngiltere de yaklaşan savaş nedeniyle Fransa'ya telinde bulunarak Hatay'ı Türkiye'ye bırakmasını önermiştir. Türkiye ile Fransa arasındaki Hatay sorunu tümüyle çözüldükten sonra ise 23 Haziran 1939 tarihinde Fransa'da aynı içerikte bir bildiri yayımlamış ve Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında artan bu yakınlaşma neticesinde 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında bir bağlaşma anlaşması imzalanmıştır.⁶⁵ Türkiye, bir taraftan İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini geliştirirken diğer taraftan da Sovyetler Birliği'nin de bu devletlerin yanında olacağını beklemekteydi ancak bu beklenti hayal kırıklığı ile neticelenmiştir. Çünkü 23 Ağustos 1939'da Sovyetler Birliği Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalamış, bu haber bütün dünyada bir bomba tesiri yapmıştır. Bu olay milli çıkarların ideolojilerin üstünde yer almasından başka bir şey değildir. Türkiye bu zamana kadar Sovyetler Birliği'ni karşısına almamaya çalışmış ancak Sovyetler Birliği – Almanya ittifakı Sovyetler ile Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁶

2. Savaşın Başlaması ve Savaş Döneminde Türk Dış Politikası

Almanya, Sovyetler Birliği ile saldırmazlık paktı imzaladıktan sonra, Polonya üzerindeki baskısını arttırmıştır. 29-30 Ağustos 1939'da Dantzing serbest şehrinin kendisine verilmesini, Koridor bölgesi için halk oylaması (plebisit) yapılmasını, seferberliğin kaldırılmasını ve bu konuları görüşmek üzere bir Polonya temsilcisinin 30 Ağustos günü Berlin'de bulunmasını istemiştir. Polonya, bu istekleri kabul etmekle birlikte, temsilcisinin istenilen tarihte Berlin'e gitmemesi üzerine Almanya harekete geçmiştir. Alman birlikleri, 1 Eylül 1939'da savaş ilan etmeksizin Polonya'yı işgale başlamıştır. İngiltere ve Fransa, Almanya'dan işgalin sona erdirilmesini ve birliklerini Polonya'dan geri çekmesini istemiştir. Ancak, bir yanıt alamadıkları için 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmek zorunda kalmışlardır.⁶⁷ Böylece dünyayı altı yıl boyunca kasıp kavuracak İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.

---

⁶⁴ Gönübol, Sar, **a.g.e.**, s.139.

⁶⁵ Oran, **a.g.e.**, s.422 – 423.

⁶⁶ Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)", **A.Ü.S.B.F.Dergisi**, C-XXV, No:1, Ankara (Mart 1970) , s.48 – 49.

⁶⁷ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye – 1**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.31.

Türkiye'nin savaş yılları boyunca dış politikada izleyeceği tek yol “ne pahasına olursa olsun savaş dışı kalmak” olmuştur.⁶⁸ 1943 yılından itibaren savaş durumu Müttefikler lehine dönmeye başladıkça savaşı bir an önce sona erdirmek ve savaş sonrası meydana gelecek olan yeni düzenin esaslarını tespit etmek maksadıyla Müttefikler arasındaki temaslar sıklaşmış,⁶⁹ Müttefik Devletler birbiri ardına düzenlenen konferanslarda bir yandan kendi aralarındaki problem sahalarını inceleme altına alırken diğer yandan da hemen hemen her konferansta Türkiye'nin durumu üzerine görüşmeler yapmışlardır. Almanlara karşı açılacak olan ikinci cephenin ve Sovyetlere yardımın geçiş adresi olarak seçilen Türkiye'nin “savaşa dâhil edilmesi” bütün görüşmelerin gündem maddeleri arasında yerini almıştır.

Bu kapsamda 30 Ocak 1943 tarihinde Churchill, Adana'ya gelerek İnönü ile bir görüşme yapmıştır. Churchill yazılı bir belge verdiği İnönü'ye yetersiz silah ve teçhizat nedeniyle Türkiye'nin savaşa girmediğini anladığını söyleyerek bu devreden sonra Türkiye'nin savaşa girmesi gerektiğini ve bu durumda ABD ve İngiltere'nin yardımlarını büyük oranda artıracaklarını belirtmiştir. Türkiye ise Sovyetlerin Balkanlarda izlediği politikalardan duyduğu endişeyi dile getirerek askeri açıdan ihtiyaçlarını ortaya koymuş ve bu bağlamda Müttefiklerin yardımının önemli olduğunu Churchill'e söylemiştir.⁷⁰ Savaşa girmek istemeyen Türkiye bu süreçte yeterli askeri yardımı ön şart olarak ileri sürmüştür.⁷¹

Genel olarak bu dönemde Türkiye; savaşan taraflar arasındaki ve tarafların kendi içindeki çelişkilerden yararlanma politikası izlemiş, bu “denge politikası” sayesinde İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başarmıştır.⁷²

3. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na Girmesi ve Türkiye – ABD İlişkisi

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılması 1937 – 1941 yılları arasında Amerika ile Japonya arasında başlayan ve savaşın çıkmasıyla şiddetlenen mücadele

---

⁶⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.17.

⁶⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.475.

⁷⁰ Selim Deringil, **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s.191.

⁷¹ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1983, s.106.

⁷² Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, Ankara, Yurt Yayınları, 1986, s.261.

sonucunda olmuştur. 1937 tarihinde Japonya'nın Çin'i istila etmeye başlamasıyla Amerika Çin'deki menfaatlerinin Japonya tarafından ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mart 1939 yılından itibaren Batılılarla Almanya arasındaki ilişkiler sertleşince Japonya, Amerika ile ilişkilerini düzeltmek istemiş ancak bundan olumlu bir sonuç alamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Amerika ile Japonya arasındaki ilişkiler daha da kötüye gitmeye başlamıştır.⁷³ Özellikle 27 Eylül 1940 tarihinde Japonya'nın Almanya ve İtalya ile Üçlü Pakt'ı imzalaması Amerika'nın tepkisini çekmiş, Japonya bu ittifak ile Amerika'nın İngiltere'nin yanında yer almasını engellemek istemiş ancak Amerika'nın tepkisi ters yönde olmuştur. Bu ittifak karşısında ABD İngiltere ile daha yakın bir işbirliğine başlamıştır. Japonya yönetimi, Almanların Sovyetler'de ilerlemesinden ve Anglo-Saksonların Pasifik'te zayıf bulunmasından cesaret alarak, eskiden beri özlemini duyduğu Büyük Pasifik İmparatorluğu'nu kurmak için harekete geçmiştir. Nitekim Japonya, 7 Aralık 1941'de Hawaii Adalarında Pearl Harbour'da demirli bulunan Amerikan Pasifik donanmasına saldırmış ve bu donanmanın büyük kısmını yok etmiştir. Bu olayın sonucunda Japonya, 8 Aralık 1941 tarihinde ABD ve İngiltere'ye, 11 Aralık 1941 tarihinde de Almanya ve İtalya, ABD'ye resmen savaş ilan etmiştir.⁷⁴ Hatta dünyanın değişik bölgelerinde bulunan birçok devlet de, içinde buldukları bloklara uygun, birbirleriyle savaşa girmişlerdir. Böylece, savaş tam bir dünya savaşına dönüşmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nda Türk – Amerikan ilişkilerine baktığımızda; Türkiye'nin savaştan önce olduğu gibi savaş sırasında da ABD ile ilişkilerinin çok sıkı olmadığını belirtmek gerekir. Savaşın başında tarafsız kalmaya çalışan ama baştan beri İngiltere yanlısı bir politika izleyen ABD, Balkan devletlerinin Nazi saldırganlarına karşı direnme gücünü artırmanın yollarını aramak için Albay William Donovan'ı Balkanlar ve Ortadoğu'ya gönderdi. Danova'nın görevi; Balkanlarda Nazi karşıtı bir birlik kurmanın hazırlıklarını yapmaktır. 01 Şubat 1941 tarihinde Ankara'ya gelen Danovan, ABD'nin savaşı Mihver devletlerinin kazanmasına engel olacağını ve er ya da geç ABD'nin savaşa katılacağını belirtmiş ve bu durum Ankara'ya moral olmuştur.⁷⁵

---

⁷³ Armaoğlu, a.g.e., s.463 -464.

⁷⁴ A.e., s.465 -466.

⁷⁵ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, SBF Yayınları, 1977, s.161.

Türkiye özellikle savaş sürecinde iki ateş arasında kalmaktan kaçınmak için 1941 Haziran'ında Almanya ile saldırmazlık paktı imzalamış, bu durum karşısında ABD'nin tepkisi Türkiye'ye yardımı kesmek olmuştur. ABD'nin Türkiye'ye yapılan yardımı kesmesinin bir diğer nedeni ise Türkiye'nin Almanya'ya krom satışını sürdürmesidir. Ancak bir ay sonra, yapılan yardımın miktarı biraz azaltılsa da yeniden başladı.⁷⁶ Savaş döneminde müttefik devletler Türkiye'nin tarafsız kalması yönünde çaba sarf ederken 1943 yılından sonra ise Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi konusunda baskı yapmışlardır. Müttefik devletlerin, Türkiye'nin kendileri lehine politikalar uygulaması için hayata geçirdiği önemli uygulamalardan birisi ise, 1941 yılında ABD'de çıkarılmış olan "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu"⁷⁷na dayanarak, Türkiye'ye İngiltere üzerinden silah yardımıyla bulunmak olmuştur. ABD Başkanı Roosevelt, Türkiye savunmasının ABD açısından önemli olduğunu belirtmiş ve "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası"ndan Türkiye'nin de yararlanmasını istemiştir. Türkiye 1942 yılından itibaren bu yasadan yararlanmışır.⁷⁸

4. Savaş Sırasında Yapılan Konferanslar ve Türkiye

Müttefik Devletler 1943 – 1945 yılları arasında liderler ve ya dışişleri bakanları düzeyinde bir araya gelerek hem savaşın sorunlarını hem de savaş sonrası düzeni tartışmışlardır. Ocak 1943 tarihinde yapılan Kazablanka Konferansı'ndan nihai kararların alındığı Potsdam Konferansı'na kadar yapılan tüm konferanslarda Türkiye ve boğazlar konusu az çok ele alınıp tartışılmıştır. Özellikle İngiltere Sovyetler'le aynı safta savaşmaya başladıktan sonra Alman ordusunun güney kanadını vurmak için yeni bir ulaşım hattı açmayı düşünmüş ve Türk boğazları ile Türk hava üsleri İngiltere'nin bu yeni hatta kullanmak istediği yollar olmuştur.⁷⁹

---

⁷⁶ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye – 1 Olaylar – Belgeler (1945 – 1952)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.164.

⁷⁷ **Ödünç Verme ve Kiralama Yasası:** 11 Mart 1941 tarihinde ABD Kongresi'nce çıkarılan, İkinci Dünya Savaşı'nda çok sözü edilen bir yasal – askeri düzenlemedir. ABD, savaşın başında tarafsız kalmış ancak İngiltere'ye yakınlığını gizleyememiştir. Japonya'nın Mihver devletleri ile 27 Eylül 1940 tarihinde ittifak yapması üzerine, ABD Kongresi "ABD'nin ulusal savunma çıkarları açısından ve savunmaları ABD açısından yaşamsal önem taşıyan ülkelere yardım etmek üzere" 11 Mart 1941 tarihinde Ödünç Verme – Kiralama Yasası'nı çıkarmıştır. Bundan sonra Türkiye dahil birçok ülke bu Kanunun öngördüğü yardımlardan yararlanmışır.

⁷⁸ Gönübol, **a.g.e.**, s.168.

⁷⁹ Akalın, **a.g.e.**, s.167.

Barış konferanslarının ilki 1943 yılında Fas'ın Kazablanka kentinde yapıldı. Bu konferans ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill arasında yapılmış ve Sovyetlerin özellikle üzerinde durduğu ikinci cephe konusu ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin savaşa katılması konusunda hazırlıkların yapılması konusu da konuşulmuştur. Kazablanka'dan hemen sonra 30 Ocak 1943 tarihinde İsmet İnönü ile İngiltere Başbakanı Churchill Adana'da buluşmuşlardır. Churchill, Türkiye'nin savaşa katılması için İnönü'yü ikna etmeye çalışmış ancak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için Türk ordusunun malzeme ve teçhizat açısından takviye edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca İnönü, Türkiye'nin Sovyetler'den emin olmadığını ve Almanların yenilmesiyle Sovyet Rusya'nın Avrupa'ya egemen olabileceğini söylemiştir.⁸⁰

Türkiye bu süreçte kendi güvenliğini düşünmüş ve kendi güvenliğini ABD'nin ittifakında gören Türkiye, ABD'ye yakınlaşmak istemiştir. Savaş sürecinde yapılan bir diğer önemli konferansı; 2 – 7 Aralık 1943 tarihinde yapılan Kahire Konferansı'dır. İsmet İnönü Kahire Konferansı'nda ABD Başkanı Roosevelt'ten yakınlık görmüştür. İnönü, Roosevelt ile yaptığı özel toplantılarda Churchill'in Türkiye'yi savaşa sokma çabasına değinerek İngiltere'nin Türkiye'yi hazırlıksız savaşa sokarak ateşe atmak istediğini belirtmiştir. Ayrıca Konferans'ta Türkiye'ye karşı göstermiş olduğu iyi niyetten dolayı Roosevelt'e teşekkür etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu da Roosevelt'e açıkça ittifak teklif etmiştir.⁸¹

Kahire Konferansı'nda Türkiye, İngiltere ve ABD arasındaki ilişki daha da güçlendirilmiştir. Konferans sonunda Cumhurbaşkanı İnönü ilke olarak savaşa katılmaya razı olmuştur. Türkiye'nin buradaki politik amacı; savaş sonunda Sovyetlere karşı tehlikeli bir yalnızlığa düşmeyi önlemeye çalışmaktır. Bu sebeple Müttefiklerle samimi ilişkiler içine girerken, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini de düzeltmeye gayret etmektedir.⁸² 1943 yılı bir yandan savaşlarla bir yandan da yapılan konferanslarla geçmiş, 1944 yılında ise Türkiye ile müttefikler arasında bazı

---

⁸⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.503.

⁸¹ A.e., s.502 – 504.

⁸² Gündüz Uluksar, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk-Rus İlişkileri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997)**, Ankara, Genelkurmay Yayınları, 1999, s.401.

gerginliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin silah ve teçhizat verilmedikçe savaşa girmeyeceği tavrı karşısında Ocak – Şubat 1944 tarihlerinde Ankara'da Türk ve İngiliz askeri heyetler arasında görüşmeler yapılmıştır. Ancak görüşmeler Şubat ayında kesilmiştir. İngilizlere göre Ankara bu süreçte çok şey istemiş, silah ve teçhizat verilecek olsa bile bunların sevkiyatı aylar sürebilirdi. Bu süreçte Türkiye savaş dışı kalacaktı.⁸³ Askeri görüşmelerin kesilmesi Türkiye ile ABD ve İngiltere arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda İngiltere Şubat 1944 tarihinde Türkiye ile ilişkilerini durdurmuş, ayrıca İngiltere, ABD'den de aynı yolu izlemesini istemiştir. Nitekim 1944 ilkbaharından itibaren ABD de İngiltere'nin yolunu izleyerek Türkiye'ye yapılmakta olan yardımları kesmiştir.⁸⁴

Bu dönemde Türkiye ile Müttefikler arasında güven bunalımı başlamış, ABD ve İngiltere, Türkiye savaşta olmadığı için Türkiye'ye savaş planları hakkında bilgi vermekten kaçınmışlardır. Bu süreçte Türkiye'nin Almanya'ya ihraç ettiği krom konusu Müttefikler ile Türkiye arasındaki ilişkiyi daha da gerginleştirmiştir. Müttefikler Türkiye'den hiç olmazsa Almanya'ya yapılan krom ihracatının durdurulmasını talep etmişlerdir. Müttefiklerin baskıları sonucu Nisan'da Almanya'ya yapılan krom ihracatını durduran Türkiye, yine aynı baskıların sonucu ve Mihverin çökmesi karşısında 2 Ağustos 1944'de de Almanya ile diplomatik ilişkilerini ve daha sonra 6 Ocak 1945'te de Japonya ile diplomatik ve ticari ilişkilerini kesmiştir.⁸⁵

---

⁸³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.504.

⁸⁴ Oran, **a.g.e.**, s. 464 -465.

⁸⁵ Deringil, **a.g.e.**, s.242.

İKİNCİ BÖLÜM

I. 1945 - 1947 DÖNEMİ TÜRKİYE – ABD İLİŞKİSİ

A. İkinci Dünya Savaşı Sonuna Doğru Düzenlenen Konferanslar

1. Yalta Konferansı ve Türkiye Açısından Sonuçları

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Kızıl Ordu doğudan, ABD ve müttefikleri batıdan Almanya içlerine doğru ilerlerlerken, taraflar arasında sürtüşmeler başlamıştı. Hangi bölgelerin kimin denetiminde olacağı ya da kimlerin nereleri kurtaracağı konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. İşte hem bu anlaşmazlıkların bir çözüme bağlanması ve hem de savaş sonrası dünyanın ana çizgileriyle düzenlenmesi amacıyla üç büyük Müttefik devlet başkanı 4 - 11 Şubat 1945'te Kırım'ın Yalta kentinde bir araya gelmişlerdir. ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Sovyet Rusya Lideri Stalin Yalta Konferansı'nda; ortak barış ve güvenlik sisteminin kurulması konusunu tartışmışlar, bu amaçla Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması için 25 Nisan 1945'te San Francisco'da bir konferansın toplanması, Almanya sorunu, Polonya sorunu vs. gibi konuları ele almışlardır.¹ Yalta Konferansı dönemin Amerikan basınında da yer almıştır. The New York Times gazetesi Yalta Konferansının başladığı gün “ Geleceği şekillendiren Üçlü” diye bir başlık kullanmış, Üç Büyüklerin ortak bir zeminde bir antlaşma yapmalarını görev edindiklerini yazmıştır. Ayrıca gazete, Roosevelt, Churchill ve Stalin'in zafer ve barış isteği doğrultusunda birleştiklerini belirtmiştir.²

Yalta Konferansı'nda, Türkiye'yi ilgilendiren Boğazlar meselesi üzerinde de duruldu. Stalin, Boğazlarla ilgili yapılmış olan Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesini istedi. Fakat Stalin'in bu talebinin ileriki toplantılarda görüşülmesine

---

¹ Akalın, a.g.e., s 62 – 64.

²The New York Times, 04 Şubat 1945, s.1.

karar verildi.³ Uzun süre gündemde kalmaya devam edecek olan Boğazlar sorunu; Sovyetler Birliği'nin bu deniz yolunun kullanımını düzenleyen 1936 tarihli Montrö Sözleşmesi'ni tek taraflı olarak kendi yararına değiştirme istediğinden ve Türkiye'nin ulusal egemenliğine ve güvenliğine aykırı bu talepleri kabul etmemesinden doğmuştur. Boğazlar sorunu ekseninde Sovyet tehditleri, bundan sonra Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Ayrıca Konferans'ta, Almanya ve Müttefikleri dışında diğer ülkelerin Birleşmiş Milletlere girebilmesi için, 1 Mart 1945'ten önce Almanya'ya savaş ilan etmesi ve Birleşmiş Milletler Beyannamesinin imzalaması şartı getirildi. Bu durumda Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan ederek⁴ San Francisco'da BM örgütünün kurulması için toplanan konferansa katılmaya hak kazanmıştır. Fakat fiilî olarak savaşa girilmemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Laurence Adolph Steinhardt, Dışişleri Bakanı Hasan Saka'yı ziyaret ederek, Türkiye'yi San Francisco'ya resmi olarak davet etmiştir. San Francisco Konferansı'na resmen çağrılan Türkiye, böylece Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu üyeleri arasında yer almıştır.⁵ Türkiye'nin San Francisco'ya resmen davet edilmesi Türk Basınında da yankı bulmuştur. Cumhuriyet Gazetesi 7 Mart 1945 tarihinde bu gelişme ““San Francisco'ya Dün Resmen Davet Edildik” manşetiyle okuyucusuna duyurmuştur.⁶ 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da toplanan Birleşmiş Milletler Konferansı'nda Türkiye'yi dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka temsil etmiş⁷ ve böylece Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kurucu devletlerinden biri olmuştur.

Tüm bu önemli gelişmeler yaşanırken diğer taraftan bu dönemde önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. Bu gelişme ise 19 Mart 1945 tarihinde Sovyet Hükümeti'nin, 17 Aralık 1925 tarihli “Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Anlaşması”nı tek taraflı olarak feshetmesidir. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'i makamına

---

³ Uluksar, **a.g.e.**, s.401.

⁴ William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çev. Petek Demir, İstanbul, Mozaik Yayınları, 2003, s.100.

⁵ Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.184.

⁶ “San Francisco'ya Dün Resmen Davet Edildik”, **Cumhuriyet**, , 7 Mart 1945, s.1.

⁷ “San Francisco'ya Gidecek Türk Heyeti Kararlaştırıldı”, **Cumhuriyet**, 23 Mart 1945, s.1.3.

davet ederek 17 Aralık 1925 tarihli “Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Anlaşması⁸”nın süresini uzatmayacağını ve bu anlaşmanın feshini istediğini bildiren bir nota vermiştir.⁹ Molotov, 1925 “Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Anlaşması’nın tek taraflı feshetmesini, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası şartların değiştiğine bağlamış ve bu Anlaşma’nın artık bu yeni duruma uygun olmadığını ileri sürmüştür.¹⁰

Türk - Sovyet ilişkilerinde yaşanan bu gelişme o dönemin Sovyet basınında Sovyetler açısından olumlu bir adım olarak algılanmıştır. Sovyetler Birliği’nde yayımlanan “İzvestiya” gazetesi’nde; “1925 tarihli anlaşmanın çok farklı koşullar içinde imzalanmış olduğu, artık uluslararası ortamın tamamen farklı bir noktaya geldiği bu nedenle bu anlaşmanın uluslararası ilişkiler açısından ilerideki gelişmelere hiçbir katkısı olmayacağı” yazılmıştır.¹¹ Türkiye, Sovyetlerin 19 Mart 1945 tarihli notasına 4 Nisan 1945 tarihinde cevap vermiş ve Sovyet tehlikesini önlemek için Sovyetlere yeni bir pakt önermiştir. 4 Nisan 1945 tarihinde Sovyetlere verilen nota’da Türk Hükümeti, “(...) Feshedilen muahede yerine iki tarafın bugünkü menfaatlerine daha uygun yeni bir akdin ikamesi hususundaki Sovyet telkinini kabul eylesin ve bu konuda kendisine yapılacak teklifleri en büyük dikkat ve hayırhahlıkla tetkike amade bulunduğunu bildirir”¹² demiştir.

Cumhuriyet gazetesi de Türkiye – Sovyetler Birliği arasında yaşanan bu gelişmeyi ele almış ve Türkiye’nin, Sovyetler Birliği’ne 19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler tarafından tek taraflı olarak feshedilen 1925 tarihli dostluk anlaşmasının yerine iki ülkenin bugünkü menfaatlerine daha uygun yeni bir antlaşmanın teklif ettiğini yazmıştır.¹³

---

⁸Antlaşma metni için bkz.: İsmail SOYSAL, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C-I, Ankara, TTK, 1983, s.265.

⁹**Ayın Tarihi**, No: 136, Mart, 1945, s.52.

¹⁰**FRUS**, Foreign relations of the United States, 1945, Volume VIII, s. 1220, Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonları, (Çevrimiçi) <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1945v08&entity=FRUS.FRUS1945v08.p1232&q1=turkey>

¹¹ N. Çiğdem Avcı (Kanat), “**Türk- Amerikan İlişkileri Ve Basındaki Yansımaları (1945- 1952)**” İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.60.

¹²**Ayın Tarihi**, No: 137, Nisan 1945, s.63.

¹³ **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1945, s. 1-3.

Türkiye'nin 04 Nisan 1945 tarihli notasına Sovyetler Birliği 7 Haziran 1945 tarihinde yanıt vermiştir. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Türk Büyükelçisi Sarper'i 7 Haziran'da bakanlığına davet etmiş ve iki ülke arasındaki antlaşmanın yenilenebilmesi için iki ülke arasındaki bazı sorunların çözülmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁴ Bu bağlamda Sovyetlerin Türkiye'den talepleri şöyle sıralanmıştır: a) 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın çizdiği Türk-Sovyet sınırının Sovyetler Birliği lehine değiştirilmesi yani Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne verilmesi; b) Boğazların savunmasında Sovyetler Birliği'nin de ortak olması, bunun için Boğazlarda Sovyetlere deniz ve kara üslerinin verilmesi c) Montreux Sözleşmesi'nin belirlemiş olduğu Boğazlar rejiminin değiştirilmesi, bunun yerine Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yeni bir ikili antlaşmanın imzalanması.¹⁵ Türkiye, Sovyetlerin bu taleplerini reddetmiştir.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik 19 Mart 1945 tarihli notası, 1945 Nisan ayında yapılan Amerikan Hükümeti'nin bir kabine toplantısında gündeme gelmiştir. Fakat Amerikan kabinesinde bu konuda farklı görüşler sergilenmiştir. Söz konusu Kabine toplantısında Amerikan Donanma Bakanı Forrestal bu notanın Sovyetler Birliği'nin genişleme amacını gösteren belirtilerden biri olduğunu söylerken, Sovyetlerin son günlerde değişen tutumu üzerine konuşan Harbiye Bakanı Stimson ise yeni Sovyet tutumunun genişleme amacından değil, Sovyetlerin hürriyet, demokrasi ve bağımsızlık kavramlarına verdikleri değişik anlamlardan kaynaklandığını söyleyerek bu durumun zamanla düzeleceğini ileri sürmüştür.¹⁶

Bu süreçte Türk Hükümeti, 19 Mart 1945'deki Sarper-Molotov görüşmesinden sonra Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik talepleri karşısında İngiltere'den destek istemiş ancak İkinci Dünya Savaşı'nda büyük zarar görmüş olan İngiltere, Türkiye'ye o sırada ihtiyacı olan desteği verememiştir.¹⁷ Türkiye'nin

---

¹⁴ George Mcghee, **The US-Turkish-NATO-Middle East Connection**, New York, St. Martin's Press, 1989, s.14.

¹⁵ Anthony R. Deluca, "Soviet-American Politics and the Turkish Straits", **Political Science Quarterly**, Vol. 92, No: 3, 1977, s.512.; Metin TOKER, **Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu**, Ankara, Akis Yayınları, 1971, s 25-29.

¹⁶ Haluk Ülman, **Türk- Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939- 1947**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1961, s.52.

¹⁷ Kamuran Gürün, **Dış ilişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara, SBF Yayınları, 1983, s.140 – 141.

destek isteğine olumsuz cevap veren İngiltere, bu sırada Sovyetler Birliği'nin Balkan Devletleri üzerindeki tutumundan endişelenerek 18 Haziran 1945 tarihinde ABD'ye başvurmuştur. İngiltere, Üç Büyükler arasında yapılacak olan Potsdam Konferansı öncesi ortak bir Anglo-Amerikan tutumun belirlenmesini ve Sovyetlerin karşısına bu belirlenen tutumla çıkılmasını istemiştir.¹⁸ Türkiye, İngiltere'nin bu girişiminin sonucunu beklemeden Amerika Hükümeti'ne başvurarak Sovyet tehdidi karşısında Amerika ile ortak hareket edilmesini sağlamaya çalışmıştır. ABD Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson'da hükümetine bir rapor göndererek Sovyetlerin bu tutumunun savaş sonrası uluslararası işbirliği ilkelerine aykırı olduğunu söylemiştir. Bunun yanında Türk Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur 7 Temmuz 1945 tarihinde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Mr. Grew ile görüşmüş, Mr. Grew Büyükelçi Baydur'a; Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye herhangi bir tehdit yöneltmediğini söyleyerek bu durumun Potsdam Konferansı'nda "Üç Büyükler"¹⁹ tarafından ele alınacağını belirtmiştir.²⁰

Anlaşılabacağı üzere, ABD bu dönemde savaş sonrası kurulacak olan uluslararası düzeni Sovyetler Birliği ile birlikte kurmayı planlamaktaydı.²¹

Almanların yenilmesi ile Avrupa dengesinde meydana gelen boşluktan yararlanmak isteyen Sovyetler Birliği, Türkiye'ye karşı emperyalist emellerini 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği nota ile ortaya koymuştur. Verilen bu notalar ve yukarıda bahsedildiği gibi Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den talepleri Türk – Sovyet ilişkilerini kritik bir döneme sokmuştur.²²

---

¹⁸ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.194.

¹⁹ Üç Büyükler: ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği

²⁰ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.195.

²¹ Ülman, **a.g.e.**, s.53.

²² Fahir Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s.506 – 507.

2. Potsdam Konferansı ve Türkiye Açısından Sonuçları

Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile sıkıntılı ve gergin bir dönem yaşadığı bu dönemde ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği savaş sonrası meselelere çözüm bulmak için 17 Temmuz – 02 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınlarındaki Potsdam'da bir araya geldiler. Potsdam Konferansı, San Francisco Konferansı'ndan sonra ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı üzerine yaptıkları son görüşme olmuştur.

ABD Başkanı Roosevelt'in 12 Nisan 1945 tarihinde ölümünden dolayı Konferans'ta ABD'yi Roosevelt'in yerine başkan seçilen Harry Truman temsil etmiştir.²³ Truman ile Stalin ilk defa Potsdam Konferansı'nda bir araya gelmişlerdir. Konferans'ta genel olarak Avrupa'nın meseleleri görüşülmüş ve Avrupa'ya şekil vermeye çalışılmıştır. Tartışılan genel konular; Almanya sorunu, Polonya sorunu, İran ve Fas sorunları, Avusturya sorunu, Doğu Avrupa'da barış ve Japonya'nın teslim oluşu gibi konular olmuştur.²⁴ Bu konuların yanında Boğazlar konusu da tartışılan bir diğer konudur. Ancak bu konunun detayına geçmeden önce tarihin akışını değiştiren ilk atom bombası denemesi konusuna değinmek gerekmektedir. İlk atom bombası denemesi Potsdam Konferansı'nın toplanmasından bir gün önce Yeni Meksika Çölü'nde başarı ile gerçekleştirilmiştir. ABD tarafından başarı ile gerçekleştirilen atom bombası denemesinden İngiltere Başbakanı Churchill de haberdar edilmiştir. Bombanın tarihi sorumluluğunu üstlenen ABD ve İngiltere, bu bombanın gerekirse Japonya'ya karşı kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Başkan Truman, "Anılar"ında bu atom bombasının savaşın sonunda kendi şartlarını dayatma konusunda kendilerine büyük güç katacağını söylemiştir.²⁵

Atom bombasının yapıldığı haberi, Potsdam Konferansı'nı etkilemiştir. 26 Temmuz 1945 tarihinde Japonya'ya ultimatom verme kararı alan ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya, Japonya'nın bir ulus olarak yıkıma sürüklemeyeceklerini ancak silahlı kuvvetleri koşulsuz teslim olmazsa ülkeyi tümüyle tahrip edeceklerini

²³ Akalın, **a.g.e.**, s.71.

²⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.492 – 495.

²⁵ Harry Truman, **Memoirs**, Vol. 1, New York, Years of Decisions, , p.87.

duyurmuşlardır. Nitekim ABD, 6 Ağustos 1945 tarihinde Hiroshima ve 9 Ağustos 1945 tarihinde de Nagasaki üzerine atom bombası atmıştır. Atom bombasının kullanılmasından iki gün sonra Sovyetler de Japonya'ya savaş ilan etmiştir.²⁶ 10 Ağustos 1945 tarihinde bu yeni silahın tehlike boyutunu gören Japonya, İsviçre'nin aracılığıyla ABD'ye başvurup Japonya İmparatorluğunun hak ve imtiyazlarına dokunulmamak şartıyla teslim olacağını bildirmiş, Japonya teslim belgesini de 02 Eylül 1945 tarihinde Tokyo koyunda Amerika'nın Missouri Zirhlısında imzalamıştır.²⁷ Japonya'nın teslim olmasıyla İkinci Dünya Savaşı sona ermiştir.

3. Potsdam Konferansı'nda Boğazlar Sorunu ve ABD'nin Boğazlar Sorununa Bakışı

Potsdam Konferansı'nda görüşülen önemli konulardan biri Boğazlar konusudur. Potsdam Konferansı öncesi Boğazlar konusunda Başkan Harry Truman için ABD Donanma Komutan yardımcısı G.M. Elsey tarafından bir Memorandum hazırlanmıştır. Sözkonusu Memorandum G.M. Elsey tarafından Donanma Komutanı Amiral Leahy'ye 01 Temmuz 1945 tarihinde sunulduktan sonra Başkan Truman'a verilmiştir.²⁸ Başkan Truman'a sunulan Memorandum'da özetle şu noktalara değinilmiştir. Ekim 1944 tarihinde Churchill Moskova'dayken Stalin Montrö Sözleşmesi'nin yenilenmesi gerektiği konusunu açmıştır. Stalin, Montreux Sözleşmesi'nde belirlemiş olan Boğazlar rejiminin değiştirilmesi ve Rus savaş gemilerinin Boğazlarda geçişine her zaman izin verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Stalin'in bu talebi Churchill tarafından kabul edilmiştir. Stalin ve Churchill, Sovyet Hükümetinin Londra'da yapılacak olan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanları toplantısında Sovyetlerin bu talebinin gündeme geleceği ve bu konuda Türk Hükümetinin bilgilendirilmesi gerektiği konusunda anlaşmışlardır. Fakat bu konu Yalta Konferansı'na kadar ABD Başkanının gündeminde olmamıştır.²⁹

---

²⁶ Türkkaya Ataöv, "Soğuk Harb'in doğuşu: San Francisco'dan Mihver Barış Toplantılarına", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, C-XXIII/1, (Mart 1968), s. 342.

²⁷ Akalın, **a.g.e.**, s.494 – 495.

²⁸ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, TTK, 1991, s.128.

²⁹ Temmuz 1945 tarihinde ABD Başkanına verilen Memorandum hakkında geniş bilgi için bakınız: Armaoğlu, **a.g.e.**, s.128 – 129.

Buna ek olarak, Potsdam Konferansı öncesinde 29 Haziran 1945'te ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından ABD Başkan'ı Harry Truman'a sunulan bir brifing belgesinde, ABD'nin Boğazlar konusu dışında Türkiye'ye yönelik bakış açısı şöyledir: “Amiral Bristol döneminden günümüze kadar Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler; insanların özgürce istedikleri siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemi seçmeleri, ticarete fırsat eşitliği, basının haber alma ve verme özgürlüğü, Amerikan eğitim kurumlarının faaliyetlerini devam etmesi, Amerikan vatandaşlarının haklarının korunması” gibi ilkeler çerçevesinde barışçıl ve dostane bir biçimde sürdürülmüştür.³⁰

Ayrıca, ABD Dışişleri Bakanlığı söz konusu belgede, diplomatik, ekonomik ve askeri anlaşmazlıkların olduğu bir bölgede yer alan Türkiye'nin, Sovyet uydusu olmaktan İngiltere'nin desteğiyle kurtulabileceğini ifade etmekteydi. Türkiye'nin Sovyet etki alanına girmemesi, ABD'nin çıkarlarının korunması için gerekliydi. Bu çıkarlardan en önde geleni ise Türk Boğazlarının statüsü gelmekteydi. ABD, Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebi karşısında Sovyetlere olumsuz yaklaşmazken Karadeniz ve Boğazlar'ın tek başına Sovyetler Birliği'nin egemenliğine geçmesini ise olumsuz yaklaşıyordu.³¹

Potsdam Konferansı'nın ilk oturumu 17 Temmuz 1945 tarihinde başlamıştı. 22 Temmuz'da ise Toplantının 6. Oturumu yapılmış. Bu oturumda Churchill, Sovyet taleplerinin ve Bulgaristan'da bulunan Sovyet kıtalarının Türkiye'yi tedirgin ettiği ve Türkiye'yi fazla telaşlandırmamak gerektiği belirterek Boğazlar meselesinin sadece iki ülke arasında çözülmesinin yanlış olacağını söylemiştir. Bu değerlendirmelere cevap veren Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, 1921'de Türkiye sınırları içinde kalan arazinin bir kısmının Sovyet Ermenistan'ından, bir kısmının ise Sovyet Gürcistan'ından koparıldığını iddia etmiş ve Türkiye ile bir ittifak yenilemek için önce bu sorunun çözülmesi gerektiğini söylemiştir.³²

---

³⁰ A.e., s.134 – 136.

³¹ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.522 – 523.

³² **FRUS**, 22 July 1945, Volume 02, pp. 256 – 257., Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonları, (Çevrimiçi),<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1945Berlinv02/reference/frus.frus1945berlinv02.i0019.pdf>

Buna ek olarak; 22 Temmuz'daki oturumda, Montrö Sözleşmesi'nin kendilerini tatmin etmediğini dile getiren Molotov, kendi çıkarları açısından doğru bir antlaşma olmadığını belirtmiş ayrıca zayıf bir askeri güce sahip olan Türkiye'nin Boğazlarda gerekli garantiyi sağlayamayacağını iddia ederek Boğazların Türkiye ile birlikte ortak savunulması gerektiğini ileri sürmüştür.³³ Ayrıca aynı oturumda, Churchill, Molotov'a; "Türk Boğazları'nda bir Rus üssü kurulması konusundan mı bahsediyorsunuz?" demiştir. Bu soruya karşılık da Molotov: "Boğazlar konusunun sadece Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında çözümlenmesini öngören antlaşmalardan söz ettim. Geçmiş antlaşmaları (1805 ve 1833)³⁴ hatırlatmak istedim" demiş.³⁵ Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov, böylece bu süreçten yararlanarak Türkiye'den büyük ve önemli istekleri olduğunu ABD ve İngiltere'ye de anlatmak istemiştir.

Özellikle Boğazlar konusunda ABD ile Sovyetler birliği arasında görüş farklılığının olduğunu Potsdam Konferansı'nda görmek mümkündür. Potsdam'da Türk Boğazları'nın geleceği tartışılırken Truman, Stalin'e toprak verme³⁶ sorununun "Türklerle Rusların kendi başlarına oturup çözmeleri gereken bir sorun olduğunu" söylemişti. Fakat Karadeniz Boğazlar'ı sorunu, ABD'yi ve bütün dünyayı ilgilendiren bir mesele olarak ele almıştır.³⁷ 23 Temmuz 1945 tarihli oturumda da ABD Başkanı Truman, "dünya suyollarından özgür geçiş" anlayışını benimseyen projesini açıklamış ancak Stalin, Türk Boğazları'nın özel bir durumu olduğunu söyleyerek Boğazlar'ın durumunun ayrı bir mesele olarak ele alınması için ısrar etmişti. Bunu üzerine ABD ve İngiltere, Boğazlardan serbest geçişi üç büyük

³³ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yay. 1983, s.291 – 292.

³⁴ **1833 Hünkâr İskelesi Antlaşması**: Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın güçleri İstanbul'a doğru ilerleyince Osmanlı Devleti Rusya'dan yardım istemiş, Rus askerleri 05 Nisan 1833 tarihinde İstanbul Boğazı'na gelerek Mısır ordusuna engel olmuşlardır. Ruslar, bu yardımına karşılığını Temmuz 1833 tarihinde Osmanlı ile yaptıkları Hünkâr İskelesi Antlaşması ile almışlardır. Bu Antlaşma esas olarak Rusya ile Osmanlı arasında sekiz yıl süreli savunma amaçlı bir ittifaktır.

1805: Osmanlı – Rus İttifak antlaşması

³⁵ **FRUS**, 22 July 1945, Volume 02, p.258.; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonları, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1945Berlinv02/reference/frus.frus1945berlinv02.i0019.pdf>

³⁶ 19 Mart 1945 tarihinde Sovyet Rusya'nın tek taraflı olarak " 17 Aralık 1925 tarihli "Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Anlaşması"nı feshettikten sonra Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı talep etmesi.

³⁷ Oran, **a.g.e.**, s.523.

devletle diğeri ilgili devletlerin teminatı altına koymayı önermelerine rağmen Stalin bu teklifi de kabul etmemiştir.³⁸

Stalin'in Boğazlar ve toprak talebi konusundaki çabası İngiltere'nin de ikna olmasına yetmedi. Churchill, "İngiliz Hükümeti, Türkiye'yi Sovyet talepleri kabul etmeye zorlamayacaklardır"³⁹ diyerek, İngiltere'nin Sovyetler Birliği'nden farklı bir tutum izleyeceğini gösterdi. Özet olarak; İngiltere ve Amerika, Stalin'in Boğazlarda SSCB'ye üs verilmesi ve Boğazların Türkiye ve SSCB'nin ortak kontrolüne terk edilmesi isteklerine karşı çıkmışlardır.

Konferans'ın sonunda ABD Başkanı Truman, İngiltere Başbakanı Atlee⁴⁰ ve Sovyet Lideri Stalin, Montrö Sözleşmesi'nin günün şartlarına uygun olmadığı gerekçesiyle sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği konusunda birleştiler.⁴¹ Böylece ABD ilk kez Türk Boğazları konusunda söz söyleme hakkını elde etmiştir.⁴² Ayrıca 2 Ağustos 1945 tarihinde sona eren Konferans'ta Sovyetler Birliği'nin boğazlarda üs istemek konusunda ısrar etmesi üzerine söz konusu devletler anlaşamamış ve sonuçta her üç devletin boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye ayrı ayrı bildirmelerine karar verilmiştir. Boğazlar konusundaki bu protokol kararları Potsdam Konferansı'nın sonuç bildirisinde yer almamıştır.⁴³

4. İkinci Dünya Savaşı Sonrası: Yeni Bir Dönem

İkinci Dünya Savaşı sonrasında güçler dengesi ve uluslararası sistem yeniden şekillenmeye başlamıştır. Askeri ve iktisadi açıdan güçlü olan Almanya ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmeleri Sovyetler Birliği'nin batı ve doğusunda geniş bir boşluk yaratmış, bu boşluğu Sovyetler Birliği doldurmaya çalışmıştır. Savaşta müttefik olan Sovyetler Birliği ile İngiltere ve ABD arasında özellikle savaşın sonuna doğru ve savaş sonrasında güvensizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında başlayan küçük anlaşmazlıklar savaştan sonra daha da

---

³⁸ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.196.

³⁹ Feridun Cemal Erkin, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Başnur Matbaası, 1968, s.268.

⁴⁰ İngiltere'de 26 Temmuz 1945 tarihinde yapılan seçimlerde Churchill kaybetmiş, Churchill'in yerine Clement Atlee Başbakan olmuştur.

⁴¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.140.

⁴² Ülman, **a.g.e.**, s.62.

⁴³ Oran, **a.g.e.**, s.523.

belirgin hale gelmiştir. Örneğin; Sovyetlere nefes aldırarak rahatlatılacak olan ikinci cephenin açılması ile ilgili Sovyet taleplerinin 8 Temmuz 1941’de başlamış olmasına ve 1942 yılında açılacağı yönünde verilen söze rağmen bu cephe ancak Sovyetlerin Almanları püskürmesi sonrası 6 Haziran 1944 tarihinde açılmıştır; İtalya ile teslim anlaşmasını sadece ABD ve İngiltere imzalamıştır. Bunlar Sovyetleri şüpheli bir yaklaşıma itmiştir.⁴⁴ Savaş sırasında yaşanan bu güvensizlik sorununun yanında, savaş sonunda Sovyetler Birliği ile ABD ve İngiltere arasında Polonya sorunu yaşanmış, Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere karşı çıkmasına rağmen Polonya’yı kendi denetimine almak istemiştir.⁴⁵ Savaş sırasında müttefik olan Sovyetler Birliği ile ABD ve İngiltere yukarıda da bahsedildiği gibi son kez Potsdam Konferansı’nda bir araya gelmişlerdir. Potsdam Konferansı müttefikler arasındaki ayrışmayı gün yüzüne çıkarmıştır. Bu kapsamda Konferans’ın en önemli sonuçlarından biri; dünyanın iki nüfuz bloğa bölünme sürecinin başlangıcını teşkil etmesidir.⁴⁶

İkinci Dünya Savaşı’nda birlikte mücadele etmiş olan Batı ile Sovyetlerin dostluk ve ittifaklarının, barış şartlarında devam edemeyeceği yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere özellikle savaş sonrasında belirginleşmeye başlamıştır. Sovyetler, savaş sonrasında bir yandan Türkiye ve Yunanistan üzerindeki istek ve girişimleri ile Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde yayılmaya çalışırken diğer yandan Avrupa’da işgali altında bulunan ülkelerde sosyalist rejimleri yerleştirerek bir Sovyet bloğu oluşturma çabası içine girmiştir.⁴⁷ Savaş sonunda Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Doğu Almanya’dan oluşan sekiz Doğu Avrupa ülkesi sosyalist rejime geçerken, Litvanya, Letonya ve Estonya gibi Baltık ülkeleri de Sovyetler Birliği’ne katılmışlardır.⁴⁸ Bu bölgeler özellikle İngiltere için çok önemli bölgelerdi ancak savaştan sonra İngiltere, Sovyet yayılcılığına karşı bu bölgeleri savunacak güçte değildi. İngiltere’ye göre Sovyet yayılcılığını ancak ABD engelleyebilirdi.⁴⁹

---

⁴⁴Türkkaya Ataöv, “Soğuk Harb’in doğuşu: San Francisco’dan Mihver Barış Toplantılarına”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, C-XXIII/1, (Mart 1968), s.311.

⁴⁵Ataöv, **a.g.e.**, s.314

⁴⁶Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı, 2002, s. 417.

⁴⁷Lord Ismay, **NATO-İlk Beş Sene (1949-1954)**, Ankara, TTK, 1956, s.3.

⁴⁸Salih Polatkan, **Doküman ve Fotoğraflarla 1. ve 2. Dünya Savaşları Özeti**, İstanbul, Eko Yayınları, 1972, s.409.

⁴⁹Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s.515 – 516.

Görüldüğü gibi bu çerçevede İkinci Dünya savaş sonrası güçler dengesi, iki süper güç etrafında şekillenmeye başlamıştır. Biri geniş bir coğrafyaya sahip olan Sovyetler Birliği, diğeri ise Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu dönemde Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri süper güç olarak tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Bu iki yeni süper gücün etrafında oluşan ideolojik güç odakları da Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrılmışlardır.⁵⁰ ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan bloklaşma ile beraber dünya kamuoyu, bugüne kadar yaşanan savaşlardan farklı yeni bir kavram olan 'Soğuk Savaş'⁵¹ ile karşı karşıya kalmıştır. Bu "İki Kutuplu Sistem"⁵² uzun yıllar dünya politikasına egemen olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Dünya, kapitalist ve sosyalist blok olmak üzere iki kutba bölünmüştür. "Demirperde"⁵³ adı verilen, Baltık Denizi'nden başlayıp Adriyatik'e kadar uzanan, kuzey – güney doğrultusundaki bu hat, Avrupa'yı iki ayırmıştır. ABD ve Sovyet Rusya güvenlik nedeniyle "Demirperde"nin iki yanına askeri yığınak yapıp onlarca yıl karşı taraftan gelecek olan saldırıyı beklemişlerdir. Bu ayrışma sadece askeri yığınaklarla sınırlı kalmamış, kültürel ve siyasal ayrışma zamanla kamplaşmalara dönüşmüştür.⁵⁴

Soğuk Savaş'ın en temel kavramlarından biri olan "Demirperde" kavramı ilk kez İngiltere Başbakanı Churchill tarafından kullanılmıştır. Churchill, İkinci Dünya Savaşı sonunda yaşanan siyasi belirsizliklerden kaygı duyarak 12 Mayıs 1945 tarihinde ABD Başkanı Truman'a bir telgraf çekmiş ve Telgrafta; Avrupa'daki siyasi belirsizlikten dolayı çok kaygılı olduğunu, Sovyetlerin Polonya konusundaki tutumundan ve kendi rejimlerini başka ülkelerde hâkim kılma isteklerinden rahatsız olduğunu, Sovyet ordusunun uzun süre cephede kalma kapasitesinin kendilerini kaygılandırıldığını, cephelerin önüne bir demirperdenin indiğini, inen demirperdenin

⁵⁰ Suat İlhan, **Türklerin Jeopolitiği Ve Avrasyacılık, Bir Millet Uyanıyor**, 3. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2007, s.118

⁵¹ **Soğuk Savaş:** Soğuk Savaş; ikinci dünya savaşının anaforunda doğan ve iki kutuplu sistem içerisinde birinin başında ABD'nin, diğerkutbun başında ise Sovyetler Birliği'nin bulunduğu iki karşıt bloku karşı karşıya getiren zıtlaşmanın adıdır.

⁵² **İki Kutuplu Sistem:** Bu kavram; özellikle soğuk savaş döneminde iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin çekişme halinde bulunduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kavram çerçevesinde 1945 öncesi dönem gücün birden çok devlet tarafından paylaşılması nedeniyle çok kutuplu olarak adlandırılır. Benzer şekilde 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD tek süper - güç olarak algılanmış ve ABD, tek kutuplu sistem olarak isimlendirilmiştir.

⁵³ **Demirperde:** Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve onun Doğu ve Merkez Avrupa'daki müttefiklerini tanımlamak üzere kullanılmış olan bir terimdir.

⁵⁴ Akalın, **a.g.e.**, s.16.

arkasında olup bitenleri bilmediğini ve bu durumun kendilerini endişelendirdiğini dile getirmiştir.⁵⁵

1946 yılı başlarına gelindiğinde ise Batılı devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde değişiklikler iyice netleşmeye başlamıştır. “İki Kutuplu Sistem” bu dönemde daha da belirginleşmiştir. Bu açıdan Soğuk Savaş’ın 1946 yılında başladığı düşünülebilir. Özellikle İngiltere Başbakanı Churchill’in 05 Mart 1946 yılında yaptığı “Fulton Konuşması”, Soğuk Savaş’ın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 05 Mart 1946 tarihinde ABD Başkanı Truman ile İngiltere Başbakanı Churchill Georgia⁵⁶’nın Fulton kasabasında buluşmuşlardır. Churchill Fulton Kasabasında yaptığı konuşmada; “Baltık’taki Stettin’den Adriyatik’teki Trieste’ye kadar bir Demir Perde” inmiştir diyerek sınırlarını koyduğu taraflardan Sovyetler Birliği’ni açık ve kesin olarak suçlamış ve vakit kaybedilmeden bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷ Churchill’in meşhur Fulton konuşmasında bahsi geçen "Demir Perde" ifadesi aslında yeni başlayan bir mücadelenin, "Soğuk Savaş"ın habercisidir. Bu konuşmanın ardından Adriyatik'ten Baltık'a kadar sosyalist ülkeler "Demir Perde ülkelerini" oluşturmuşlardır.

Soğuk Savaşı, sıcak savaşın çözemediği sorunları başka araçlarla sürdüren bir mücadele olarak da düşünmek mümkündür. Amerikalı Tarihçi Melvyn P. Leffler göre “Soğuk Savaş ABD’de siyasal kültürü, ulusun önceliklerini etkilemişken diğer ülkelerde halkların kaderini etkileyen bir süreçtir.”⁵⁸ Soğuk Savaş’ı asıl tehlikeli kılan gelişme ise nükleer silahlanmadır. Atom Bombası ilk defa ABD tarafından Ağustos 1945 tarihinde Japonya’ya karşı kullanılmıştır. ABD’nin nükleer silahı şüphesiz tüm dünyayı kaygılandırırken özellikle Sovyet Rusya üzerinde etkisi daha fazla olmuştur. Ancak ABD’nin nükleer tekeli uzun sürmemiş, 1949 yılında Sovyetler Birliği nükleer silah yaptığını açıklamıştır. Böylece nükleer silah ile

---

⁵⁵ Akalın, a.g.e., s.88 – 89.

⁵⁶ **Georgia:** Amerika Birleşik Devletleri’nin güney bölgesinde yer alan bir eyalettir.

⁵⁷ Kissinger, a.g.e., s.423.

⁵⁸ Melvyn P. Leffler, **A Preponderance of Power: National Security, The Truman Administration, and The Cold War**, Stanford University Press, 1992, s. VII

Sovyet Rusya da süper güç konumuna ulaşmıştır.⁵⁹ Bu gelişmeden sonra dünya artık ABD ve Sovyet Rusya'nın çevresinde gruplaşmaya başlamıştır.

B. Soğuk Savaş Başlangıcında Türkiye – ABD İlişkisi

1- Türk – Amerikan İlişkisinde Yakınlaşma Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle uluslararası güç dengesi yeniden şekillenmeye başlamıştır. İtalya ve Almanya kaynaklı faşist yayılmacılık gücünü kaybetmiş, İngiltere galip gelenler safında yer almasına rağmen eski gücünü koruyamamıştır. Bu savaştan güçlenerek çıkan devletler ise ABD ve Sovyet Rusya olmuştur. Doğu – Batı veya Kapitalist – Sosyalist bloklarına ayrılan yeni dünya düzeni, doğal olarak ABD ve Sovyetler çevresinde şekillenmiştir.⁶⁰ Yukarıda bahsedildiği gibi bu “İki Kutuplu Sistem” 1991 yılına kadar dünya politikasına egemen olmuştur. Her iki kutbun önderliğini yapan devletler, kendi dünya görüşlerinin uygulanmakta olduğu alanların genişlemesini, hiç olmazsa daralmamasını istemişlerdir. Bu yüzden bu iki devletin izlediği politikalar Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda mümkün olduğunca savaş dışı kalmayı tercih eden Türkiye, savaşın sonuna doğru Birleşmiş Milletler yer alabilmek için göstermelik olarak Almanya'ya savaş ilan etmiş ve savaş sonrasında oluşan güçler bloğunda tarafını belli etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği politika ile İtalya ve Almanya kaynaklı faşist yayılmacılık tehdidinden kurtulan Türkiye, daha savaşın üzerinden bir yıl geçmeden bu sefer de kendini Sovyetlerden yöneltilen yayılmacı tehditlerin ortasında bulmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi Sovyetler Birliği, Türkiye'ye verdiği 19 Mart 1945 nota ile Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlık haklarının bir kısmından vazgeçmesi anlamına gelecek olan Boğazlar üzerinde kendisine bazı ayrıcalıklar tanınması ve Kuzeydoğu Anadolu sınırının yeniden düzenlenerek Kars, Ardahan gibi bazı vilayetlerin kendisine verilmesini açıkça teklif etmiştir.⁶¹

⁵⁹ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye – ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1999, s.382.

⁶⁰ İlhan, **a.g.e.**, s.118 – 119.

⁶¹ Cevat Açıkalin, “Turkey's International Relations”, **International Affairs**, Vol: 21, No:4, (October 1947), s.487 – 488.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik bu yaklaşımı ve yaşanan bu süreç ABD'yi rahatsız etmeye başlamıştır. Nitekim ABD Başkanı Truman 1946 yılı Ocak ayında yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir: "Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi istilâ ederek Boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğine artık şüphem kalmadı. Eğer bu gidişe demirden bir yumruk uzatıp 'Dur' demezsek, yeni bir savaş çıkacaktır. Sovyetler Birliği yalnız bir sözden anlıyor: "Kaç tümeniniz var!"⁶² Bunun yanında ABD yöneticilerine Sovyet davranışlarının tehlikeli bir durum almaya başladığı gerçeğini gösteren ve ABD'yi Ortadoğu bölgesi ile daha yakından ilgilenmeye zorlayan iki önemli gelişme meydana gelmiştir. Bunlardan biri; Sovyetler Birliği'nin 1945 Aralığında iki Gürcü profesörün iddialarına⁶³ dayanarak Türkiye'nin doğusundaki bazı illeri kendisine bırakılması için açtığı kampanyayı şiddetlendirmesi, ikincisi de 1945-1946 kışı boyunca Dünya siyaset sahnesini işgal eden İran Olayı⁶⁴, dır.⁶⁵

İttifaklarla ilgili teorilerde, genellikle devletlerin kendi olanaklarıyla karşı koyamayacakları büyük bir dış tehdide karşı daha güçlü devletlerin ittifak ve

---

⁶² Mehmet Gönlübol; Halük Ülman; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, C-1, Ankara, Alkım Kitabevi Yayınları, 1990, s.201.

⁶³(Çevrimiçi), http://www.lazuri.com/tkvani_ncarepe/i_b_lazlar_ustune_kartvelist_tezler.html; Raşid Tacibayev, **Siyasette Kültürde Sanatta Türk-Sovyet İlişkileri Kızıl Meydan'dan Taksim'e**, İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s.162- 163.

"1945 yılının sonlarına doğru İki Gürcü Profesörün yazdıkları makaleye göre: "Sovyet halkının Almanlara Karşı yürüttüğü vatan savunma savaşında Türkiye resmen Alman işgalcilerinin yanında yer almıştır. Bunun hakkında Türk basını açıkça yazmıştır... Gürcü halkının, hiçbir zaman itiraz etmediği ve edemeyeceği, kendi topraklarını geri alması lazımdır. Biz bununla şunları kastediyoruz: Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Trabzon ile Giresun vilayetleri dâhil Doğu Lazistan yani Gürcistan'dan gasp edilmiş toprakların sadece bir parçasıdır."

⁶⁴**İran Olayı:** İkinci Dünya Savaşı resmen 2 Eylül 1945 de, yani Japonya'nın teslimi ile sona erdiğinde, İran'ı boşaltma işinin de en geç 2 Mart 1946'ya kadar tamamlanması gerekmektedir. Savaş biter bitmez Amerika ve İngiltere askerlerini İran'dan çekmeye başladı fakat Sovyetlerde bir hareket görülmediği gibi, 1945 Kasımında İran Azerbaycan'ında Cafer Pişaveri adında bir sosyalist bir ayaklanma çıkardı. Sovyet askerlerinin de yardımı ile Pişaveri, İran'ın komünist Tudeh Partisi üyeleri ile birlikte 12 Aralık 1945 de Tebriz valisini indirip, Muhtar Azerbaycan Cumhuriyetini ilan etti. İran hükümeti bu ayaklanmayı bastırmak için Tebriz'e asker göndermek istediğinde, Sovyet askerleri bunu engellediler. Yine aynı anda, Sovyetlerin ve komünistlerin yardımı ile daha güneyde Mehabad'da da bağımsız bir Kürt Cumhuriyeti kuruldu.

Bu gelişmeler üzerine İran meseleyi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine götürdü. Lakin Amerika ve İngiltere, yeni kurulmuş olan Birleşmiş Milletlerin böyle ciddi bir mesele ile prestijinin sarsılmasını istemediklerinden İran'ı pek desteklemediler. Bunun üzerine İran, Sovyetlerle olan meselesini görüşme yoluyla halletmeye karar verdi. Bu görüşmeler sonunda, İran ile Sovyet Rusya arasında 4 Nisan 1946 da bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma ile Sovyetler İran'dan askerlerini çekti

⁶⁵ Ahmet Şükrü Esmer; Oral Sander, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.201.

yardımlarını elde etmeye çalıştıkları dile getirilmektedir.⁶⁶ Savaştan dünyanın iki büyük süper gücünden biri olarak çıkan Sovyetler karşısında askeri ve ekonomik gücü sınırlı Türkiye'nin tek başına direnme şansı fazla yoktur. Sovyetlerin resmen Türkiye'den Boğazlardan üs, Doğu Anadolu'dan toprak istemesi, Sovyet tehdidinin ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını göstermekteydi. Bu yeni konjonktür içerisinde bir tehdit olarak algılanmaya başlanan Sovyetler Birliği'ne karşı, onunla başa çıkabilecek tek güç olarak görülen ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi, artık bir zaruret olarak belirmiştir. Zaten Türkiye'nin çok fazla alternatifi de yoktu. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin izlediği dış politikanın en büyük sorunu savaş sırasında düştüğü yalnızlıktı. Bu politika Türkiye'yi sıcak savaştan uzak tutmuş ancak savaşa katılan diğer devletler kadar zarar görmüş, ekonomik açıdan zayıflamıştır.⁶⁷ Türkiye bu yalnızlıktan kurtulmanın yolunu Batı Bloğuna yaklaşmakla bulmaya çalışmıştır. Çünkü Türkiye, Sovyet tehdidiyle başa çıkabilmek için en az onun kadar güçlü bir yandaşa ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyaç duyduğu devlet ise ABD olmuştur.

2- ABD'nin Türkiye Politikası

ABD'nin Türkiye'ye olan ilgisi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru düzenlenen konferanslarda netleşmeye başlamıştır fakat bu konferanslarda bile ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikası, doğrudan doğruya savaş sonrası Türkiye'nin güvenliği ve huzuru değil, Boğazların ve Karadeniz'in güvenliğine yönelik olmuştur. Çünkü Potsdam Konferansı öncesinde 29 Haziran 1945 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Başkan Harry Truman'a sunulmak üzere "ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Politikası" adıyla hazırlanmış bir brifingde özet olarak; "Türkiye'nin, tarihsel olarak Rusya ve Büyük Britanya arasında potansiyel diplomatik, ekonomik ve askeri anlaşmazlıkların ve rekabetin yaşandığı bir yer olageldiği belirtildikten sonra; Türkiye'nin gelecekte bir Sovyet uydusu olmaktan İngiltere'nin vereceği destek ve cesaretle kurtulabileceği" söylenmektedir.⁶⁸ ABD bu süreçte Türkiye'nin geleceğini İngiltere'ye teslim eden bir politika benimsemiştir.

---

⁶⁶ Nasuh Uslu, "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi" , **Avrasya Dosyası**, 6 (2), (Yaz 2000), s.204.

⁶⁷ George Mcghee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1992, s.45.

⁶⁸ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.134 – 136.

Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik yayılcı yaklaşımı karşısında ise ABD, daha çok Boğazların geleceğiyle ilgilenmiştir. Henüz savaş bitmeden Türkiye'den açıkça toprak talebinde bulunan Stalin'e Potsdam'daki görüşmelerinde Truman'ın cevabı, toprak verme sorununun "Türklerle Rusların kendi başlarına oturup çözmeleri gereken bir konu" olduğunu söylemesi fakat Karadeniz Boğazları Sorununun ABD'yi ve bütün dünyayı ilgilendiren bir sorun olduğu için, uluslararası müzakerelerle çözüm bulmalıdır"⁶⁹ önerisinde bulunması ABD'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve güvenliği konusundaki çelişkili yaklaşımını göstermektedir.

ABD'nin Potsdam Konferansı'nda Boğazlar konusunda takındığı tavır uzun ömürlü olmamıştır. Bir süre sonra Truman yönetiminin boğazlar konusundaki düşüncelerinde değişiklik yaşanmıştır. Potsdam Konferansı'nda Boğazların uluslararası su yolu statüsüne sokulmasını savunan ABD Başkanı Truman, Balkanlar'daki Sovyet varlığı ve ideolojik yayılcılığın güçlenmeye başlamasıyla tehlikenin boyutunun farkına varmış ve Boğazların Türk egemenliğinde kalmasını savunmaya başlamıştır. Nitekim ABD Başkanı Truman 27 Ekim 1945'te yaptığı Donanma Günü konuşmasında "Birden fazla devletin ülkesinden geçen nehir ve su yolları" üzerinde bütün ulusların eşit haklara sahip olmasını isterken yalnız Türk toprakları içinde bulunan Türk boğazlarını bu statünün dışında bırakmıştır.⁷⁰

ABD 1945 yılının sonlarına doğru ise Boğazlar konusundaki tutumunu açık olarak netleştirmiştir. ABD'nin bu yaklaşımı Potsdam'da alınan kararlar uyarınca 2 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği notada daha da belirginleşmiştir. Türkiye'ye verilen bu nota, Sovyetler Birliği tarafından Boğazlar üzerindeki taleplerin her fırsatta yinelenildiği bu süreçte Potsdam Konferansı'nda alınan karar doğrultusunda verilen ilk notadır. Amerika Büyükelçisi Wilson tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na verilen bu notada Montrö Sözleşmesi hükümlerinin zamanın şartlarına uydurulması için uluslararası konferansın toplanması teklif edilmiştir. Bunun yanında notada; Boğazların bütün devletlerin ticaret gemilerine her zaman açık bulundurulması, Montrö rejiminde Milletler Cemiyeti deyimini yerine Birleşmiş

---

⁶⁹ Çağrı ERHAN, "ABD ve NATO ile İlişkiler: 1945-1960 Dönemi", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, Birinci Cilt: 1919-1980, Birinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.522- 523.

⁷⁰ Yusuf Sarımay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 51

Milletler getirilmesi ve Japonya'nın sözleşmeden çıkarılması ve Boğazların Karadeniz'e kıyısı bulunan Türkiye, SSCB, Bulgaristan, Romanya gibi devletlerin savaş gemilerinin transit geçişine her zaman açık olması gibi⁷¹ konulara değinilmiştir. Ayrıca çağrıldığı takdirde ABD'nin konferansa katılmaktan memnuniyet duyacağı da ifade edilmiştir.⁷²

Bu bilgiler ışığında şu noktayı da vurgulamak gerekir; ABD'nin 02 Kasım 1945 yılında Türkiye'ye verdiği notada Türkiye'nin 20 Ağustos 1945 yılında ABD ve İngiltere'ye verdiği notaların etkisi vardır. Türkiye, Stalin'in Potsdam Konferansı'nda Boğazlarda kara ve deniz üslerinden bahsetmesinden endişelenmiştir. Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik bu yaklaşımları karşısında ABD ve İngiltere'nin kesin ve net bir tutum almamaları Türkiye'yi daha da endişelendirmiş ve 20 Ağustos 1945 tarihinde ABD ve İngiltere'ye birer nota vermiştir. Verilen notalarda özetle Boğazlar için bulunacak formülün, gerek anlam itibariyle gerekse uygulanmasında Türkiye'nin egemenliğine ve güvenliğine hiçbir engel teşkil etmemesi vurgulanmıştır.⁷³ ABD, Türkiye'nin bu notasından sonra Boğazlar konusundaki tutum ve tavrını netleştirmiş ve yukarıda bahsedildiği gibi 02 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye nota vermiştir. 20 Ağustos 1945 tarihinde Türkiye'nin İngiltere'ye verdiği notaya karşılık da İngiltere 21 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye nota vermiş ve ABD'nin yukarıda bahsedilen görüşlerine benzer görüşler bildirmiştir.⁷⁴

Ayrıca Sovyetler Birliği'nin Polonya'dan ve Sovyet işgali altındaki diğer ülkelerden çekilmeye yanaşmaması, bu bölgelerde bir Komünist İttifak kurma çabalarına girişmesi Amerika Birleşik Devletleri'ni rahatsız etmiş ve bu gelişmeler nedeniyle Sovyet politikalarından rahatsız olan ABD, Potsdam Konferansı'ndan kısa bir süre sonra Boğazlar konusundaki politikasını değiştirmeye ve Türkiye'yi desteklemeye başlamıştır.⁷⁵ Amerika Birleşik Devletleri'nin notasında Türkiye

⁷¹ FRUS, Diplomatic Papers, 1945, Vol. VIII: The Near East and Africa, pp. 1265 – 1270, Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1945v08/reference/frus.frus1945v08.i0015.pdf>

⁷² Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.197.

⁷³ Nota'nın içeriği ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.141

⁷⁴ Notanın metni için Bkz.: **Ayn Tarihi**, No:144, Kasım 1945, s.77.

⁷⁵ Faruk Sönmezoglu, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları,

açısından olumlu olan nokta; ABD Başkan Truman'ın daha önce sürekli olarak Boğazların uluslararası bir güvence altına alınarak geçiş serbestisinin sağlanması görüşünü terk etmiş olmasıdır.⁷⁶

ABD'nin 02 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği nota Türk basınında yer almış, Akşam Gazetesi; "Amerikan Hükümeti'nin Montrö Antlaşması'nda bazı yeni gözden geçirmeler yapılması teklifini ileri sürerek Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir notada Boğazların fiilen Türklerin kontrolü altında kalmasını tavsiye ettiği" yazmıştır.⁷⁷ Amerika'nın Türkiye'ye verdiği nota, ABD basınında da yer almış, The New York Times gazetesi; "Amerikan Hükümeti'nin Montrö Antlaşması'nda bazı yeni gözden geçirmeler yapılmasını teklif ettiğini ve Boğazların fiilen Türklerin kontrolü altında kalmasını istediğini"⁷⁸ belirtmiştir.

Amerika notasının Türk hükümeti tarafından nasıl algılandığı konusuna değinirsek dönemin Türk Hükümeti Başbakanı Şükrü Saraçoğlu 05 Aralık 1945 tarihinde bir basın açıklamasına yaparak ABD'nin verdiği nota konusunda şu noktalara değinmiştir: "Gerek barışta, gerek savaşta ticaret ve savaş gemilerinin (Boğazlardan) serbestçe geçiş haklarına dair Montrö Sözleşmesi'nde mevcut hükümleri Türk güvenliği ve egemenliği ile en iyi bağdaştıracak esaslar bir milletlerarası konferansta tayin ve tespit edilecektir. Türk Hükümeti, ABD'nin teklifini bir müzakere temeli kabul ettiğini, Montrö rejimini yenileme konferansında ABD'nin yer almasını arzudan ziyade bir zaruret olarak telakki ettiğini"⁷⁹ belirtmiştir. Bu çerçevede Türk hükümeti Sovyetler Birliği tehlikesine karşı bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla Boğazlar meselesinin çözülmesine taraftar olduğunu açıklayan ABD'nin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yönelik ilgisinin arttığını ve tutum değiştirdiğini gösteren en önemli gelişmelerden biri Washington'da ölen Türk Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşının Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından biri olan Missouri gemisiyle İstanbul'a getirilmesidir.

2006, s. 33 -34.

⁷⁶ Sönmezoğlu, a.g.e., s.35.

⁷⁷ "Amerika'nın Boğazlar'a Dair Notası", **Akşam**, 5 Kasım 1945, s. 1,2.

⁷⁸ "Boğazlar ve Türkiye", **The New York Times**, 03 Kasım 1945, s. 4.

⁷⁹ "Boğazlar Meselesi", **Ayın Tarihi**, No:145, Aralık 1945, s.15; Sarımay, a.g.e., s. 52.

3. ABD Missouri Savaş Gemisi'nin İstanbul'u Ziyareti

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yönelik tutumu yukarıda da bahsedildiği gibi özellikle Sovyetlerin yayılcı politikası karşısında yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. ABD ile Türkiye arasında bu gelişmelerin yaşandığı günlerde, 1944'de ABD'de vefat eden Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Münir Ertegün⁸⁰'ün cenazesinin Türkiye'ye gönderilmesi konusu ABD tarafından gündeme getirilmiştir. Ölen diplomatların cenazelerin savaş gemileri ile gönderilmesi bir nezaket kuralı sayılmakla beraber ABD hükümetinin Türkiye'ye karşı olan bu tutumu, Sovyetler Birliği'ne karşı yapılmış bir gösteri olduğu düşünülebilir.⁸¹ Çünkü özellikle 1946 başında Yunanistan, Türkiye ve İran üzerindeki Sovyet baskısı sürüyordu, bu yüzden ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı tavır almaya başlamış ancak bunun gerektirdiği askeri – siyasi önlemlere henüz başvurmamıştır. 1946 yılının başlarında ABD Donanma Bakanı James Forrestal, ABD Dışişleri Bakanı J. Brynes'e ABD'nin Akdeniz'e geçici bir deniz gücü göndermesini önerdi. Böylece bu deniz gücü sayesinde küresel bir strateji geliştirilebilirdi. Ancak Dışişleri Bakanı J. Brynes böyle bir adımın Sovyetleri tahrik edebileceğini söylemiş fakat James Forrestal'ın bu önerisi ABD Başkanı Truman tarafından olumlu karşılanmış ve bu tarihten sonra fırsatlar kollanmaya başlanmıştır. 1944 yılında ABD'de vefat eden Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin bir savaş gemisi ile Türkiye'ye gönderilmesi fikri ise ABD'ye bu amaçla aradığı fırsatı veriyordu.⁸² Bu kapsamda ABD Dışişleri Bakanı J. Brynes, Donanma Bakanı James Forrestal'e bu geçici deniz gücünün Büyükelçi'nin naaşını taşıyacak olan Missouri gemisine eşlik etmesini önermiş ayrıca Amerikan Hükümeti böyle bir adımın Türkiye ve Yunanistan için yüreklendirici olacağını düşünmüştür.⁸³

---

⁸⁰ **M. Münir Ertegün** (1883, İstanbul - 1944, Washington), Türk diplomat ve devlet adamı olarak Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde görev yapmıştır. ABD'de görev yaptığı sırada ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile yakın dost olan Ertegün, Türkiye ile ABD arasında kuvvetli ilişkiler kurulmasını sağlayan, sevilen ve etkin bir büyükelçi olmuştur. Daha fazla bilgi için bakınız: Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, s.293- 317.

⁸¹ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.201.

⁸² Akalın, **a.g.e.**, s.206.

⁸³ Bruce R. Koniholm, **The Origins of the Cold War, in the Near East, Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey and Greece**, USA, Princeton University Press, 1980, p.336.

Diğer taraftan Türk-Amerikan ilişkileri açısından Amerikan Missouri savaş gemisinin Türkiye'yi ziyareti her iki ülke ilişkileri açısından bir dönüm noktası olduğu kabul edilebilir. Çünkü ABD'nin bu adımı, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'yle yakınlaşma çabalarının olumlu bir sonucu olmuş ve artarak devam eden Sovyet Birliği tehdidi karşısında Türkiye'nin kendisine bir müttefik bulduğunun işareti sayılmıştır. Ayrıca Türk Büyükelçisi Ertegün'ün cenazesinin Amerikan savaş gemisi Missouri ile Akdeniz'e gönderilmesi, aslında Amerika'nın Sovyetlere karşı tavır almaya başladığının kesin bir göstergesi olarak değerlendirilir.⁸⁴

Türk Büyükelçisi Ertegün'ün cenazesinin Amerikan savaş gemisi Missouri ile Türkiye'ye gönderilmesi fikri 6 Mart 1946 tarihinde ilan edilmiştir. 12 Mart 1946 tarihinde Amerikan Donanma Bakanlığı, geminin seyahati hakkında verdiği bir tebliğde eski Türkiye Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün cenazesini nakledecek olan "Missouri" zırhlısının, New York'tan 21 Mart tarihinde hareket edeceğini ve zırhlının İstanbul'a 5 Nisan tarihinde varacağını belirtmiştir.⁸⁵ Gemi, Amerika'dan görkemli bir şekilde uğurlanmış, Ertegün'ün askeri Arlington mezarlığında bulunan tabutu ise Türk bayrağı ile örtülmüştü. Yapılan törene Ertegün'ün ailesi, dostları, Amerika'da görev yapan Türk memurları ve aileleri ile Amerikan memurları da katılmışlardır.⁸⁶ 21 Martta hareket eden Missouri gemisi Çanakkale Boğazı'ndan geçerek 5 Nisan 1946 tarihinde İstanbul'da Dolmabahçe önüne demirlemiştir.⁸⁷

Amerikan savaş gemisi Missouri'nin Türkiye ziyaret edeceğinin ilan edilmesi ile Türk basını bu konuya yer ayırmaya başlamıştır. Cumhuriyet Gazetesi "Missouri Zırhlısı" başlıklı haberi ile konuyu ele almış; "Amerika Hükümeti Washington'da vefat etmiş olan Büyükelçimiz rahmetli Mehmet Münir Ertegün'ün cenazesini limanımıza bir harp gemisiyle göndermeye karar vermiştir... Telgrafta diplomatların naaşlarının harp gemileri ile naklinin eski bir diplomatik nezaket âdeti olduğu belirtilmekle beraber, bu vazifenin umumiyetle bir kruvazör tarafından yapıldığı bildirilmektedir. Demek ki Amerika Hükümeti Washington'da çok iyi bir ad bırakmış, kendini sevdirmiş ve saydırmış olan Türkiye Büyükelçisinin naaşını,

---

⁸⁴Haluk Ülman, **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947) (İkinci Cihan Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar)** Ankara, Sevinç Matbaası, 1961, s.73 – 74.

⁸⁵ "Missouri 5 Nisan'da Şehrimizde Olacak", **Cumhuriyet**, 13 Mart 1946, s.1.

⁸⁶ "Missouri'nin Hareketine Ait Tafsilat", **Cumhuriyet**, 24 Mart 1946, s.1,3.

⁸⁷ Erhan, **a.g.e.**, s.524 -525.

Amerikan donanmasının en büyük, en kudretli ve en meşhur zırhlısı ile göndermek suretiyle Türkiye'ye karşı bir dostluk eseri göstermek istiyor"⁸⁸ yorumunu yapmıştır.

4. Türkiye'nin Missouri Gemisi'nin İstanbul'u Ziyareti Kapsamında Yaptığı Hazırlıklar

Yukarıda da belirtildiği gibi Missouri gemisi, 5 Nisan 1946 tarihinde Dolmabahçe önüne demirlemiştir. Amerikan gemisinin İstanbul'a gelmesi büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Türk hükümeti bu ziyareti çok önemsemiş ve Missouri'nin Türkiye'yi ziyareti anısına, Tekel idaresi tarafından "Missouri" adlı lüks bir sigara hazırlanarak piyasaya sürülmüştür. İki ülke bayrağının bulunduğu sigara paketinde, Missouri'nin silueti de yer almıştır. Üretilen 30 bin paket sigaranın bir bölümü Amerikalı konuklara ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Gerçekleşen ziyaret kapsamında sigaranın yanısıra aynı dizaynda kibrit kutuları da piyasaya sürülmüştür.⁸⁹

Ayrıca Missouri gemisinin ziyareti dolayısıyla yapılan hazırlıklar bunlarla sınırlı kalmamış; İstanbul Belediyesi tarafından, Karaköy'den itibaren Beşiktaş'a kadar olan saha ile Beyoğlu'nun bir kısım semtlerindeki evler ve dükkânlar aynı renkte boyatılmıştır.⁹⁰ Tüm bu hazırlıkların yanında; Amerikalıların kültürlü insanlar oldukları, tiyatro ve sinemaya gidebilecekleri düşünülerek İstanbul'un seçkin sinemalarının balkonları, ayrıca tiyatrolarda her gece 80 kişilik yer, gemiyle gelen Amerikalılara tahsis edilmiştir.⁹¹

5. Türk ve ABD Basınında Missouri'nin İstanbul ziyareti

Missouri gemisinin Türkiye'ye gelişini, Türk ve Amerikan basını yakından takip etmiştir. Türk basınında çıkan yazılar Türkiye'nin o dönemde ABD'ye bakışını da göstermektedir. 5 Nisan 1946 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Nadir Nadi'nin ABD hakkında görüşleri şöyledir: "Amerika bugün yeryüzünün en kuvvetli bir milletidir. Fakat bu kuvvet; barışın, adaletin ve milletler arasında eşitlik hakkını

⁸⁸ "Missouri Zırhlısı", **Cumhuriyet**, 8 Mart 1946, s. 2.

⁸⁹ Yavuz Güler, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950)" **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi**, Cilt 5, Sayı 2, (2004), s.214.

⁹⁰ **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1946, s.3.

⁹¹ Ertan Ünal, "Missouri İstanbul'da", **Popüler Tarih**, S:20, (Nisan 2002), s.57.

kurup yaşatmak isteyen temiz bir idealin emrindedir.... Kötü niyet beslemeyen her kuvvet gibi Birleşik Amerika’da muazzam endüstrisini yıllar boyunca yalnız insanlık ve medeniyet şartlarına göre yürütmekten başka bir şey yapmamıştır.”⁹² 6 Nisan 1946 tarihli Son Posta gazetesinde ise Amerikan savaş gemisinin direklerinde kucaklaşan Amerikan ve Türk bayraklarının kutsal bir ülkünün, bütün dünya ve bütün milletler için mutlu bir geleceğin müjdecisi olduğunu belirtmiş ve Amerikan bayrağının yanında Türk bayrağı dalgalanan Amerikan savaş filosunu, dünya barışının abidesi olarak selamladıklarını yazmıştır.⁹³

Türk basını Missouri gemisinin İstanbul’a gelmesini Türk- Amerikan dostluğunun parlak bir ifadesi olarak yorumlamıştır. ABD Başkanı Truman’ın temsilcisi sıfatını taşıyan Büyükelçi Mr. Weddell verdiği demeçte; “Missouri ile Türkiye’ye memleketlerimiz arasındaki büyük dostluğu sembolize etmek üzere geldik” demiştir.⁹⁴ Cumhuriyet gazetesi Missouri’nin İstanbul ziyaretini ilk sayfasında “Missouri gemisini yeni dostluğun yeni ve parlak bir tezahürü” olarak yorumlamıştır.⁹⁵

Amerikan savaş gemisinin İstanbul’a gelişi ABD basınında da yer almıştır. The New York Times gazetesi “Missouri, İstanbul Limanı’na Ulaştı” başlığını kullanarak eski Türkiye Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün’ün cenazesini nakledecek olan “Missouri” zırhlısının Sarayburnu’nun eski duvarları ve Sultan Sarayı (Dolmabahçe) önünde binlerce kişi tarafından sevinç gösterisi ile karşılandığını yazmıştır.⁹⁶ Yine The New York Times gazetesi, 5 Nisan sabahı İstanbul’a varan Missouri savaş gemisinin öğleden sonra yaklaşık üç bin kişi tarafından ziyaret edildiğini okuyucularına duyurmuştur.⁹⁷

Missouri Gemisi’nin İstanbul’u ziyareti ABD ve Türkiye arasında yeni bir dönemin başladığının da işaretini vermektedir. Büyükelçi’nin naaşının Missouri savaş gemisi ile İstanbul’a gönderilmesinin Sovyetler karşısında Amerika’nın Türkiye’ye olan desteği olarak yorumlayan ve memnuniyetini dile getiren Türk

⁹² Nadir NADİ: “Dost Amerika’nın Dost Denizcilerini Karşılarken”, **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1946, s.3.

⁹³ “Türk- Amerika Bayrakları Kardeşler”, **Son Posta**, 6 Nisan 1946, s.8.

⁹⁴ “Missouri Büyük İlgi ve Sevgiyle Karşılandı”, **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1946, s.1.

⁹⁵ **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1946, s.1.

⁹⁶ **The New York Times**, 06 April 1946, p. 4.

⁹⁷ **A.y.**

Hükümeti ve kamuoyu, ABD Başkanı Truman'ın 5 Nisan 1946 tarihinde Şikago'da yapmış olduğu "Ordu Günü" konuşması da, var olan ümitlerini daha da artırmıştır. Başkan Truman söz konusu konuşmasında " ... Bugün Amerika kuvvetli bir millettir... Bu kuvvet bizi, idareyi ele almamıza ve mesuliyetler kabul etmemize mecbur bırakmaktadır... Gözlerimizi Yakın ve Ortadoğu'ya çevirdiğimiz zaman vahim meseleler, arz eden bir bölge ile karşılaşyoruz. Bu bölgede tabii geniş kaynaklar vardır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önlemi vardır. Fakat bu bölgedeki milletlerin hiçbiri ne yalnız, ne de birlikte, kendilerine yöneltilecek bir tecavüze karşı koyabilecek kadar kuvvetlidirler... Yakın veya Ortadoğu'da, küçük veya büyük hiçbir devletin Birleşmiş Milletler kanalıyla diğer devletlerin menfaatleriyle uzlaştırılmayacağı hiç bir meşru menfaati yoktur. BM'nin Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı veya sızma yolu ile tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır..."⁹⁸ diyerek yakın Ortadoğu'nun durumunu vahim bir mesele olarak vasıflandırmıştır. Böylece Truman, Amerikan'ın dünya meselelerine seyirci kalmayarak, dış politikasına yeni bir yön vereceğini ifade etmektedir. Ayrıca askeri hizmetlerin geliştirilmesini öneren ABD Başkanı herhangi bir ülkeyi askeri bakımdan tehdit etmemeye özen gösterdiği konuşmasını Birleşmiş Milletlere dayandırmış ama dolaylı yoldan Sovyetler Birliği'ne yönelik bir uyarıda bulunmuştur.

ABD Başkanı Truman Türkiye ile yeni bir dönemin başlayacağını temsilcisi aracılığı ile İnönü'ye iletmiştir. 5 Nisan günü akşam saatlerinde Ankara Express'indeki özel bir vagonla Ankara'ya giden Mr. Weddell ve Amiral Henry K. Hewit 6 Nisan günü öğleden sonra Cumhurbaşkanı İnönü tarafından kabul edilmişlerdir.⁹⁹ ABD Başkanı Truman'ın şahsi temsilcisi sıfatını taşıyan Mr. Weddell Truman'ın Cumhurbaşkanı İnönü'ye yolladığı mesajı da İnönü'ye iletmiştir. Mr. Weddell verdiği demeçte; "Truman, İnönü'den ve Türk milletinden daha sıkı bir dostluk bekliyor" demiştir.¹⁰⁰ Cumhurbaşkanı İnönü de Truman'ın gönderdiği mesaja sıcak ve samimi bir dille cevap vererek "Türkiye'nin Amerika Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün naaşının Türkiye'ye gönderilmesi bahsinde Amerika Birleşik

⁹⁸ Ülman, a.g.e., s.75 – 76.; Sarımay, a.g.e., s.54.; **Ayın Tarihi**, No: 149, Nisan 1946, s.72-74.

⁹⁹ "Truman'ın Şahsi Mümessili ile Amiral Ankara'ya Gittiler", **Son Posta**, 6 Nisan 1946, s.1, 8.

¹⁰⁰ "Truman'ın İnönü'ye Yolladığı Mesaj", **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1946, s.1,3.

Devletleri Hükümeti'nin gösterdiği hürmet ve sempatiye karşı Türk milletinin takdir hislerini ifade etmektedir” demiştir.¹⁰¹ The New York Times gazetesinden Thomas J. Hamilton tarafından kaleme alınan yazıda ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Missouri gemisi hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Gazete, Başbakan Saraçoğlu'nun Amerikan savaş gemisi Missouri'nin İstanbul'u ziyaretinin, iki ülke arasında dostane ilişkileri sembolize ettiğini ve bu ziyaretin ABD ile Türkiye'nin dayanışma ve birlikteliğine güzel bir örnek olduğunu yazmıştır.¹⁰² Yine aynı gazete Cumhurbaşkanı İnönü'nün Missouri gemisi ile birlikte İstanbul'a gelen Amerikan gazetecilerle yaptığı görüşmeye de yer ayırmış, İnönü'nün Türkiye endüstrisini geliştirmek ve güçlendirmek için ısrarla kredi sorununu dile getirdiğini yazmıştır. Ayrıca İnönü “ ABD şundan emin olmalı ki güçlü, kuvvetli, sivilleşmiş ve gelişmiş bir Türkiye, Amerika'nın önem ve değer verdiği fikirleri destekleyecektir”¹⁰³ sözlerine de yer vermiştir. Ayrıca Amerikalı gazetecileri kabulünde onlara iltifatlarda bulunan İnönü gazetecilere İstanbul'u kastederek “Bizim köyü nasıl buldunuz?” diye sormuştur. Amerikalı gazeteciler İstanbul'u San Francisco'ya benzettiklerini söyleyip buranın sihirli bir şehir görünümünde olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁴

Missouri Gemisi, 9 Nisan 1946 sabahı İstanbul'dan ayrılmıştır. Ziyaret dört gün sürmüştür, zaten ABD'nin esas amacı Sovyetler Birliği'ne gözdağı vermek olduğu için, programın ayrıntıları çok fazla önemsenmemiş ve ziyaret kısa tutulmuştur. Filo komutanı oramiral Hewitt “dört günlük ziyaret programının Londra'da bulunduğu sırada hazırlandığını” açıklayarak, programın aceleye getirilmiş olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵

Missouri'nin gelişi gibi gidişi de Türk kamuoyunu meşgul etmiştir. Bu ziyaretle Türk kamuoyu, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında samimi bir ilişkinin artık kurulduğuna inanmıştır. Amerikalı misafirler için ziyafetler düzenlenmiş,¹⁰⁶ halk ve üniversite gençliği Amerikalı misafirleri 10 vapurla Florya

¹⁰¹ “Milli Şefin Başkan Truman'a Mesajı”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1946, s. 1,3.

¹⁰² **The New York Times**, 07 April 1946, p. 3.

¹⁰³ “Turkey Links Aims to Policies of US” **The New York Times**, 07 April 1946, p.3.

¹⁰⁴ “İnönü Başkan Truman'ın Mesajına Samimi Dille Yazılmış Bir Cevap Verdi”, **Son Posta**, 7 Nisan 1946, s. 1,3.

¹⁰⁵ Cüneyt Akalın, “Missouri'nin Ziyareti'nin Tarihsel Anlamı”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, 2003, s.4.

¹⁰⁶ “Amerikalı Misafirler Yarın Gidiyor”, **Son Posta**, 8 Nisan 1946, s. 1.

açıklarına kadar uğurlamıştır. Halkla Amerikalı denizciler arasında dostane vedalaşmalar yapılmış; halk, gemidekilere hep bir ağızdan “Good bye Missouri” diyerek uğurlamışlardır. Missouri gemisi ile birlikte eğitimlerini Amerika’da tamamlayacak olan iki Türk genci de Amerika’ya yolcu edilmiştir.¹⁰⁷

9 Nisan 1946 tarihinde Missouri gemisinin İstanbul’dan ayrılmasından kısa bir süre sonra ABD Büyükelçisi Edwin Wilson 12 Nisan 1946’da Washington’a şunları bildirmiştir: “Bu denli büyük gösterilerle Missouri’nin karşılanmasındaki neden, Türklere göre, ABD’nin artık Ortadoğu’da BM ilkeleri çerçevesinde barış ve güvenliğin, ABD çıkarlarının korunmasına yönelik bağımsız bir dış politika uygulamaya başlamasının bir sonucudur. Türkler, bu bağımsız politikayı ABD’yi gerektiğinde yanlarında göreceklere biçiminde yorumluyorlar. Türklere göre, Missouri’nin gelişi bu politikanın belirtisi.¹⁰⁸” diyerek Türkiye’nin ABD’den destek beklediğini doğrudan ABD yönetimine iletmiştir. Ayrıca Missouri gemisinin Türkiye ziyareti ABD’nin sadece Türkiye’yi değil Yunanistan’ı da desteklediğini simgelemekteydi. Nitekim ABD Büyükelçisi Wilson’un 12 Nisan 1946 tarihinde Washington’a yolladığı raporda ziyaretin etkilerinin Türkiye sınırları dışına taşıdığı vurgulanmıştır.¹⁰⁹

Missouri gemisinin İstanbul ziyareti Türkiye’yi memnun etmiştir fakat Türkiye ABD’nin Türkiye’ye dönük tavır ve politikasından emin değildi. Türkiye’nin Amerikan tutumuna yönelik kaygıları, Sovyetler Birliği’nin 7 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye’ye verdiği notaya, ABD’nin risk alarak bu notaya 19 Ağustos 1946 tarihinde yanıt vermesi Türkiye’nin ABD’ye ilişkin kaygılarının sona ermesini sağlamıştır.

---

¹⁰⁷ “Amerikalı Misafirlerimiz Dün Sabah Limanımızdan Ayrıldılar”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1946, s.1,3.

¹⁰⁸ **FRUS**, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, pp. 822 - 823; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

¹⁰⁹ **FRUS**, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, p. 823; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

C. Boğazlar Konusunda Türk – Sovyet Notaları ve ABD'nin Tavrı

Türkiye – Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile başlamış, 1946 yılının özellikle ikinci yarısından sonra şiddeti artmıştır. Sovyetler Birliği'nin özellikle Boğazlar konusundaki talepleri sadece Türkiye – Sovyetler Birliği ilişkilerini değil Sovyetler Birliği – ABD ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Potsdam Konferansı'nda alınan karar gereği ABD ve İngiltere Boğazlar hakkındaki görüşlerini bildirmelerine rağmen, Sovyetler Birliği herhangi bir görüş bildirmedeği gibi, Türkiye üzerindeki baskısını gayri resmi yollardan arttırmıştı. Sovyetler Birliği Potsdam Konferansı'ndan yaklaşık bir yıl sonra 7 Ağustos 1946 tarihinde Türk Hükümeti'ne Boğazlarla ilgili görüşlerini ihtiva eden bir nota vermiştir. Bu notasında Sovyet Hükümeti, İkinci Dünya Savaşı içinde meydana gelen olayların Montrö Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan Boğazlar rejiminin Karadeniz devletlerinin güvenliğini korumaya yetmediğini ileri sürerek, savaş sırasında bazı düşman gemilerinin boğazlardan geçirildiğini iddia etmiş ve Boğazlar rejiminin alması gereken yeni şeklin aşağıdaki esaslar bağlamında olması gerektiğini söylemiştir;¹¹⁰

(1) Ticaret gemilerinin barışta ve savaşta tam geçiş serbestisine sahip olması,

(2) Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine her zaman geçiş serbestisi tanınması,

(3) Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemileri için, istisnai bazı haller dışında barışta ve savaşta geçiş yasağı konulması,

(4) Yeni Boğazlar rejiminin yalnız Karadeniz'e kıyısı olan devletler tarafından düzenlenmesi,

(5) Ticaret ve geliş-geçiş serbestliği ile Boğazların güvenliğinin en ziyade ilgili ve bu işe en liyakatli devletler olan Sovyetler Birliği ile Türkiye tarafından ortak vasıtalarıyla sağlanması.¹¹¹ Sovyetler Birliği'nin, Montrö Sözleşmesi'nin

¹¹⁰ Sarınoy, a.g.e., s.55.; Feridun Cemal Erkin; **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Ankara Matbaası, 1968, s 415.

¹¹¹ Fahir Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s.520 – 521.

değiştirilmesi ile Boğazların savunulmasına ortak olmak istemesi ve bu konuda ısrarcı olması, ABD'nin Sovyetlere karşı kesin bir tavır almasına ve Türkiye'yi doğrudan desteklemesini sağlamıştır. Zaten Sovyetler Birliği, Boğazlar konusundaki görüşünü içeren bu notayı, İngiltere ve ABD'ye de vermiştir. ABD Sovyetler Birliği'nin Boğazlar konusunda verdiği notada özellikle yukarıdaki 4. ve 5. maddeye itiraz etmiştir.

Sovyet notası, ABD'nin Türkiye ve Sovyetler Birliği'ne yönelik politikalarının en üst düzeyde gözden geçirilmesine de yol açmış nitekim ABD Dışişleri Bakan Vekili Acheson'un girişimiyle Dışişleri, Donanma ve Savaş Bakanlıklarının katıldığı bazı toplantılar yapılmıştır. 15 Ağustos 1946 tarihli yapılan toplantıda bu konu ele alınmış ve Türkiye ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan bu değerlendirmelerde, Sovyetler Birliği'nin asıl amacının Türkiye'nin denetimini ele geçirmek olduğunu, eğer Sovyetler bunu başarır, Yunanistan ve Ortadoğu'nun tümünün denetimini ele geçirmesine engel olmanın son derece zorlaşacağı gibi noktalar vurgulanmıştır.¹¹² Bu toplantılar sonucunda Başkan Truman'a bir andiç¹¹³ sunulmuş, Başkan Truman bu andiçi onaylamış ve belirtilen politikaların sonuna kadar götürüleceğini ifade etmiştir. Konu üzerinde çalışan Amerikan yöneticileri sonuçları ne olursa olsun, Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin desteklenmesini benimsemişlerdir. Bu konu ile ilgili haber ABD basınında yer almış, The New York Times gazetesi; ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Acheson'un Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği nota karşısında Türkiye'yi destekleyeceklerini ve Türkiye'nin kaderi ile başbaşa bırakılmayacağını söylediğini yazmıştır.¹¹⁴

Amerika Birleşik Devletleri, 19 Ağustos 1946 tarihinde Sovyetlerin notasına yanıt vererek hem Türkiye'nin ABD'ye dönük kaygılarını sonlandırmış hem de Sovyetler Birliği'ne yönelik sert bir politika izleyeceğini göstermiştir.¹¹⁵ ABD,

¹¹² **FRUS**, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, pp. 840 – 841.; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

¹¹³ **Andiç**: Genelkurmay içi çalışma anlamına gelir.

¹¹⁴ **The New York Times**, 17 Ağustos 1946, s.1.

¹¹⁵ Amerikan Notasının Metni için Bakınız: **Aynı Tarihi**, No:153, Ağustos 1946, s.72-74, Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.148 – 149.

Sovyetler Birliği'nin 7 Ağustos 1946 tarihinde verdiği nota ile 4. ve 5. maddelerde yer alan Sovyet isteklerine itiraz ederek, kendisinin bunu kabul etmeyeceğini bildirmiştir. İngiltere ise 21 Ağustos 1946 tarihinde Sovyetler Birliği'ne nota vererek kendilerinin de 4. ve 5. maddelerde yer alan Sovyet isteklerini kabul etmediğini bildirmiştir.¹¹⁶

Türkiye, Sovyet notasına karşılık vermeden önce ABD ve İngiltere'nin düşüncelerini öğrenmek istemiştir. Nitekim ABD ve İngiltere'nin, Sovyetler Birliği'ne verdikleri notadan sonra Türkiye 22 Ağustos 1946 tarihinde Sovyetler Birliği'nin 7 Ağustos 1946 tarihinde verdiği notaya yanıt vermiştir. Türkiye, Moskova'ya verdiği karşılık notası ile Sovyetler notasındaki ilk üç isteğin görüşülebileceğine fakat “yeni Boğazlar rejiminin yalnız Karadeniz'e kıyısı olan devletler tarafından düzenlenmesi”ni içeren 4. madde ve “ticaret ve geliş-geçiş serbestliği ile Boğazların güvenliğinin en ziyade ilgili ve bu işe en liyakatli devletler olan Sovyetler Birliği ile Türkiye tarafından ortak vasıtalarıyla sağlanması”ni içeren 5. maddeki isteklerin hiçbir şekilde kabul edilmeyeceği ve tartişılmayacağını belirtmiştir.¹¹⁷

Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Boğazlar konusunda verdiği notadan sonra da Boğazlar rejiminin kendi lehine değiştirilmesi konusundaki ısrarcı politikasını devam ettirmiştir. Nitekim 24 Eylöl 1946'da Türkiye'ye verdiği ikinci bir notayla,¹¹⁸ Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz devletleri arasında tespit edilmesi ve Boğazların ortaklaşa savunulmasını istemiştir. Türkiye öncelikle Sovyetlerin 24 Eylöl tarihli notasından ABD ve İngiltere'yi haberdar etmiştir.¹¹⁹ ABD, İngiltere ve Türkiye ile görüştüktan sonra 9 Ekim 1946 tarihinde Sovyet liderine bir nota göndererek, Boğazlar rejiminin Türkiye ve diğer güçleri de içerdeğine dikkati çekerek Boğazların savunmasının yalnızca Türkiye'nin sorumluluğunda olması gerektiğini belirtmiştir. Bu notada, “Eğer boğazlar üzerindeki Sovyet tehdidi konu

---

¹¹⁶ Sarımay, **a.g.e.**, s. 56 – 57.

¹¹⁷ Erhan, **a.g.e.**, s. 526.

¹¹⁸ Erhan, **a.g.e.**, s.526.

¹¹⁹ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.208; Erkin, **a.g.e.**, s. 423 – 428.

olmaya devam ederse bu uluslararası güvenlik için bir tehdit oluşturacağından Güvenlik Konseyi'nin harekete geçeceği bir konu olacaktır.”¹²⁰ denilmektedir.

Türkiye, ABD'nin 9 Ekim tarihinde Sovyetler Birliği'ne verdiği nota ile ABD'nin bu konudaki desteğinden emin olmuş ve 18 Ekim 1946 tarihli notası ile Sovyet isteklerini bir kez daha reddetmiştir.¹²¹ Türkiye'nin notasına cevap vermeyen Sovyetler Birliği, konferans toplanmasını da talep etmemiştir. Normal süresi geldiğinde sözleşmeyi feshedeceğini de bildirmemiştir. Bu tarihten itibaren Sovyetler Birliği, Boğazlar konusundaki ısrarcı politikasını biraz yumuşatmış ve bu dönemi Sovyetler Birliği'nin zaman zaman Türkiye'ye verdiği protestolar ve bunların cevaplanmasıyla, “karşılıklı nota değişimi dönemi” olarak nitelemek mümkündür.¹²²

Bu dönemde siyasi yelpazede bu tür gelişmeler yaşanırken Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarları doğrultusunda Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik¹²³ önemini kavrayan ABD, Türkiye'ye yönelik politikasını ekonomik bakımdan Truman Doktrini ve Marshall Yardımı yolu ile Türkiye'ye destek vererek sürdürmeye başlamıştır.

---

¹²⁰ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 150 – 151.

¹²¹ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.209.

¹²² Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara, TTK, 1991, s.308.

¹²³ **Jeopolitik:** Siyasi coğrafyadan doğan bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı; Siyasi Coğrafya'nın devletlere sağladığı avantaj ve dezavantajları inceler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. 1947 – 1950 DÖNEMİNDE ABD –TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1947 yılı Türkiye'nin kaderinin şekillendiği bir yıldır. ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler özellikle bu tarihten sonra daha da gelişmeye başlamıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişmesinin en önemli nedenlerinden biri yukarıda da bahsedildiği gibi Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik yayılmacı politikasıdır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki baskısı Türkiye'yi Batı-Amerikan bloğuna doğru itmiş, Sovyetlerin özellikle Boğazlar konusundaki politikası ve Türkiye'den toprak talebi karşısında ise Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, Sovyetler Birliği'nin baskısını dengelemek için Amerikan desteğine ihtiyaç duymasının yanında ihtiyacı olan askeri ve ekonomik yardımı da ABD'den sağlayabilecek olması Türkiye'nin ABD ile ittifak kurmasını kolaylaştırmıştır.¹

Sovyetler Birliği, Boğazlar üzerindeki talepleri reddedildikten sonra da Türkiye üzerinde baskı yapmaya devam etmiş ve bu durum Türkiye için bir endişe kaynağı olmuştur. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı süresince hazır halde tuttuğu büyük ordusu Türkiye'nin askeri harcamalarını üst düzeylere çekmiş, savaş sonrasında ortaya çıkan Sovyet tehdidi, ordunun mevcut durumunun devamı ile birlikte askeri harcamaların da artışını gerektirmiştir. Diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin Türkiye, Yunanistan, İran üzerinde etkisini artırmak için baskı ve isteklerde bulunmaya başlaması ve Çin'de faaliyetlere girişmesi özellikle Amerika'yı rahatsız etmiştir.² ABD, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki çıkarları doğrultusunda, Türkiye politikasını değiştirerek Türkiye'ye sadece siyasi değil askeri ve ekonomik açıdan destek vermeye başlamıştır. Zaten gelişmekte olan ülkeler, ekonomik gelişmelerini sağlamak ve modern savunma sistemlerini elde etmek için gelişmiş bir devletin ittifakına ihtiyaç duyarlar. Bu açıdan Türk-Amerikan ilişkilerinde askeri ve

¹ Nasuh Uslu, **Türk- Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.19.

² Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5. Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.660 - 661.

ekonomik yardım her zaman önemli olmuştur.³ Türkiye, ekonomik açılarından büyük bir orduyu uzun süre silah altında tutacak güce sahip değildi. Bu yüzden bu dönemde dış yardım alabilmek Türkiye için çıkar yol olarak görülmüştür.

Amerika Birleşik Devletleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin iktisadi durumunu düzeltmek üzere attığı ilk adım iki devlet arasında 7 Mayıs 1946 tarihinde yapılan “Türkiye'nin, Ödünç Verme Ve Kiralama Kanunundan Doğan Bütün Borçlarının Silinmesine Ait Türk – Amerikan Anlaşması”dır.⁴ 7 Mayıs 1946 tarihli Anlaşma, Türkiye'nin “Ödünç Verme ve Kiralama Yasası”ndan doğan borçların silinmesine dair bir anlaşmadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye “Ödünç Verme Ve Kiralama Kanunu” çerçevesinde doğan borçlarını ödeyemeyecek durumdaydı. 5 Nisan 1946 tarihinde Missouri savaş gemisinin İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra ABD Büyükelçisi Türk Hükümetine başvurarak “Türkiye 4,5 milyon dolar ödediği takdirde Amerikan hükümetinin Türkiye'nin Ödünç Verme – Kiralama Yasası'ndan kaynaklanan tüm borçları silmeye hazır olduğunu” bildirmiştir.⁵ Türk hükümeti bu öneriyi kabul etmiş ve ABD ile Türkiye arasında 7 Mayıs 1946 tarihinde “Türkiye'nin, Ödünç Verme Ve Kiralama Kanunundan Doğan Bütün Borçlarının Silinmesine Ait Türk–Amerikan Anlaşması” imzalanmıştır. İmzalanan bu Anlaşma'ya göre Türkiye anlaşmanın yürürlüğe girmesini takip eden 30 gün içinde ABD'ye 4,5 milyon dolar ödeyecek, buna karşılık “Ödünç Verme Ve Kiralama Kanunu” gereğince gönderilen malzeme Türkiye'nin mülkiyetine geçecektir.⁶ Böylece 1946 yılının sonlarına doğru ABD, Türkiye'ye sadece siyasi açıdan değil ekonomik açıdan da desteklemeye başlamıştır. Bu bağlamda bundan sonra Türkiye'nin ABD ile kurduğu “Truman Doktrini ve Marshall Planı” kapsamındaki ilişki, Türkiye'yi Batı – Amerikan kampına bağlayan en önemli gelişmeler arasında yer almaktadır.

Zaten Türkiye, 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası sistemde kendine güvenli bir yer edinmek; savaş boyunca izlediği dış politikanın neden olduğu

---

³ Nasuh Uslu, “1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi” **Avrasya Dosyası**, Cilt No 6, Sayı 2, (Yaz 2000), s.205.

⁴ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, Ankara, TTK, 1991, s.143.

⁵ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye – 1 Olaylar – Belgeler (1945 – 1952)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.197.

⁶ 7 Mayıs 1946 tarihli Anlaşma'nın tam metni için bakınız; Armaoğlu, a.g.e., s.144 – 147.

yalnızlıktan kurtulmak; ABD'nin liderliğinde kurulan blokta yer alabilmek için çaba sarf etmiştir. Bu çabanın sonucunda Türkiye, 11 Mart 1947 tarihinde Uluslararası Para Fonu (IMF)⁷ ile Dünya Bankası⁸'na üye olmuş ve Türkiye böylece Sovyet bloğuna karşı Batı- Amerikan bloğunda yer alarak askeri, ekonomik, mali ve siyasi yardımdan yararlanmış ve bu yardımlar gelecekte Türk- Amerikan ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Öte yandan bu yardımlar Türkiye'yi ABD'ye bağımlı hale getirecek süreci de başlatmıştır.

A. Truman Doktrini

1. Ortaya Çıkaran Nedenler

Sovyetler Birliği'nin yayılcı siyasetini kendi çıkarları için "tehdit" olarak düşünen Batı –Amerikan bloğu, artık Sovyetler Birliği'nin özellikle Avrupa ve Ortadoğu'da hızlanan yayılcılık politikasına karşı çıkma zamanının geldiğini düşünüyordu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkan İngiltere, Sovyetlerin bu yayılcı politikasına engel olacak gücü kendinde görmüyor ve bu çıkar sahalarından çekilerek Amerika'yı burada mücadele etmeye teşvik etmek istiyordu.

İngiltere savaş süresince Yunanistan'a maddi ve askeri yardımda bulunmuştur. Fakat savaş sonrası içinde bulunduğu durum nedeniyle bunu devam ettirmesi mümkün görünmüyordu. Bu durumda Sovyetler Birliği'nin karşısına çıkabilecek tek güç olarak Amerika'yı gören İngiltere, çareyi ise ABD'den yardım istemekte bulmuştur. Bu bağlamda İngiltere ilk adımı 24 Şubat 1947 tarihinde atmıştır. İngiltere hükümeti, 24 Şubat 1947'de, ABD Dışişleri Bakanlığı'na bir nota vermiş ve verdiği notada; İngiltere'nin 31 Mart 1947'den itibaren Türkiye ve

---

⁷ **Uluslararası Para Fonu (IMF):** Uluslararası Para Fonu, ya da daha çok bilinen kısaltmasıyla IMF (International Monetary Fund), global finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan uluslararası bir organizasyondur. 1944 yılında ABD'nin New Hampshire eyaletindeki Bretton Woods'da kurulan ve 1947'de fiilen çalışmaya başlayan milletlerarası ekonomik meselelerle uğraşan bir teşkilattır.

⁸ **Dünya Bankası:** II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD=International Bank for Reconstruction and Development) adıyla kurulmuş, 1947 yılında Birleşmiş Milletler'in özerk uzman kuruluşlarından biri olma özelliği kazanmıştır. Günümüzde dünya devletlerinin 185'i Banka üyesidir. Bunlardan 11'i, Banka sermayesinin %55'ine sahiptir. Türkiye'nin sermayedeki payı ve oy gücü %0,5 düzeyindedir

Yunanistan'a yardıma devam edemeyeceğini, Yunanistan'daki ordusunu geri çekmek zorunda olduğunu, fakat batı dünyasının savunması bakımından bu iki devletin bağımsızlığının önemli olduğunu, bu sebeple ABD'nin iktisadi ve askeri yardımının Türkiye ve Yunanistan için şart olduğunu ABD'ye bildirmiştir.⁹

İngiltere'nin bu notası, artık onun dünya ve özellikle Orta Doğu'daki yerini ABD'ye terk etmek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. İngiliz notasını alan ABD hükümeti; yalnız Ortadoğu'nun değil, aynı zamanda bütün Batı dünyasının savunması için çok önemli bir yerde bulunan Türkiye ve Yunanistan'ı, Sovyetler Birliği karşısında yalnız bırakmamak için kendi çıkarları doğrultusunda bu ülkeleri iktisadi-askeri yönden destekleme politikasını seçmiştir. Bu bağlamda Batı-Amerikan bloğu, kendi güvenliğini ve çıkarlarını Türkiye'yi Sovyetler Birliği karşısında destekleyerek sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Çünkü Türkiye, hem Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikası hem de Amerika'nın Sovyetler Birliği'ni durdurarak Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki Sovyet tehdidini engellemesi açısından oldukça kritik bir coğrafyadaydı. Zaten Amerika'yı Türkiye'ye yardıma iten esas neden de Türkiye'nin üzerindeki Sovyet tehdidinden ziyade sahip olduğu özel konumdur. Böyle bir ülkenin Sovyet etkisine geçmesi demek, bu kaynakların ve sahip olduğu jeopolitik gücün rakibe kaptırılması demektir.¹⁰

Türkiye, Ortadoğu ve Balkanlar ve dolayısıyla Avrupa arasında hava, deniz ve kara bağlantılarının kontrolünün kolaylıkla sağlanabileceği, Sovyetlerin Akdeniz ve Ortadoğu'ya doğru ilerlemesinin engellenebileceği ve olası bir savaş durumunda Sovyet saldırısının durdurulabileceği bir konuma sahiptir. Ayrıca Sovyetler Birliği'ne karşı girişilebilecek herhangi bir hareket için de üs olarak kullanılabilir ender coğrafyalardan biridir. Bunun farkında olan ABD, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi kendi kontrolüne alması durumunda, Amerika'nın Ortadoğu'yu savunma yeteneğini kaybedebileceğini düşünüyordu.¹¹

---

⁹ Yusuf Sarımay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.62.; Fahir Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s. 537-538.

¹⁰ **Aynı Tarihi**, No: 160, Mart 1947, s.150.

¹¹ George McGhee, **ABD-Türkiye NATO-Ortadoğu**, Çev. Belkıs Çoraklı, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1992, s. 56; Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1944**, 4.baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s.16.

İngiltere'nin ABD'den istekleri 26 Şubat 1947 tarihinde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson tarafından Başkan Truman'a iletildi ve yapılan çalışmalar çerçevesinde "Truman Doktrini"nin açıklanması öncesinde Başkan Truman, Dışişleri Bakanı Marshall, Dışişleri Bakan yardımcısı Acheson ve öteki yetkililer arasında bir toplantı yapıldı. Yapılan bu toplantıda Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson yaptığı konuşmada "Dünyada yalnız iki büyük devletin kaldığı, bu devletlerin ise ABD ve Sovyetler Birliği olduğunu, Sovyet saldırganlığı ve baskısı ile tehdit edilen ülkeleri güçlendirmek yolunda atılan adımların Birleşik Devletler'in güvenliğini sağlayacağını" söylemesi ABD yönetimini etkilemiştir.¹²

Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Marshall kongre üyelerini ikna edebilmek için Türkiye'nin özel durumu ile ilgili bazı açıklamalar yapmıştı. Marshall; Sovyetler Birliği'nin yaptığı sınır savaşıyla Türkiye'nin kendi ordusunu tümüyle silah altında tutmak zorunda kaldığı ve böyle bir yükü Türk ekonomisinin daha fazla kaldıramayacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin üretkenliğini artırmak için mali desteğe ve silahlı kuvvetlerin daha az personel ile aynı etkinliğe ulaşmasını sağlamak için de askeri yardıma ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Bu yardımları sadece ABD'nin sağlayacağını belirten Marshall konuşmasında, askeri otoritelerin Türkiye'nin bütünlüğünün korunmasının Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun bağımsızlığı için temel teşkil ettiği görüşünde birleştiklerini belirtmiştir.¹³

Ayrıca ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda Yunanistan ve Türkiye'ye yapacağı yardım programı, demokrasi ile diktatörlük arasındaki küresel mücadelenin bir parçası olarak da sunulmuştur. 7 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman, Genelkurmay Başkanı Amiral Leahy ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson ile yaptığı toplantıda Yunanistan ve Türkiye'ye yapacağı yardım konusunu tekrardan tartışmaya açmış ve Truman; tasarlanan programla ilerlemekten başka çarelerinin

¹² Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, 2. Bs., İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2010, s.421.

¹³ FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, pp.61 – 62.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

Marshall'in konuşmasının geçtiği sayfa: s.61., (Çevrimiçi)

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0075&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0075&q1=turkey)

Marshall'in konuşmasının geçtiği diğer sayfa: s.62., (Çevrimiçi)

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0076&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0076&q1=turkey)

olmadığı değerlendirmesini¹⁴ yapmıştır. Bu değerlendirmeyi toplantıya katılan diğer yetkililer de desteklemiştir.¹⁵

2. Truman Doktrini'nin İlan Edilmesi

Türkiye ve Yunanistan'a yardım etme kararını alan ABD Başkanı Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak oturumunda, sonradan "Truman Doktrini" adıyla anılacak bir konuşma yapmıştır.¹⁶

Başkan Truman konuşmasına Yunanistan'ın içinde bulunduğu durumdan bahsederek başlamıştır. Savaş süresince Almanya'nın tahrip ettiği Yunanistan'ın ekonomik olarak çok zor bir durumda olduğunu ve tekrar dirilmek için ekonomik yardıma acilen ihtiyaç duyduğunu anlatmıştır. Türkiye ile ilgili olarak konuşmasında özetle şu noktaların altını çizmiştir: "Türkiye'nin geleceğini özgür ve sağlam bir ekonomiyle şekillendirmesi dünyanın özgürlükçü insanları için Yunanistan'ın geleceğinden daha az önemli değildir. Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar, Yunanistan'dan daha farklıdır. Türkiye, Yunanistan'ı saran felaketlerden kurtulmuştur ve savaş süresince İngiltere ve Amerika Türkiye'ye malzeme yardımında bulunmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'nin şu anda yardımımıza ihtiyacı vardır"...

Savaşın başlamasından itibaren Türkiye, İngiltere ve Amerika'dan ulusal bütünlüğünün devamı için gerekli olan modernizasyon için yardım isteğinde bulunmuştur. Bu bütünlük Ortadoğu'daki düzenin korunması için gereklidir. İngiltere hükümeti, Türkiye'ye yardıma devam edemeyeceğini bildirmiştir. Yunanistan durumunda olduğu gibi, eğer Türkiye ihtiyaç duyduğu yardımı alacaksa, bunu Amerika sağlamalıdır. Bu yardımı sağlayabilecek durumdaki tek ülke Amerika'dır.¹⁷

---

¹⁴ FRUS, Foreign Relations of the United States – Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, s. 99
Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

¹⁵ Konuşmanın geçtiği sayfa: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0113&q1=turkey>

¹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.152.

¹⁷ Başkan Truman'ın Kongre konuşmasının İngilizce metni için bakınız: Armaoğlu, a.g.e., s.152 – 157.

Başkan Truman, kongreden yardım için yetki istemek amacıyla yaptığı konuşmada özellikle şu noktaların altını çizmiştir: “Eğer Yunanistan silahlı azınlığın kontrolüne geçerse, komşusu Türkiye üzerindeki etkisi ciddi boyutlarda olacaktır. Karmaşa ve düzensizlik bütün Ortadoğu’ya yayılabilir. Dahası, eğer Yunanistan kaybederse bunun Avrupa’nın bağımsızlıklarını devam ettirmek ve savaşın hasarlarını onarmak için mücadele eden, diğer ülkeleri üzerinde derin etkileri olacaktır. ...Eğer Yunanistan ve Türkiye’ye yardım etmezsek, Doğu kadar Batı da etkilenecektir...”¹⁸ Başkan Truman Kongre’de yaptığı konuşmada Kongre’den 30 Haziran 1948 tarihine kadar 400 milyon dolar kullanmak üzere yetki istediğini belirterek bu fonlara ek olarak, bu ülkelere istekleri doğrultusunda, ülkelerin tekrar yapılanmasında yardımcı olmak ve yardımların kullanılmasında nezaret etmek üzere askeri ve sivil personel görevlendirmek için de yetki istediğini sözlerine eklemiştir.¹⁹

Dönemin ABD Genelkurmay Başkanı Eisenhower da 13 Mart 1947 tarihinde Savaş Bakanı Patterson ve Donanma Bakanı Forrestal’a bir talimat göndererek Türkiye’ye yapılacak olan yardım konusuna değinmiştir. Eisenhower, Türkiye’nin barış zamanı Ortadoğu ve Arap dünyası için kilit bir noktada bulunduğunu söyleyerek Türkiye’nin Sovyet baskısına karşı durması ve bu durum karşısında Batı’nın Türkiye’yi desteklemesinin, bütün Ortadoğu ülkeleri için bir deneyim tahtası olacağını vurgulamıştır.²⁰

Başkan Truman’ın Kongre’de yaptığı ve “Truman Doktrini” adını alan konuşmanın ana çizgilerine uygun olarak hazırlanan Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu Tasarısı, 22 Nisan 1947’de Senato, 9 Mayıs 1947’de de Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 22 Mayıs 1947’de Başkan Truman tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, Amerikan Başkanına, Türkiye ve Yunanistan’a mali yardımla birlikte malzeme, hizmet ve bilgi yardımı yapma yetkisi ayrıca askeri ve teknik uzman gönderme yetkisi vermiş ve bu kapsamda bu ülkeler

---

¹⁸ A.e. s.156.

¹⁹ A.e. s.156-157.

²⁰ FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.110 – 114.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

Konuşmanın geçtiği sayfa: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0126&q1=turkey>

için 400 milyon dolarlık bir tahsisat ayrılmıştır. Yine aynı kanun gereğince yapılacak yardımın kullanım şeklide belirlenmiştir. Kanun gereğince başkanın bilgi ve onayı olmadan Türkiye ve Yunanistan tarafından yardımın amaçları dışında kullanılmayacak, Türk ve Yunan Hükümetleri, iki ülkeye yapılan yardımın yerinde ve amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını denetlemek için gönderilecek yetkili kişilere gerekli bilgiyi vermekten kaçınmayacaklardır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken ABD kamuoyunda Truman Doktrini'ne yönelik eleştiriler de yapılmaya başlanmıştır, özellikle Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın hiç dikkate alınmaması konusu eleştirilen noktaların başında gelmiştir. Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Senatör Vanderberg, Amerikan yöneticilerinin BM'i görmemezlikten gelerek çok büyük bir hata yaptıklarını²¹ ifade ederek bu eleştirileri karşılamak amacıyla yasa tasarısında değişiklik önermiştir. Önerilen değişikliğe göre; BM Güvenlik Konseyi'nin 7 üyesi ya da BM Genel Kurulu çoğunlukla yardımın kesilmesini isterse, Türk ve Yunan Hükümetleri artık yardım istemediklerini bildirirlerse, ABD başkanı bu kanunun amaçlarının gerçekleştiğine ya da gerçekleşmek imkânı kalmadığına karar verirse Türkiye ve Yunanistan'a yapılan Amerikan yardımına son verilecektir.²² Bu yasa değişikliği "Vanderberg Değişikliği" olarak bilinmektedir.²³

22 Mayıs 1947 tarihinde Başkan Truman tarafından onaylanan Türkiye ve Yunanistan'a yönelik 400 milyon dolarlık yardım programına göre Türkiye'nin payı; 30 Mayıs 1947 – 30 Haziran 1948 yılları itibariyle 100 milyon dolardı.²⁴

Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu'nun Başkan Truman tarafından onaylanmasından sonra 23 Mayıs 1947'de Amerikan Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden kurulan ve General Lunsford Oliver başkanlığındaki bir Amerikan inceleme kurulu Ankara'ya gelerek Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda çalışmalara başlamıştır. "Oliver Heyeti" olarak adlandırılan heyetle Türk görevlileri arasında görüşmeler yapılmış, yapılan görüşmeler sonucunda

---

²¹Alexsander De Conde, **A History of American Foreign Policy**, New York, Charles Scribner's Sons, 1963, s.670.

²² Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.215.

²³ "**Vandenbergh Değişikliği**" olarak adlandırılan bu teklif 3 Nisan 1947 tarihinde Komite'de oylanarak kabul edilmiştir.

²⁴ **FRUS**, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, s. 98 - 99

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

“Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu” gereğince Türkiye’nin öncelikle silah altındaki asker sayısını azaltması, yapılacak 100 milyon dolarlık yardımı, Türk ordusunun modernleşme işinde kullanılması tavsiye edilmiştir. Oliver heyetine göre, eğer gelecek yıllarda da Türkiye’ye aynı oranda yardım yapılırsa, Türkiye’nin üç yıl içinde kendi kendini savunmaya yeterli duruma gelebileceği söylenmiştir.²⁵

3. Truman Doktrini’nin Amaçları

Truman Doktrini’nin birinci amacı temel olarak iki büyük devlet arasındaki rekabet havası içinde Sovyet genişlemesini çevrelemek ve Amerikan ekonomik ve siyasi anlayışının genişlemesini sağlamaktır. Diğer amacı ise Sovyet tehdidine karşı özellikle Yunanistan ve Türkiye’yi askeri ve ekonomik yardım yolu ile güçlendirmektir. Diğer taraftan Truman Doktrini ile Amerika Birleşik Devletleri, yalnızlık politikasını terk ederek dünyanın kaderine karşı ilgisiz kalmayacağını sadece sözle değil, aynı zamanda davranışları ile de göstermiştir. Ayrıca Amerika bu süreçte, Atlantik güvenliğine giden yolun Türkiye ve Yunanistan’dan geçtiğini anlamıştır.²⁶

Truman Doktrini, ABD’nin Türkiye’ye yöneltilecek olası bir Sovyet saldırısına silahlı kuvvetleri de dahil olmak üzere elinde mevcut olan bütün imkanları kullanarak karşı koyma konusundaki kararlılığını belgelemiştir. ABD kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye’yi desteklemesinin üzerine özgürlük ve demokrasi davasını eklemiş ve bu yardımları özgürlük davası uğruna yaptıklarını öne sürmüştür. ABD Başkanı Truman, hatıralarında Hiroşima’ya atom bombası atılmasından sonraki en önemli kararının bu yardım kanunu olduğunu ifade ederek şöyle demiştir: “Eğer Yunanistan kaybedilseydi Türkiye, komünizm denizinin ortasında savunmasız bir ileri karakol haline gelecekti... Milletimizin ideal ve gelenekleri, Yunanistan ve Türkiye’nin yardımına gitmemizi ve dünyanın neresinde olursa olsun özgürlük davasını desteklememizi gerektirmekteydi”²⁷

---

²⁵ Sarımay, a.g.e., s.64.

²⁶Hasret Çomak, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD’nin Türkiye’ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)", Ankara, Genelkurmay Basımevi, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, 1998, s.470.

²⁷ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, Birinci Baskı, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.98.

Truman Doktrini, Sovyetler Birliği'nin çevrenmesini sağlayarak Batı - Amerikan kampının çıkarlarına hizmet etmek için hazırlanmasına rağmen ABD bu yardımın amacının özgür ve demokratik ülkelerin “silahlı azınlıklar ve dış baskılara karşı” korumak olduğunu iddia etmiştir. Böylece Truman Doktrini, ABD'nin coğrafi bakımdan sınırlı ve somut olan çıkarlarını, bütün dünya çapında uygulanacak ahlaki bir ilke biçimine sokmuştur.²⁸

4. Truman Doktrini'ne Türkiye'den ve ABD'den Gelen Tepkiler

ABD'nin Truman doktrini çerçevesinde Türkiye'ye yaptığı askeri ve mali yardımlar, soğuk savaş döneminde Türk-Amerikan ittifakının ana unsuru olmaya devam eden Sovyet tehdidini önleme temelinde doğmuştur. Özellikle ABD açısından Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'e doğru olası bir yayılmasının önünde tampon bir karakol işlevi görmekteydi. Amerikan ve Türk hükümetleri geliştirdikleri bu yeni politikayla bölgede karşılıklı çıkarlarını korumayı ve sürdürmeyi amaçlamışlardır. Bu bağlamda Truman Doktrini, Türk hükümeti ve kamuoyunda son derece olumlu karşılanmış ve büyük bir memnurluk yaratmıştır. Truman Doktrini'nin açıklanmasından sonra gazetecilere bir demeç veren dönemin Türkiye Başbakanı Recep Peker, İngiltere'nin sırtındaki yardım yüklerinin bir kısmını ABD'ye bırakmak istemesini anlayışla karşıladığını belirttikten sonra, ABD'nin Türkiye'ye yardımda bulunmayı kabul etmesinde yalnız Türkiye'nin kuvvetlenmesi fikrinin değil, dünya barışına hizmet etmek gibi asil bir anlayışın da payı olduğunu söylemiştir.²⁹

ABD Başkanı Truman'ın “Truman Doktrini” olarak anılan 12 Mart 1947 tarihli konuşması, Türk ve Amerikan basınında geniş yer verilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 13 Mart 1947 tarihli sayısında “Truman'ın Tarihi Nutku” başlığını kullanarak Truman'ın konuşmasının tarihi bir önem taşıdığını yazmıştır. Yazıda, ABD Başkanı Truman'ın, “Türkiye'nin milli bütünlüğünün Ortadoğu nizamı için şarttır” dediği belirtilmiştir. Ayrıca gazete Başkan Truman'ın Türkiye'nin toprak

²⁸ Hans J. Morgenthau, *A New Policy for the United States*, New York, Fredereick A. Praeger, 1969, s.16.

²⁹ *Ayn Tarihi*, No: 161, Nisan 1947, s.9.

bütünlüğüne Ortadoğu ekseninde önem verdiğini yazmıştır.³⁰ Ulus Gazetesi ise Başkan Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde yaptığı konuşma ile ABD'nin dünyada bir "barış kurucu" devlet olduğunu yazmıştır.³¹ Yine Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Nadir Nadi "Truman Doktrini"ni sevinçle karşılayan bir makalesinde "Bir Dönüm Noktası" başlığını kullanmış ve Truman yardımlarının Türkiye'ye sağlayacağı yararlar üzerinde durmuştur.³² Tüm bu olumlu yaklaşımların yanında "Truman Doktrini'ne karşı çıkanlarda vardı. Türkiye'deki Amerikan yardımlarına muhalif kesimin eleştirdiği nokta; ABD'nin yardım programının uygulanmasında açıklığı sağlamak ve Amerikan kamuoyunun tatmin etmek amacıyla "Amerikan basın ve radyo temsilcilerinin yardımın kullanılmasını serbestçe izleme ve gördüklerini tam olarak yansıtmaya" hakkına sahip olma şartı koyma konusundaki talebidir. Truman Doktrini'ne muhalif olanlar böyle bir durumun yabancı bir devletin kendi iç işlerine karışma anlamına geldiğini belirtmişlerdir.³³

Amerika'nın yardım üzerindeki denetiminden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur da kaygı duymuş ve bu kaygısını Amerikan hükümeti tarafından Türkiye'ye Yardım Misyonu'nun başına getirilen Washington'un Ankara elçisi Wilson'a iletmiştir. 4 Nisan 1947 tarihinde Elçi Wilson, o dönemde Washington'un Ankara büyükelçisinin yerine vekâlet eden Herbert Bursley'e bir mektup göndererek Türk yetkililerinin böyle bir kaygı taşıdığını anlatmıştır. Elçi Wilson, Hüseyin Ragıp Baydur'a; "Türkiye'nin bu konuda yersiz bir kaygı taşıdığını söyleyerek eğer ABD'nin Türkiye'yi denetlediği yolunda düşünceler olduğunu tespit edersem Türkiye'nin bu yardım yasa kapsamı dışına çıkarılmasını önerebileceğini"³⁴ belirterek Türkiye'yi üstü kapalı tehdit etmiştir.

³⁰ "Truman'ın Tarihi Nutku", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1947, s.3.

³¹ Barış Kurucusu Amerika, *Ulus*, 15 Mart 1947, s.1.

³² Nadir Nadi, "Bir Dönüm Noktası", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1947, s. 1,3.

³³ Haluk Ülman, *Türk – Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939 - 1947*, Ankara, SBF Yayınları, 1961, s.111 – 112.

³⁴ *FRUS*, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 138 – 139.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

Konuşmanın geçtiği sayfa 138: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0152&q1=turkey>

Konuşmanın geçtiği sayfa 139: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0153&q1=turkey>

Diğer taraftan her ne kadar ABD hükümeti Türkiye'ye yapılacak olan yardımı istese de Amerika'da "Truman Doktrini"ne karşı bir muhalefette oluşmuştur. Truman Doktrini'ne karşı olanlar, genellikle solcular ve Monroe Doktrinini savunan inzivacılarından oluşmuştur. Yapılacak olan bu yardımların ABD ekonomisine yük olacağını düşünen kesim aynı zamanda bu yardımın Amerika'yı bir savaşa sürükleyebileceğini iddia etmişlerdir. Truman Doktrini'ne karşı çıkanlar Truman'ın konuşması sırasında, özgür ve bağımsız ülkelere yardım ederek Birleşmiş Milletler'in amaçlarına da hizmet etmiş olacaklarını belirttiğini fakat Başkan Truman'ın bu yardım konusunu Birleşmiş Milletlere sunmaktan kaçındığını ileri sürmüşlerdir. Muhalefetin bu tavrının haklılık payı yüksekti çünkü Başkan Truman bu yardımlarla ilgili Birleşmiş Milletlerin görüşüne başvurmamıştır. Bu kararın Amerikan hükümetince tek taraflı olarak verilmesinin sebebi ise BM Güvenlik Konseyinde Sovyetler Birliği'nin veto hakkını kullanacağından duydukları çekincedir.³⁵ ABD hükümeti yukarıda da bahsedildiği gibi bu eleştirileri karşılamak için yasa tasarısında "Vandenberg Değişikliği" adıyla bilinen düzenlemeyi yapmıştır.

ABD'de "Truman Doktrini"ne karşı olan muhaliflerin öne sürdükleri bir diğer nokta; özgür dünya için yardım edildiği iddia edilen Türkiye'nin, demokrasiyle yönetilmediği konusudur. Üstelik Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış olması, hatta savaş süresince Almanya'ya krom satmaya devam etmiş olması yapılacak olan bu yardımların amacına hizmet etmeyeceğini ileri sürmüşlerdir.³⁶ "Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Tasarısı" 9 Mayıs 1947 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi'nde 107 hayır oyuna karşılık 287 evet oyu ile kabul edilmiştir.³⁷ 107 hayır oyunun çıkması yardım tasarısına karşı olanların Temsilciler Meclisi'ndeki gücünü göstermektedir.

Truman Doktrini, Türk basınının yanında Amerikan basınında da yer almıştır. The New York Times Gazetesi 11 Mart 1947 tarihli sayısında "Başkan Yarın Yunanistan Ve Türkiye'ye Kredi Konusunu Ortak Oturumda Soracak" başlığını kullanarak Başkan Truman'ın geniş perspektifi ile yeni bir politikanın tartışılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca gazete Başkan Truman'ın Yunanistan'a 250

---

³⁵Richard Crockatt, **The Fifty Years War The United States And The Soviet Union In World Politics 1941-1991**, London, by Rout Ledge, 1995, p.75-76.

³⁶ Ülman, **a.g.e.**, s.103.

³⁷ Akalın, **a.g.e.**, s.225.

milyon ve Türkiye'ye 150 milyon dolarlık kredi için yetki isteyeceğini yazmıştır. Gazete, Başkan Truman'ın Sovyet yayılmacılığına karşı Türkiye ve Yunanistan'a yardım ederek Yunanistan ve Türkiye'yi güçlendirmeyi amaçladığını da belirtmiştir.³⁸

The New York Times Gazetesi 12 Mart 1947 tarihli sayısında ise Yunanistan ve Türkiye'ye kredi konusunun Başkan Truman'ın danışmanlarını endişelendirdiğini yazmıştır. Başkan danışmanlarının bu kredinin onaylanmasını beklediklerini belirten gazete Kongre'ninde Sovyet yayılmacılığını engellemek için bu krediyi onaylayacağını yazmış ancak gelecekte diğer ülkeler hakkında da endişelendiklerini belirtmiştir. Gazete, son on günde önemli gelişmelerin yaşandığını ve Kongre'nin sorunun ne olduğunu fark ettiğini yazmış, burada sorunun sadece Türkiye ve Yunanistan'a kredi vermek olmadığını, Amerikan gücünün kullanılması yoluyla dünya güvenlik sisteminin kurulduğunun da anlaşıldığını vurgulamıştır.³⁹

12 Mart 1947 tarihinde Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak oturumunda Başkan Truman'ın yaptığı "Truman Doktrini" adıyla anılan konuşmadan bir gün sonra The New York Times gazetesi "Truman'ın ulusları kızıl ordudan korumak için harekete geçtiğini, Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardım için Kongre'ye sorduğunu, Kongre'de biraz tartışma ve itiraz olsa de onayın görüldüğünü" yazmıştır. Gazete Başkan Truman'ın 12 Mart'taki konuşmasında ABD'nin yeni dış politikasının ana hatlarını anlattığını belirterek Başkan'ın verdiği tarihi mesajda özgür ulusları komünist endeksli totaliter rejimlerden korumak gerektiğinin altını çizdiğini yazmıştır.⁴⁰ Gazete konuyla ilgili ayrıntılı bilgileri ikinci sayfada yer vererek Başkan Truman'ın yeni dış politika konusundaki konuşma metninin ayrıntısını değinmiş, Türkiye ve Yunanistan topraklarını içeren bir dünya haritası üzerinde "boyun eğdirmeye karşı direnen özgür insanları desteklemek" başlığını kullanmıştır.⁴¹

---

³⁸ **The New York Times**, 11 Mart 1947, s.1.

³⁹ **The New York Times**, 12 Mart 1947, s.4.

⁴⁰ **The New York Times**, 13 Mart 1947, s.1.

⁴¹ **The New York Times**, 13 Mart 1947, s.2.

5. 12 Temmuz 1947 Askeri Yardım Anlaşması

22 Mayıs 1947 tarihinde Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu'nun Başkan Truman tarafından onaylanmasından bir gün sonra Amerikan Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden kurulan ve General Lunsford Oliver başkanlığındaki bir Amerikan inceleme kurulu Ankara'ya gelerek Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda çalışmalara başlamıştır. Türk yetkilileri ile Amerikan Yardım Kurulu arasında görüşmeler sürerken Türkiye ve ABD hükümetleri uzmanları da imzalanacak yardım anlaşması üzerinde görüşmeler yapmaya başlamışlardır. ABD Yardım Kurulu Heyeti Türkiye'de yaptıkları incelemeler sonucu ilk raporunu 17 Haziran 1947 tarihinde hazırlamışlardır. Raporunda özetle; Türkiye'deki karayollarının, demiryollarının ve limanların durumu beklenenden çok daha kötü olduğu ve Türkiye tarafından bunlara yönelik bir talep olmamasına rağmen ulaşım hatlarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴²

Türkiye'de incelemelerde bulunan Oliver Heyeti'nin 15 Temmuz 1947 tarihinde hazırlamış olduğu rapora göre Türkiye'ye yapılacak olan 100 milyon dolarlık yardım ise şu şekilde dağıtılmıştır;

Kara Kuvvetleri: 48.500.000 dolar.

Hava Kuvvetleri: 26.750.000 dolar.

Deniz Kuvvetleri: 14.750.000 dolar.

Mühimmat Takviyesi: 5.000.000 dolar.

Otoyolların Geliştirilmesi: 5.000.000 dolar⁴³

Türkiye ve ABD hükümetleri uzmanlarının Türkiye'deki çalışmaları sonucunda 12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye ile ABD arasında "Yardım

---

⁴² FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.200 – 201.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

Konunun geçtiği sayfa: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0215&q1=turkey>

⁴³ FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.235.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

Konunun geçtiği sayfa: <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0249&q1=turkey>

Antlaşması” imzalanmıştır.⁴⁴ “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma” başlığını taşıyan bu belgenin başlangıcında, bu yardımın Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın esas gayelerine ulaşmayı sağlayacağı gibi Türk-Amerikan ilişkilerinde olumlu bir dönem başlatarak Türk ve Amerikan milletleri arasındaki dostluk bağlarının daha da kuvvetlendireceği ifade edilmiştir.⁴⁵

TBMM tarafından 1 Eylül 1947 tarihinde 5123 sayılı kanunla onaylanan anlaşma 5 Eylül 1947 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu anlaşmanın: “Türkiye’nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin istikrarını muhafazaya devam maksadıyla...” Türk Hükümeti’nin talebi doğrultusunda yapıldığı, anlaşmanın giriş bölümünde belirtildikten sonra; Amerikan Hükümeti’nin böyle bir yardım yapmasının, “Birleşmiş Milletler anlaşmasının esas gayelerine ulaşmasını sağlayacağı ayrıca Türk ve Amerikan milletleri arasındaki dostluk bağlarını daha çok takviye edeceği” de anlaşma metninde belirtilmiştir.⁴⁶ 8 maddeden oluşan “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma”⁴⁷’sının en önem maddesi, dördüncü maddedir. Bu anlaşmanın 4. Maddesi, Kıbrıs meselesi dolayısıyla Türkiye ile Amerika arasında gerginliğe neden olmuştur. ABD’nin bu anlaşmanın imzalanmasından tam on yedi yıl sonra, 1964 Haziran’ında, Türkiye’nin Kıbrıs’a yapmayı düşündüğü silahlı bir müdahaleyi önlemek için kullandığı bu madde şöyledir: “...Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin onayı olmadan, bu türden hiç bir madde veya bilginin mülkiyet veya zilyedliğini devretmeyeceği gibi, aynı onay olmadan Türkiye Hükümetinin subay, memur veya ajanı sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya bilginin kullanılmasına veya bu malûmatın bu sıfatı haiz olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve malûmatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına izin vermeyecektir.”⁴⁸

---

⁴⁴FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.245., Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0245&q1=turkey>

⁴⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.162.

⁴⁶ A.e.

⁴⁷ Anlaşma’nın tam metni için bakınız: A.e., s.162 – 164.

⁴⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.163.

Amerika bu anlaşma çerçevesinde verdiği silahların yukarıda bahsedilen 4. maddede belirtilen amaca aykırı olduğunu belirterek Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahalede kullanamayacağını ileri sürmüştür.

Yukarıda da bahsedildiği gibi bu anlaşmanın Türkiye'yi ne kadar çaresiz bir durumda bırakacağı, 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a harekât⁴⁹ düzenlemeyi planladığı günlerde görülmüş ve dönemin ABD Başkanı Johnson'un, Başbakan İnönü'ye gönderdiği mektup, Türkiye'nin duruma müdahale etmesini engellemiştir.

Johnson, mektubunda, yapılan askeri anlaşmaya atıfta bulunarak şu noktaların altını çizmiştir: “Türkiye ile aramızda mevcut bulunan askeri yardımın, veriliş maksatlarından farklı maksatlarda kullanılması için, Türk Hükümeti'nin, Birleşik Devletler'in iznini alması gerekmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış olduğunu çeşitli vesilelerle Birleşik Devletler'e bildirmiştir. Mevcut şartlar altında, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede, Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin onay vermeyeceğini bütün samimiyetimle ifade etmek isterim”.⁵⁰

Ayrıca, Anlaşma'nın dördüncü maddesi sadece Truman Doktrini çerçevesinde verilen 100 milyon dolar tutarındaki askeri yardımı kapsamamaktaydı. 1947'den sonra yapılan her türlü askeri yardım bu şartın kapsamında yer almıştır. Bu durum ABD'ye savunma alanında olduğu kadar dış politika alanında da bağımlı olunması sonucunu doğurmuştur.⁵¹

---

⁴⁹**Türkiye'nin 1964 tarihinde Kıbrıs'a müdahale düşüncesi:** Kıbrıs'ta Rumların Türklere saldırıları devam etmesi üzerine, Türkiye 15 Şubatta Kıbrıs'a müdahalede bulunmayı düşünmüştür. Bu durum Kıbrıs'ta buhranı daha da şiddetlendireceği için, Güvenlik Konseyi meseleye el koymuş ve **4 Mart 1964'de** 8 maddelik bir karar almıştır. Kararda, gerek ilgili devletlerden, gerek Türk ve Rum toplumlarından, barışı ve huzur ve sükunu bozacak hareketlerden kaçınmaları istenirken, bu barış ve sükunu sağlamak üzere bir barış gücü kurulması ve ayrıca Kıbrıs meselesine barışçı bir çözüm bulunması amacı ile Genel Sekreterin bir arabulucu tayin etmesi istenmiş ve Finlandiyalı diplomat Tuomioja aracı olarak tayin edilmiştir.

⁵⁰Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s.755 – 756.

⁵¹ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO ile İlişkiler: 1945-1960 Dönemi”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, Birinci Cilt: 1919-1980, Birinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.534.

6. Amerikan İnceleme Heyetinin Türkiye Hakkındaki Raporları

Amerikan İnceleme Heyetinin Türkiye'deki inceleme ve çalışmaları 15 Temmuz 1947 tarihinde Büyükelçi Wilson tarafından ABD Dışişleri Bakanlığına gizli bir rapor olarak sunulmuştur. Hazırlanan rapora göre; Türkiye'nin, Amerikan ve İngiliz desteği olmadan Sovyet saldırılarına karşı koymasının mümkün olmadığı tespiti yapılmıştır. Rapora göre, Sovyetlerin birden çok cephede savaşmak zorunda kalacağı değerlendirilerek, ABD ve İngiliz desteği gelene kadar kısıtlı bir kuvvetle yapılacak olan Sovyet saldırısına karşı Türkiye'nin dayanabilmesinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Böyle bir saldırı karşısında iyi organize edilmiş ve teçhizatlandırılmış Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, dış yardım⁵² gelene kadar dayanabilecek bir güce sahip olacağı tekrar vurgulandıktan sonra ABD ve İngiltere tarafından herhangi bir kriz durumunda bölgeye derhal müdahale edebilecek bir güç bulundurulmasının en önemli husus olduğu vurgulanmıştır.

Raporun dördüncü bölümünde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yapısı incelenmiştir. Genel yapı hakkında bilgi verildikten sonra Genelkurmay Başkanlığı'ndaki Kara Kuvvetleri mensuplarının etkinliğine vurgu yapılmış ve Deniz ve Hava Kuvvetlerinin temsilinde sorunlar yaşandığı tespitinde bulunulmuştur.⁵³ Raporun sekizinci bölümünde Türkiye'nin ekonomik durumun incelemesi yapılmıştır. Raporda özetle; "Savaş yıllarında silah altında tutulmak zorunda kalınan büyük bir silahlı kuvvet ile halen 600 bin kişiden oluşan askerin son iki yılda ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etki ve bunun sonucunda halkın yaşadığı sefalet, ülkede huzursuzluk yaratmaktadır. Ancak mahsulde ve ihraç talebinde ani bir düşüş veya savunma harcamalarında ani bir artış olmadığı takdirde yakın zamanda Türkiye ekonomisinde bir kriz beklenmemektedir. Fakat silâh altında tutulmak zorunda kalınan çok sayıda insan gücünün üretimi kısıtladığı ve aşırı savunma harcamaları nedeniyle büyük çaplı ekonomik kalkınma projelerine başlanamadığı

⁵² **Dış yardım:** Amerikan ve İngiliz güçleri

⁵³ **FRUS**, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 233 - 237

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

belirtilmektedir. Bütçe üzerindeki askeri harcamaların yükü azaltılmadan herhangi bir ekonomik kalkınma beklemek mümkün değildir. Bunlara rağmen halkın Sovyet-Komünist etkisi altına girmesine sebep olacak seviyede bir ekonomik rahatsızlığı bulunmamaktadır.”⁵⁴ denilmiştir.

Özetle bu raporla, bir yıllık 100 milyon dolarlık yardımın kullanım alanı ve çerçevesi belirlenmiş olmaktadır ve muhtemel problem sahalarına yönelik analizler yapılarak Türkiye'nin Sovyet saldırısı karşısında Amerikan ve İngiliz desteği gelene kadar dayanabilmesinin sağlanması hedeflendiği vurgulanmaktadır. Geliştirilecek olan bu dayanma gücü Türkiye üzerinde olumlu başka yan etkiler de yaratacaktır: Daha az askeri silâh altında tutacağı için, bütçe üzerindeki yük azalacak; geliştirilecek olan ulaşım yolları ile ticaret yolları kullanılmaya başlanacaktır ve bunlar da halkın refah seviyesini yükseltecektir. Bu yolla ABD kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'ye yardım ederek Sovyetler Birliği tehlikesini engellemeyi düşünmüştür.

Yardım Anlaşması'nın imzalanmasından sonra General Oliver 18 Temmuz 1947 günü Türkiye'den ayrılmıştır. General Oliver Türkiye'den ayrılmadan önce: “Temeli atılmış olan Türk- Amerikan dostluğu, gün geçtikçe gelişecek ve ebediyen devam edecektir”⁵⁵ diyerek Türk – ABD ilişkileri için yeni bir dönemin başladığını ifade etmiştir.

7. Basında “Türkiye’ye Askeri Yardım Anlaşması”

ABD ile Türkiye arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan “Türkiye’ye Askeri Yardım Anlaşma” Türk basınında tartışılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Nadir Nadi Amerikan Yardımları ile ilgili şu noktalara vurgu yapmıştır: “Ankara’da Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Büyükelçi Wilson arasında imzalanan Amerikan- Türk yardım anlaşması, yalnız memleketimizde değil bütün barışsever dünyada derin akisler uyandırdı. Çünkü içinde bulunduğumuz şartlar altında bu anlaşma, iki milletin karşılıklı münasebetlerini ilgilendiren tek başına bir

⁵⁴ FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 234

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

Konunun geçtiği sayfa: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0248&q1=turkey>

⁵⁵ “Amerikan Heyeti Dün Yurdumuzdan Ayrıldı”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1947, s.1,3.

hadise olmaktan ziyade dünya çapında bir prensibin yürürlüğe girdiğini gösteren hayırlı bir işarettir...⁵⁶” yorumunda bulunmuştur. Amerika’nın Türkiye’ye yardım konusu Sovyet basınında eleştirilmiştir. Pravda Gazetesi Amerikan kredisi hakkında şunları yazmıştır. “Birleşik Amerika Türkiye’ye kredi açarken, bu memleketin egemenliğini nazarı itibara almamıştır. Türk umum efkârının itirazları, Türkiye’nin yeni muhafızlarını hiçbir surette ilgilendirmemektedir. Truman Yardım Planı yalnız askeri sahada müdahaleye inhisar etmemekte, fakat aynı zamanda Amerikan sermayesi geniş ölçüde memleketin iktisadiyatına nüfuz etmektedir”⁵⁷ demiştir.

Ayrıca Türkiye’ye yapılacak olan 100 milyon dolarlık yardımın hangi alanlarda kullanılacağı konusu ABD basınında yer almıştır. The New York Times Gazetesi 11 Kasım 1947 tarihli sayısında Oliver Heyetinin hazırlamış olduğu rapora göre Türkiye’ye yapılacak olan yardımın Türkiye’nin savunması açısından büyük önem taşıyan yol yapım bakımı, donanma, hava ve kara kuvvetlerine teknik yardım ve mensuplarının teknik eğitimi ve tersanelerin onarımı için kullanılacağı yazmıştır.⁵⁸

8. Askeri Yardımın Kullanılma Şekli ve Sonuçları

Yardımların yapılması ve nasıl kullanılacağı konusu; antlaşmanın imzalanmasından sonra yardımların önce bağımsız bir program çerçevesinde gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 1948 tarihinde Türkiye ve Yunanistan’a yapılan yardım Amerikan Kongresi tarafından Dış Yardım Yasası içine aktarılmıştır. Böylece Truman Doktrini’nde bir kereye mahsusmuş gibi sunulan yardımlar süreklilik kazanmış oldu. 6 Ekim 1949 tarihinde Karşılıklı Savunma Yasası⁵⁹’nın (Mutual Defence Act) kabul edilmesiyle, yardımlar bu çerçevede değerlendirilmeye başlandı. Amerikan yardımlarının yönetimi de Ekonomik İşbirliği İdaresi’ne geçmiştir.⁶⁰

⁵⁶ Nadir Nadi, “Amerikan Yardımı”, **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1947, s.1,3.

⁵⁷ “Amerikan Yardımı Hakkında Pravda’nın Saçmaları”, **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1947, s.1.

⁵⁸ **The New York Times**, 11 Kasım 1947, s.18.

⁵⁹ **Karşılıklı Savunma Yasası**: Savaş Yasası olarak da bilinen “Karşılıklı Savunma Yasası” 6 Ekim 1949 tarihinde ABD Başkanı Truman tarafından imzalanmıştır. ABD’nin soğuk savaş döneminde ilk küresel askeri yardım yasası olarak bilinmektedir. ABD hem Sovyet hem de o dönemde yeni yeni yükselen Maoçu Çin tehlikesine karşı kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli ülkelere yapacağı askeri ve mali yardımlardır.

⁶⁰ Esmer, Sander, **a.g.e.**, s.219.; Akalın, **a.g.e.**, s.229.

ABD yetkilileri tarafından uygulamaya konan yardım programı kapsamında araç ve gerecin Türkiye'ye gelmesi en iyi ihtimalle 4–6 ay içinde gerçekleşebileceği ve bunlara yönelik olarak alınacak olan eğitimler de eklendiğinde birliklerin tam olarak motorize olmasının 9–12 ayı bulabileceği belirtilmiştir. Ancak Türkiye, bu dönemde ekonomisini düzeltmek için kısa vadede çözümlere ihtiyaç duymuştur. Nitekim 29 Eylül 1947 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı tarafından görüşmeye çağrılan Amerikan Askeri Ataşesinin aktardığına göre; Türk Dışişleri Bakanı bu görüşmede, ABD'den mali yardım yapmasını talep etmiştir. Türk Dışişleri Bakanı, mevcut şartlarda meydana gelebilecek olan ekonomik ve mali bir krizin, halk üzerinde var olan rahatsızlığı daha da artmasından endişe ettiğini ve bunun önlenmesi için acilen askeri yardım dışında mali bir kaynağa ihtiyaç duyduklarını Amerikan Askeri Ataşesine aktarmıştır.⁶¹

Truman Doktrini'nde Türkiye'ye verilmesi öngörülen 100 milyon dolarlık malzemenin gönderilip gönderilmediği konusunda farklı görüşler vardır. Bazı kaynaklara göre ABD yapacak yardımın miktarında kısıntıya giderek Türkiye'ye sadece 69 milyon dolarlık malzeme göndermiştir.⁶² 30 Aralık 1947 yılında Türkiye ve Yunanistan'a yardım koordinatörü McGhee'nin Senatör William F. Knowland'e gönderdiği mektupta; 11 Aralık 1947 yılı itibariyle ABD'den Türkiye'ye toplam üç gemi geldiği ve bu gemilerle, altı adet vinç, bir traktör, altı greyder, 252 sandık yedek parça, 10 adet skreyper (yol kazıyıcı), iki öğütücü, 15 traktör, alet edevat ile birlikte 20 tonluk iki treyler ve bir tonluk 20 treyler, 102 kutu muhabere malzemesi, 84 makineli tüfek, 15 makineli tüfek yuvası, dört yol greyderi ve 68 kutu yedek parça, 180 kutu radyo (muhabere) işletme malzemesi, 6 otomobil (yardım heyeti için), 1.333 karton mühimmatın gönderildiği yazılmıştır. Böylece 100 milyon dolarlık yardımın 87.187.500 dolarlık kısmının tahsis edildiği belirtilmiştir.⁶³

⁶¹ FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 352 – 353.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus.1947v05.i0006.pdf>

Konunun geçtiği sayfa: (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0367&q1=turkey>

⁶² Oral Sander, **Türk – Amerikan İlişkileri (1947 – 1964)**, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1979, s.23.

⁶³ FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 352 – 353.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUSidx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0490&q1=turkey>

Bu yardımlar askeri amaçlı olduğu için Türk ekonomisinde istenilen refahı sağlayamamıştır. Amerika özellikle, yapılan yardımın, tahsis edildiği amaç dışında kullanılmamasını ve kendi onayı olmaksızın başka kimseye devredilemeyeceğini, yardımın kullanılması esnasında sürekli gözetleme serbestisinin kendisine verilmesini isterken, Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde söz hakkına sahip olmayı, neredeyse anlaşmanın tüm maddeleriyle aynı anda garanti altına almıştır.⁶⁴ Askeri yönden bu derece etkili olacak bir anlaşma yapılmadan dikkate alınması gereken en önemli konu, yardım olarak verilen askeri malzemenin nasıl kullanılacağı konusudur. Ne yazık ki Türkiye o dönemlerde böyle bir durumun yaşanacağını öngörememiş, muhtemelen o dönemde bu yardımın Türkiye'ye ne kadar faydalı olacağına dair olan inanç böyle bir yardımın gelecekte Türkiye'yi nasıl etkileyeceğine dair öngörülerini engellemiştir. Türkiye, Truman Doktriniyle "Küçük Amerika" olma yolunda en büyük adımlarından birini atmıştır. Amerika'nın yaptığı yardım, sanki bundan Amerika'nın menfaati kesinlikle yokmuş da sadece çok büyük ve cömert bir ülke olduğu için dünyayı komünizm tehlikesinden sırf iyiliğinden dolayı kurtarmaya çalışıyormuş gibi bir imaj uyandırılmış ve bu adeta Türk Hükümeti'nin bu konudaki vizyonunu yok etmiştir.

Truman Doktrini, savaş sonrası Amerikan dış politikasında, sonuçları ise günümüze kadar uzanan önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Çünkü Sovyet yayılmasını durdurmayı iddia eden ABD bu doktrin ile iki kutuplu dünyada Batı–Amerikan bloğunun liderliğini üstlenmiştir.⁶⁵ Truman Doktrini'nin ilanı ile ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki işbirliğinin artık devam etmeyeceği net olarak ortaya çıkmıştır. Truman Doktrini İkinci Dünya Savaşı döneminin geçiş devresini sona erdirmiş ve Sovyet-ABD mücadelesinin başladığını ilan etmiştir. Ayrıca Batı tipi siyasal ve ekonomik kapitalizmin önündeki en büyük engelin Sovyetler Birliği'nin önderliğini yaptığı komünizmin yayılması olduğu propagandası bu dönemde hız kazanmıştır.⁶⁶ ABD açısından son derece yararlı bir girişim olan Truman Doktrini, başta NATO ve Marshall Planı olmak üzere hemen tüm uluslararası anlaşmaların öncüsü olmuştur.

---

⁶⁴ Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü (İktisadi, Askeri, Siyasi)**, Ankara, Ekim Yayınevi, 1970, s.194.

⁶⁵ Sarımay, **a.g.e.**, s.66,

⁶⁶ Erhan, **a.g.e.**, s.535.

Türkiye açısından ise Truman Doktrini yeni bir dönem başlatmıştır. Türk iç politikada demokratik özgürlüklerin gelişmesi süreci Truman Doktrini'nin uygulanması süreciyle paralellik göstermektedir. ABD'den alınan yardımlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin elindeki askeri teçhizatın teknolojik olarak önemli ölçüde modernleşmesine ve iyileştirilmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu askeri yardımlar çerçevesinde Türkiye'ye verilen malzemelerin bakım ve yedek parça ihtiyaçlarının ancak ABD'den sağlanabilmesi bu yardımların astarının yüzünden pahalı hale gelmesine neden olmuştur.⁶⁷ Truman Doktrini'yle başlayan ve daha sonraki yıllarda artarak devam eden Amerikan yardımları gelecekte Türk ekonomisinin dışa bağımlı hale gelmesinin ilk adımları oluşturmuştur.

Türkiye'nin ABD'ye askeri ve ekonomik bağımlılığı bazı dış politika tercihlerin de Amerikan tercihleri yönünde değişmesine yol açmıştır. Bunun en büyük örneklerinden biri Filistin sorununda görülmüştür. Yıllarca Filistin sorununun çözümü için Arap ülkelerine destek veren Türkiye, İsrail'i kuruluşunda 10 ay sonra tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Türkiye 1949 yılındaki "Asya Devletleri Kongresi'ne Asyalı değil Avrupalı bir devlet olduğu gerekçesiyle katılmamış, yüzünü tamamen Batıya döndüğünü göstermeye çalışmıştır.⁶⁸

B. Marshall Planı

1. Marshall Planı'nın Ortaya Çıkış Nedenleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan soğuk savaş döneminde Amerika'nın ilk önemli hamlesi, kendisini en güçlü hissettiği ekonomik alanda olmuştur. Amerika, Truman yardımı ile İngiltere'nin ekonomik açıdan güçsüz kalması nedeniyle çaresizce yardım istemiş olmasının ardından, dünya sahnesindeki süper güç olma rolünü üstlenmiştir.

Savaş süresince diğer ülkeler üretimlerinin büyük bir kısmını askeri alana kaydırmışlar ve sivil sektöre müdahale etmek zorunda kalmışlardı. Bu da bir yandan verimliliği azaltırken bir yandan da birçok alanda kıtlığa sebep olmuştur. Ayrıca üretilen askeri malzemeleri kendileri kullandıkları için, bu sadece gider kısmını

---

⁶⁷ A.e., s.535 – 536.

⁶⁸ Erhan, a.g.e., s.537.

artırmış, gelir hanesi boş kalmıştır. Amerika'da ise durum farklı olmuştur. Amerika'da sivil sektörün üretimine karışılmamış, askeri alandaki üretim ek bir iş alanı oluşturmuştur. Üretimi azalan Avrupa'yla ve Avrupa'nın ticaretinin azaldığı diğer ülkelerle ticarete devam edilmiş, Avrupa'nın aksine gelir hanesi savaş süresince artmıştır. Amerika savaş süresince zenginleşmeyi başaran tek savaşan ülke olmuştur. Savaş sonunda Amerika'nın elinde 20 milyar dolarlık altın rezervi bulunuyordu ki bu 33 milyar dolarlık dünya rezervinin üçte ikisiydi.⁶⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ekonomik açıdan büyürken İngiltere'den Doğu Akdeniz'e kadar Avrupa ise ekonomik açıdan bir çöküntü içine girmiştir. Altı yıl sürmüş olan İkinci Dünya Savaşı bütün ülkelerin ekonomilerini yıpratmış, durma noktasına getirmişti. Yaşanılan bu durumun Avrupa'daki kargaşayı daha da artırma endişesi Avrupa'yı ve Amerika'yı korkutmaya başlamıştı. Amerika'yı endişelendiren bir diğer durum ise Avrupa'nın giderek küçülen ticaret hacmi ve dışa kapanan ekonomik stratejisidir. Eksiklerini dış alımlarla karşılayabilecek dolar ve altın rezervi olmayan ve ticaretini canlı tutmasını sağlayacak Doğu Avrupa pazarını kaybeden Avrupa, liberalizmden uzaklaşarak kapalı pazar ekonomisini benimseyebilirdi. Bu durumda bundan en çok zarar görecektir ekonomilerden biri de Amerika ekonomisiydi. Bu şartlarda ABD'nin atması gereken adım, Avrupa'nın ticaretini tekrar canlandırarak dünya ile entegre olmuş bir Avrupa ekonomisi oluşturmaktır.⁷⁰

Diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin Avrupa'nın Batı sınırlarına kadar varan fiili ve ideolojik genişleme çabaları ABD'nin taşıdığı endişeyi daha da artırmış, ABD kendi çıkarlarına tehdit oluşturduğunu ileri sürdüğü bu olgu karşısında "çevreleme politikası"⁷¹ni benimsemiştir.⁷² Çevreleme Politikası'nın mimarı ise Amerika'nın Moskova elçiliğindeki ikinci adamı pozisyonunda olan George Kennan'dır. George Kennan Şubat 1946 tarihinden itibaren ABD Dışişleri Bakanlığını Sovyet rejiminin

---

⁶⁹ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Birtane Karanakçı, 3.bs., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s.419.

⁷⁰ John Gimbel, **The Origins of Marshall Plan**, USA, Stratford University Press, 1976, p.3.

⁷¹ **Çevreleme Politikası: (Containment Policy) II.** Dünya Savaşı sonrası ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı olarak onun etrafındaki devletlerle oluşturduğu veya oluşmalarında katkıda bulunduğu ittifaklar zincirinin adıdır.

⁷² İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye (Olaylar Kronolojisi 1945-1975)**, İstanbul, Isis Yayınları, 1997, s.50.

niteliklerini ve Stalin'in dış politikası konusunda bilgilendirmiştir. George Kennan, Sovyetlerin yeni topraklar işgal etme niyetinde olmadıklarını belirterek Sovyet politikalarını alt etmenin yolunun ciddi bir sınırlandırma (çevreleme) politikası ile Rusların barışsever ve istikrarlı bir dünyanın çıkarlarına saldırı işareti gösterdiği her yerde, değişmez bir karşı kuvvetle karşılıklarına dikilmek olduğunu ileri sürdü.⁷³ George Kennan, Sovyet rejimi hakkında da ilginç bilgiler vermiştir. Kennan Sovyet rejimi ile ilgili şöyle bir tespitte bulunmuştur: "...Politik bir araç olarak Komünist Parti'nin birliğini ve etkisini önleyecek bir şey olursa, Sovyetler Birliği bir gecede en güçlü devletlerden birisi konumundan en zayıf devletlerden biri konumuna ve ulusal toplumlar içinde en acınacak hale düşecektir"⁷⁴ yorumunda bulunmuştur.

ABD, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak için "çevreleme politikası"nı benimserken öte yandan Avrupa devletlerinin ekonomik açıdan kalkınması ve güçlendirilmesi gerektiğini belirterek Avrupa devletlerinin ekonomik yönden kalkınmasının ise bir plan dâhilinde ve Avrupalı devletlerin de isteği ile olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu kapsamda ABD tarafından düşünülen ekonomik plan, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall⁷⁵'in adıyla tarih sayfalarında yer alan "Marshall Planı" olarak bilinmektedir.

Marshall Planı'nın ilan edilme süreci ise şöyle olmuştur. General Marshall 1947 yılının ilkbaharından itibaren Avrupa'nın içine düştüğü ekonomik buhran konusunda büyük ve planlı adımlar atmaya karar vermiştir. Fransa, durumunu Nazi işgali ile kıyaslayarak durumunun Nazi işgalindekinden kötü olduğunu ileri sürmüş, 1947 Nisan'ında acil buğday ve tahıl yardımı çağrısında bulunmuştur. O dönemde İtalya'da görev yapan Amerikan elçisi James Dunn ise acilen İtalya'ya yardım edilmesi gerektiğini Amerikan yetkililerine bildirmiştir. James Dunn gönderdiği telgrafta; "Sovyetlerin İtalya'da mesafe kaydettiği, komünizmin İtalyanlar tarafından her geçen gün kabul gördüğü ve Amerika'nın özgür ve demokrat bir İtalya yaratma politikasının ise gerilemeye başladığını"⁷⁶ belirtmiştir. Avrupa'nın içine düştüğü bu

---

⁷³Kissenger, a.g.e., s.423.

⁷⁴A.e., s.434.

⁷⁵ **George Catlett Marshall** (1880 - 1959) II. Dünya Savaşı sırasında ABD Genel Kurmay Başkanı (1939-1945), daha sonra Dışişleri (1947-1949) ve Savunma Bakanı (1950-1951) olarak ABD hükümetinde görev yapmıştır. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını başlatan Marshall Planı olarak bilinen Avrupa Kalkınma Programı'nın yaratıcısıdır.

⁷⁶**FRUS**, Europe Volume III, 1947, p. 889 -892

ekonomik buhran Amerika'yı kendi çıkarları doğrultusunda çözüm yolu bulmaya itmiştir.

ABD, Avrupa'nın kalkınması için aradığı çözüm yöntemini 5 Haziran 1947 tarihinde açıklamıştır. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada daha sonra "Marshall Planı"⁷⁷ adıyla anılacak olan Avrupa'ya yardım planının ilk işaretlerini vermiştir. George Marshall yaptığı konuşmada özetle şu noktaların altını çizmiştir;

"...Sıhhatli bir ekonomi olmadan, siyasi istikrar veya güvenli bir barış temin edilemez. Amerikan siyasetinin gayesi sıhhatli bir ekonomiyi canlandırmak ve böylece hür müesseselerin bulunduğu her yerde, siyasi ve sosyal şartların meydana çıkmasına müsaade etmek olmalıdır. Üzerimize alacağımız herhangi bir hareketin netice vermesi için buna lüzum vardır... Birçok ülkede mahalli paraya karşı olan güvenlik sarsılmış ve savaş sırasında Avrupa'nın ticari bünyesi çökmüştür. Önümüzdeki 3 veya 4 yıl müddetle Avrupa yabancı memleketlerden ve bilhassa Amerika'dan gıda maddeleri ve diğer elzem mamul ve mallar getirmek zaruretindedir..."

...Avrupa'nın ekonomik kalkınması için bir program ortaya konulması işinin Amerikan Hükümetince üstlenilmesi ne uygun ne de etkin olur. Bu Avrupalıların kendi işidir. ABD'nin rolü, böyle bir programın hazırlanmasında Avrupalılara dostça yardımda bulunmak, ondan sonra da bizim için olanaklı ölçüde, bu programı desteklemek olmalıdır. Avrupa ülkelerinin hepsi değilse bile bir bölümü program üzerinde anlaşmalıdır. ABD bakımından en önemli nokta, sorunun ve çözüm yolunun Amerikan halkınca anlaşılmasına çalışmaktır. Burada siyasal tutku ve önyargılara yer verilmemelidir. Tarihin açıkça ülkemize yüklediği bu büyük

---

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v03/reference/frus.frus1947v03.i0008.pdf>

Konunun geçtiği sayfa 891: (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1947v03.p0909&id=FRUS.FRUS1947v03&isize=M&q1=Dunn>

⁷⁷ **Marshall Planı;** Avrupa İmar ve Kalkınma Planı - European Recovery Plan- (ERP) adıyla da bilinmektedir.

sorumluluğu halkımızın ileri görüş ve istekle karşılaşması durumunda, yukarıda özetlemiş olduğum güçlüklerin üstesinden gelinebilir.”⁷⁸

George Marshall yaptığı konuşmada, Avrupa ülkelerinin büyük ve yeni bir kalkınma programına ihtiyaç duyduğunu belirtmiş, Avrupa ülkelerine yapılacak yardımları gerekçelendirmek için, bu ülkelerin ekonomik, mali, parasal ve ticari koşullarının olumsuzluğuna vurgu yaparak Avrupa’yı içine düştüğü ekonomik buhrandan ancak Amerika’dan gelen yardımların kurtarabileceğini ileri sürmüştür.

2. Marshall Planı’nın Uygulanması

George Marshall’ın 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi’nde yaptığı konuşma ile Marshall Planı ilan edilmişti. Bu konuşmadan sonra Marshall Planı’nı görüşmek üzere 27 Haziran 1947 tarihinde Paris’te bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Sovyetler Birliği de katılmış ancak Sovyetler Birliği, 2 Temmuz’da toplantıyı terk etmiştir.⁷⁹ Paris’te yapılan görüşme böylece başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

12 Temmuz 1947 tarihinde Marshall Planı’nı incelemek için yine Paris’te, İngiltere ve Fransa’nın önderliğinde, Türkiye’nin de içinde bulunduğu toplam 16 Avrupa ülkesi⁸⁰ arasında bir konferans yapılmıştır. Bu Konferansa “On Altılar Konferansı” da denilmektedir. Konferansa Sovyetler Birliği katılmamıştır. Sovyetler Birliği’nin konferansa katılmamasının nedeni ABD’nin, kendisinden yardım alan ülkelerin iç işlerine müdahale edeceğini düşünmesidir. ABD eski Dışişleri Bakanı J.Byrnes bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Benim tahminim şudur ki, Sovyetler Birliği’nde veya Sovyetlerin kontrolü altında tutulan sahalarda Birleşik Amerika temsilcileri tarafından teftiş ve nezaret bulunmayacağı hususunda teminat alınıncaya kadar Sovyetler Paris Ekonomik Konferansı ile işbirliği yapmayı reddetmekte devam edeceklerdir”⁸¹ Ayrıca Marshall Planı’nın hazırlık aşaması ve

⁷⁸ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.166 – 167.; **Anlaşma’nın tam metni için bakınız:** Armaoğlu, **a.g.e.**, s.165 -168.

⁷⁹ Fahir Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s.540.

⁸⁰ **Bu devletler;** İngiltere, Fransa, İtalya, İrlanda, Portekiz, Türkiye, Avusturya, Belçika, İzlanda, Danimarka, Norveç, Hollanda, Lüksemburg, İsveç, Yunanistan ve İsviçre

⁸¹ James Byrnes, **Açık Konuşalm**, Çev. Semih Yazıcıoğlu, 1. Bs., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1948, s.356.

uygulama sürecinde Sovyetler Birliği'nin boykot etme tehlikesi ABD basınında yer almıştır. 12 Temmuz 1947 tarihli The New York Times Gazetesi “Paris Toplantısı Bugün başlıyor” başlığını kullanmış, gazete ABD Ticaret Bakanı Harriman'ın Sovyetler Birliği bloğunun boykotuna rağmen Marshall Planı'nın başarıya ulaşacağına dair sözlerine yer vermiştir.⁸²

Paris Konferansı Avrupa'nın içinde bulunduğu ekonomik parçalanmanın önüne geçebilmek için yapılan bir konferans olması bakımından önemlidir. Paris'te yapılan toplantılarda ABD'nin yapacağı yardım ve bu kapsamda ekonomi, ekonomik plan ve iktisadi bilânço konuları tartışılmıştır. Dört gün süren Konferans'ta ilk olarak, ABD yardımından faydalanacak ülkelerin ihtiyaçlarını saptayacak raporu hazırlayacak Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi adında bir komite oluşturulmuştur.⁸³ Bu komitenin görevi 1 Eylül'den 1947'den geç olmamak üzere Avrupa'nın ihtiyaçlarını içeren bir rapor hazırlamaktı. Bu kapsamda ABD'nin denetimi ve yönlendirmeleri altında 22 Eylül 1947 tarihinde Amerika'ya sunulmak üzere “Avrupa Ekonomik Kalkınma Raporu” hazırlanmıştır.⁸⁴ Bu rapor 16 Aralık 1947 tarihinde ise Marshall Planı'nın uygulanması için düzenlenen Amerikan kanun projesi kapsamında Başkan Truman tarafından Kongre'ye gönderilmiş ve ABD Kongresi 1 Nisan 1948 tarihinde “Avrupa İktisadi Kalkınma Planı⁸⁵”ni onaylanmıştır. 4 sene için 13 milyarlık bir yardımı kapsayan bu plana “Avrupa'nın Kalkınma Programı” adı verildi.⁸⁶ Avrupa'nın Kalkınma Programı kapsamında ABD, 3 Nisan 1948 tarihinde “Dış Yardım Kanunu⁸⁷”nu çıkardı. 16 Nisan 1948 tarihinde ise Amerika'nın yapacağı yardımların dağıtımını organize etmek için

---

⁸² **The New York Times**, 12 Temmuz 1947, s.1 – 3.

⁸³ Erhan, **a.g.e.**, s.539.

⁸⁴ Marshall Planı ile ilgili detaylı bilgiler için bakınız; **FRUS**, Europe Volume III, 1947, p. 196-514 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v03/reference/frus.frus1947v03.i0007.pdf>

;Ekonomik Kalkınma Programı için Bkz. **Ayın Tarihi**, No: 166, Eylül 1947, s.122-127.

⁸⁵ Avrupa İktisadi Kalkınma Planı kapsamında 1948 – 1952 yılları arasında yapılan yardımlar yaklaşık 13 milyar dolardır. Bu yardımların 3,2 milyar doları İngiltere'ye, 2,7 milyar doları Fransa'ya, 1,4 milyar doları İtalya'ya, 1,3 milyar doları Federal Almanya'ya, 1,2 milyar doları Hollanda'ya ve diğer kalan 3,3 milyar doları ise öteki ülkelere yapılmıştır. Kaynak; Michael J. Hogan, **Blueprint For Recovery**, The Marshall Plan, Washington 1997, p.4 -15

⁸⁶ “Avrupa'ya Yardım için Truman 17 Milyar Dolar Tahsisat İstedi”, **Akşam**, 20 Aralık 1947, s.1,2

⁸⁷ Vehbi Cengil, “Amerikan Yardımı”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, c.24, sayı 287 (Şubat 1955), s.400; Ayrıca “Dış Yardım Kanunu” ile bir yıldan bu yana Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlar bu Dış Yardım Kanunu kapsamına alınarak devam edildi.

“Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC)⁸⁸ kuruldu.⁸⁹ Amerikan Kongresi’nin kabul ettiği kanun gereğince Amerikan yardımlarından yararlanmak isteyen her devletin önce “Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na” üye olması daha sonra da Amerikan Hükümeti ile bir iktisadî işbirliği anlaşması imzalaması gerekiyordu.

Bunun yanında Marshall yardımının en belirgin özelliği, verdiği kredilerin düşük faizli (% 2,5) ve ortalama 15 yıl ödemesiz olmak üzere 44 yıl gibi çok uzun vadeli olmasıydı. Diğer taraftan Marshall Planı kapsamındaki ülkelerin, ABD’ye olan bağımlılığının ortadan kaldırılması, ihracatlarının artırılması, dolar sorununun çözümü ve kalkınmalarının sağlanması amaçlanmasına rağmen zamanla Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilat’ın önerdiği politikaların hayata geçirilmesi sonucunda ortaya çıkan gelişmeler aksi yönde sonuçlar doğurmuştur. Bu konudaki göstergelerden ilki, Plan kapsamındaki ülkeler ile ABD arasında gerçekleşen ticaretin eşitsiz gelişimi ve ilerleyen dönemlerde plan kapsamındaki ülkelerde “dolar kıtlığı” sorununun gündeme gelmesidir.⁹⁰

Marshall yardım mekanizması ise şu şekilde işlemiştir: Yardımı alacak olan devlet, ülkesindeki Amerikan Yardım Heyetine isteklerini bildirmekte, bu istekler Washington’daki Ekonomik İşbirliği İdaresi’ne iletilmektedir. İdare uygun gördüğü talepleri Amerikan piyasasından satın alarak genellikle Amerikan gemileriyle sevk etmekte, yardımı alan ülke aldığı yardımı hangi alanlarda kullanacağını ise Amerikan Hükümeti’ne danışarak kararlaştırmak zorundadır.⁹¹ Böylece Amerikan Hükümeti söz konusu ülkenin iktisat politikasını etkiliyordu. Ayrıca Marshall Yardımının ABD kendi çıkarları doğrultusunda Batı Avrupa’yı ayağa kaldırarak dünya ticaretine kazandırmak, yardım alan ülkelerin ekonomilerini denetlemek, Amerikan

---

⁸⁸ Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü (OEEC) adı altında, Marshall Planı’nın uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla kurulan bu örgütün adı 30 Eylül 1961’de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca OEEC’nin kurulması sırasında davet edilmeyen Federal Almanya ise 31 Ekim 1949 tarihinden itibaren OEEC’ye temsilci göndermeye başlamıştır. (Çevrimiçi),

Kaynak:
http://www.deik.org.tr/pages/TR/DEIK_CokTarafliKuruluslar.aspx?ctID=4&IKID=10

⁸⁹ Andre Ribard, **İnsanlığın Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 1983, s.616.; Akalın, **a.g.e.**, s.127–128.; Armaoğlu,, **a.g.e.**, s.540 – 541.

⁹⁰Francois Perroux, “Dolar Kıtlığı ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı’nın İkinci Raporu”, **Türkiye İktisat Mecmuası**, Sayı 25 (Mart 1950), s.159–162.

⁹¹Yavuz Güler “II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950)” **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi**, Cilt 5, Sayı 2, (2004), s.221.

ekonomisini canlandırmak ve mallarına pazar sağlamak gibi amaçları olduğunu söyleyebiliriz.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken bu süreçte Sovyetler Birliği de ABD'nin Marshall Planı'na karşı Demirperde ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri ve işbirliğini güçlendirmek için “Molotov Planı” adı verilen ikili bir ticaret sistemi kurmuştur.⁹² ABD Dışişleri Bakanı Marshall'in ismine karşılık Sovyetler Birliği'nin Dışişleri Bakanı Molotov'un adını alan bu ekonomik işbirliği sistemi Marshall Planı'nda olduğu gibi uydu konumundaki devletlerin süper güçlerin kontrolü altına daha fazla girmesinden başka bir işleve sahip olmamıştır.

Sonuç olarak savaş sonrası kurulmakta olan düzende Sovyetler Birliği ile farklı saflarda yer aldığını düşünen ABD, ulusal güvenlik çıkarları açısından Batı Avrupa'nın ekonomik ve endüstriyel potansiyelinin Sovyetler Birliği'nin denetimine geçmesini engellemek ve ekonomik olarak yeniden kalkındırılmış Batı Almanya dâhil Batı Avrupa'nın kendi yanında yer almasını sağlamak üzere Marshall Planı'nı uygulamaya koymuştur. Ancak Marshall Planı, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki etkisini azaltma konusunda istenilenin aksine Sovyetlerin sert tepkiler vermesine zemin hazırlamıştır. Nitekim Marshall Planı ile başlayan Avrupa'da birleşme çabaları 1948 Şubatı'nda, Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilen Prag Darbesi⁹³ ve Berlin Buhranı⁹⁴ ile bu birleşmenin kolay olmayacağını işaretini vermiştir. Sovyetler Birliği'nin, Doğu Avrupa'daki komünist kontrolü artırma yoluna gitmesinin bir ürünü olan Prag Darbesi, Amerika ve Batı Avrupa'yı endişelendirmiş ve Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'nin etki ve denetim alanı içine girmesine Batı'nın ilk tepkisi ise, Brüksel Paketi'nin kurması olmuştur.⁹⁵

ABD, Sovyetler Birliği'nin Berlin Buhranı'nı ortaya çıkmasında ve Prag Darbesi'ndeki etkisinden duyduğu endişe ve sıkıntıya çözüm yolunu ABD Senatosu

---

⁹²Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.541.

⁹³**Prag Darbesi:** Çekoslovakya'da Şubat 1948'de Sovyetler Birliği'nin desteğiyle komünistler tarafından gerçekleştirilen hükümet darbesi.

⁹⁴**Berlin Buhranı:**1948 tarihinde Sovyetlerin Batılıları Berlin'den çıkarmak için giriştikleri teşebbüs neticesinde ortaya çıkan buhrandır.

⁹⁵Kâğıt üstünde Almanya'nın tekrar saldırma ihtimaline karşı ama gerçekte Sovyetler Birliği'nin tehdidine karşı 17 Mart 1948'de Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere ve Fransa arasında Brüksel Paketi kuruldu. Nisan 1949'da Brüksel Paketi üyelerine Norveç, Portekiz, İtalya, İzlanda, ABD ve Kanada'nın katılımıyla NATO kuruldu.

Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.ceupi.gov.tr/abtarihselgelisimi.ppt>

üyelerinden Senatör Arthur H. Vandenberg tarafından ortaya konan bir yasa tasarısı ile bulunmuştur. Senatör Vandenberg, Nisan 1948’de Senatoya sunduğu karar tasarısında, ABD Başkanı’na, ABD’nin güvenliğini ilgilendiren durumlarda karşılıklı yardıma dayanan, “bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara” katılma yetkisinin verilmesini istemiştir.⁹⁶ 11 Haziran’da ABD Kongresi “Vandenberg Kararı” adıyla anılan bu yasa ile barış zamanında ve Amerika kıtası dışında da olsa, ABD’nin milli güvenliğini ilgilendiren bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara katılmak için ABD Hükümeti’ne yetki vermiştir.⁹⁷ Böylece ABD Vandenberg Kararı ile 1823’ten beri tatbik etmekte olduğu Monroe Doktrinini veya inziva politikasını resmen terk etmiştir.

3. Marshall Planı ve Türkiye

12 Temmuz 1947 tarihinde Marshall Planı’nın nasıl uygulanacağına karar vermek için Paris’te, İngiltere ve Fransa’nın önderliğinde, Türkiye’nin de içinde bulunduğu toplam 16 Avrupa ülkesi arasında Paris Konferansı düzenlenmiştir. Paris Konferansı’nda her ülkeden yardım ihtiyaçlarını bildiren bir rapor hazırlamaları istenmiştir. Bu kapsamda Türkiye kendi raporunu hazırlamış ve hazırlamış olduğu raporda savaş sonunda hazırladığı ekonomik kalkınma programını gerçekleştirmek için 615 milyon dolar tutarında dış yardım talebinde bulunmuştur.⁹⁸ Türkiye’nin hazırladığı raporu, 2 Şubat 1948 tarihli meclis oturumunda, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak şöyle açıklamıştır: “...Memleketimizin gerek ziraat, gerek madenler gibi iptidai maddeler istihsalatını Avrupa’ya müessir bir şekilde faydalı olabilecek bir dereceye çıkarmak için, planın yürürlük süresince, 1 Temmuz 1947 fiyatlarına göre 615 milyon dolarlık malzemeye ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir...”⁹⁹

Paris toplantısı sırasında hazırlanan Türkiye raporunu inceleyen Amerikalı uzmanlar, Marshall Planı’nın savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa’nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu ileri sürerek, Türkiye’nin savaştan yıkılmadan

⁹⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih-Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980’e Kadar**, Ankara, İmge Kitapevi, 1989, s.212.

⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. (Çevrimiçi)

http://seyritarih.blogspot.com/2009/12/natonun-kurulusu-4-nisan-1949_23.html

⁹⁸ Ülman, **a.g.e.**, s.111–117.

⁹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, C:10, Dönem: VIII, Toplantı:2, (2 Ağustos 1948), s.5.

çıkıldığını, yer altı ve yerüstü zenginlikleri ile Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek durumda olduğunu, altın ve döviz stoklarının ve dış ticaret dengesinin on beş aylık bir devre için yeterli görüldüğünü ve Türk endüstrisinin orta derecede gelişmiş bir endüstri olduğu gibi üretim seviyesinin de savaştan öncekini bir hayli aştığını belirterek, Türkiye'ye ekonomik yardım yapılmasına taraftar görünmemişlerdir.¹⁰⁰ Amerikalı uzmanlar Mart 1948 tarihinde Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil edilmeme nedenlerinin detayını bir raporla açıklamışlardır. Raporda Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sıkıntılarda rol oynayan temel faktörün, silahaltında bulundurulmuş asker sayısının fazla olmasından kaynaklandığı belirten Amerikalı uzmanlar, Türkiye'nin, dış ticaretinin oldukça yüksek bir noktaya vardığı; ancak savunma masraflarının bütçede ortaya çıkardığı sorunların, tarım, madencilik, sanayi, ulaştırma gibi alanlardaki gelişme hızını azalttığını belirtmişlerdir. Ayrıca Türkiye'ye bu sorunların çözümü için ise, özellikle kömür ve hububat ihracatının artmasına yardımcı olacağından hareketle daha fazla teknik yardım alması önerisinde bulunmuşlardır.¹⁰¹

Raporda Türkiye'nin mali durumunun düzelmesinin de askeri masrafların azaltılmasına bağlı olduğu belirtildikten sonra, hükümetin ekonomide birçok alanda kontrollerinin sürdüğünün altı çizilmiştir. Türkiye'nin ödemeler bilançosunu konu edinen kısımda ise, ihracat olanaklarına değinildikten sonra, Türkiye'nin ödemeler bilançosu konusunda yaşadığı sorunlar ele alınmıştır: "...1940–1945 savaş dönemleri esnasında, muharip devletlerin Türk mallarını elde etmek hususundaki rekabetleri neticesinde ihracat fazlası artmıştı. Aynı zamanda Türkiye, evvela Fransa ve İngiltere'den daha sonra daha küçük ölçüde Amerika'dan ehemmiyetli mali yardımlar gördü. Savaş sonu devresinin başlangıcında, Türkiye'nin uluslararası mali durumu diğer yakın Avrupa ve yakın doğu memleketlerinden ekserisinin mali durumuna nispetle çok daha iyiydi."¹⁰²

Raporun "Kalkınma Planında Türkiye'nin Rolü" başlığını taşıyan ikinci bölümünde ise, Türkiye'nin zirai ve sınaî üretim durumu ele alınmış, bunun yanında, Avrupa'nın yeniden yapılanmasında Türkiye'ye biçilen rol tanımlanmıştır:

¹⁰⁰ Esmer, Sander, a.g.e., s.221.

¹⁰¹ "Avrupa İktisadi Kalkınma Programı Beşeriyete Hizmet Eden Tarihi Vesika Marshall Planı", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı 196, (8 Mart 1948), s.9–15.

¹⁰² A.y., s.12.

“...Türkiye’nin kalkınma programındaki başlıca rolü Avrupa ve dünya ihtiyaçlarına uygun olan zaruri maddeler istihsalini arttırmak olacaktır. Bu maksatla Türkiye’nin ziraat, ulaştırma, madencilik teçhizatı ile diğer teçhizat ve bu malzemenin verimli bir şekilde kullanılması için lazım gelen teknik yardımları göreceği beklenmektedir.”¹⁰³ Amerika, Avrupa’nın, kapitalist sistemin süreklilik koşullarını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmasında Türkiye’ye, “kalkınma” sürecini finanse edeceği söylemiyle birlikte, Avrupa ülkelerinin hammadde ve tarım ürünleri ihtiyacını karşılama rolünü vermiştir.

Amerikalı uzmanların Türkiye hakkında hazırladıkları rapor çeşitli tepkilere neden olmuştur. Amerika’nın, Türkiye’yi yalnız bırakmasından duyulan endişe, ekonomik sıkıntıların artacağı düşünceleriyle birleşmiştir. Sovyet tehdidine karşı yapılan ve Truman Doktrini’nin devamı niteliğinde olan, Batı Avrupa’nın iktisadi gelişimini sağlayacak olan bu planın dışında bırakılan Türkiye’nin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak Türkiye’nin Marshall Yardımı’nı hak eden devletlerden biri olduğunu şu cümleleriyle açıklamıştır. “Türkiye’nin iktisadi sahalardaki bütün ihtiyaçlarına ve zaruretlerine rağmen bütçesinin yarısını millî savunmaya ayırmaya mecbur olması Avrupa’da en ziyade baskıya maruz kalan devlet olduğunu göstermeye yeterlidir.”¹⁰⁴ Türkiye’nin Marshall Yardımı’na dâhil edilmemesi dönemin bazı gazetelerinde de tartışılmıştır. 25 Ocak 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Amerika’nın Türkiye’yi yardıma ihtiyacı olan ülkeler arasında yer vermemesini “yanlış” bir karar olarak değerlendirmiş ve nedeninin de tam olarak belli olmadığı¹⁰⁵ yorumunu yapmıştır. Aynı gazete 24 Ocak 1948 tarihli sayısında hükümetin Paris’e hazırlıksız gittiği ve Türkiye’yi gerektiği gibi temsil edemedikleri¹⁰⁶ değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye Marshall Yardımı’ndan yararlanmak için doğrudan Amerika ile görüşme kararı almıştır. Bu amaçla Türkiye’nin ABD Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur ile ABD Dışişleri Bakanı Marshall arasında 11 Mayıs 1948 tarihinde bir görüşme gerçekleşmiştir. Gerçekleşen görüşmede Baydur, Türk hükümetinin kaygılarını dile getirerek ABD Dışişleri Bakanı Marshall’dan,

---

¹⁰³ A.y., s.13.

¹⁰⁴ **Ayın Tarihi**, No: 171, Şubat 1948, s.23.

¹⁰⁵ **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1948, s.4.

¹⁰⁶ **Cumhuriyet**, 24 Ocak 1948, s.3.

ABD'nin, herhangi bir saldırıya karşı Batı Avrupa devletlerine vereceği garantinin Türkiye'yi de kapsamamasını talep etmiştir. Türk Büyükelçisi Baydur görüşmede savaşı önlemenin en etkili yolu olarak ülkesine karşı herhangi bir saldırının ABD ile savaşmak anlamına geleceğini Sovyetler Birliğini hatırlatmak gerektiğini söyleyerek Türkiye'yi kapsamayan bir garantinin öncelikle Sovyetler tarafından ABD'nin Türkiye'den desteğini çektiği yönünde anlaşılabilirliği belirtmiştir. Böyle bir durumun yaşanmasının Türkiye içerisinde belli bir kesimin, Türkiye'nin Sovyetler karşısında dayanma gücü olmadığı yönündeki iddialarını gündeme getireceğini de sözlerine ekledi.¹⁰⁷

Diğer bir deyişle Büyükelçi Baydur, Türk hükümeti adına herhangi bir saldırı karşısında ABD'den güvence istemiş. ABD Dışişleri Bakanı Marshall ise kendilerinden yardım ve savunma garantisi talep eden çok sayıda devlet olduğunu ve kendilerinin bu taleplerini değerlendirdiklerini belirterek ancak daha hiçbir devlete herhangi bir yanıt verilmediğini söylemiştir. Marshall sözlerine, daha Avrupa'ya yardım yapılmadan 1948 yılında Yunanistan'a ve Türkiye'ye yapılanların ABD'nin önceliği hangi ülkelere verdiğinin iyi bir kanıtı olduğunu eklemiştir. Türk Büyükelçisi Baydur görüşmede, hem Türk halkının hem de Hükümetinin Avrupa İktisadi Kalkınma Programı içerisinde Türkiye'ye yapılan tahsis konusunda tam bir hayal kırıklığı yaşadığını belirtmiş.¹⁰⁸ Görüşme sonunda ise Marshall, Avrupa İktisadi Kalkınma Programı'nın Dışişleri Bakanlığı dışında Ekonomik İşbirliği İdaresi¹⁰⁹ (ECA) tarafından yürütüldüğünü belirterek ancak yine de bu konuda neler yapılabileceğinin araştırılacağını söylemiştir.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ **FRUS**, 11 Mayıs 1948, Vol. 4, pp. 83 –85.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1948v04/reference/frus.frus1948v04.i0006.pdf>

11 Mayıs 1948 tarihinde Marshall ile Baydur arasında yapılan görüşme; (Çevrimiçi),

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1948v04&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0103&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1948v04&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0103&q1=turkey)

¹⁰⁸ **FRUS**, , 11 Mayıs 1948, Vol. 4, p.84.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0104&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0104&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey)

¹⁰⁹Ekonomik İşbirliği İdaresi – ECA (Economic Cooperation Administration): 1948 tarihinde Marshall Planı çerçevesinde tahsis edilen yardımların dağıtımını için ABD bünyesinde kurulan bir örgüt.

¹¹⁰ **FRUS**, , 1948, Vol. 4, p.85

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

Türkiye, Marshall Planı'na dâhil olup Batı dünyasına bir üye olarak kabul edilme girişimini o dönemde güçsüz olmasına rağmen İngiltere'den de destek ve yardım istemiştir. İngiltere'ye yönelik bu yakınlaşma çabaları devam ederken Amerika ile ilişkilerini geliştirmeyi sürdürmüştür. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Amerika ile bir ittifak yapmaktan çok hoşnut olacaklarını belirtmiş, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak bu durumu "Türkiye'nin Amerikan sayesinde askeri hazırlıklarına devam ederek" Sovyet tehdidinden kurtulabileceğini söylemiştir.¹¹¹

Türk Hükümetinin Marshall Planı'na dâhil olabilmek için ABD ile resmen görüşmesi ve çabaları nihayet sonuç vermiştir. ABD, Türkiye'yi Marshall Planı'na dâhil etme kararı almış ve bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. TBMM tarafından 8 Temmuz 1948 tarihinde kabul edilen bu anlaşma, 13 Temmuz 1948 tarihinde ise resmi gazetede yayınlanmıştır.¹¹²

Anlaşmanın başlangıç kısmında, Türkiye'nin 16 Nisan 1948 tarihinde imzalanan Avrupa Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı ve Amerika'nın yardım doğrultusunda çıkartılan 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanunu'nu kabul ettiği belirtilmiştir.

11 maddeden oluşan anlaşmanın birinci maddesine göre, Amerika Türkiye'ye kanunda belirtilen sahalarda yardım edecek ve Türkiye de diğer Avrupa ülkeleri gibi, Avrupa Kalkınma Programı'nda belirtilen şekilde sürekli barış ve refahın sağlanması, yani yardımların esas amacına ulaşması için, gerekli olan ekonomik şartları başarmak için katılan diğer ülkelerle birlikte gayret gösterecektir. Anlaşmaya göre Amerikan hükümetinin verdiği görevleri Türkiye dâhilinde ifa etmek üzere, Türkiye bir Hususi İktisadi İşbirliği Misyonu kuracaktı. Türkiye, Amerikan Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECA) temsilcilerinin, görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan tüm şartları sağlayacak ve temsilcilere görevleri süresince diplomatik muafiyet sağlayacaktır. Bu temsilciler, idari bakımdan doğrudan

---

<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0105&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey>

¹¹¹ *The New York Times*, 24 Mayıs 1948, s.3.

¹¹² Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.168.

Amerika'daki merkezin emrinde olmakla birlikte, siyasi yönden Amerikan Elçiliğine bağlı olacaklardır.¹¹³ Bu maddeyle ABD'den gelecek yardımların hangi alanlara ve ne şekilde harcanacağı tamamen Amerikalı uzmanların görüşlerine bağlı hale getirilmiştir.

Anlaşma genel olarak Türk basını tarafından olumlu karşılanmış, 5 Temmuz 1948 tarihli Son Posta Gazetesi Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye yapılacak yardımın genel hükümleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır. Gazete anlaşmanın imzalanmasıyla üç aylık bir süre için 10 milyon dolar tahsis edildiğini ve alınan bu yardımın ziraat ve maden alanında kullanılacağı bu amaçla da Amerika'dan ziraat araçları, demir ve kömür madenlerimizi işletmek için modern tesisat alınacağını belirtmiştir.¹¹⁴

Türk basınının bir kısmı ise 4 Temmuz 1948 tarihli anlaşmaya olumsuz yaklaşmış, Cumhuriyet Gazetesi 8 Temmuz 1948 tarihli sayısında; "...Amerikalı dostlarımız kendi hava kuvvetlerindeki avcı birliklerine son sistem ve yıldırım hızlı tepkili uçaklar veriyorlar; modası geçmiş motorlu av uçaklarını da bize gönderiyorlar..." değerlendirmesini yapmıştır.¹¹⁵ Diğer taraftan Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil edilmesi Türkiye'de iktidar ile muhalefet arasındaki gerilimin bir süre için de olsa ortadan kalkmasını sağlamıştır. Anlaşma, iç politikada iktidardaki CHP'yi, ABD yardımlarından faydalanmayı ve Cumhuriyet ideolojisinin temel düsturlarından olan "muasır medeniyetler" ile daha da yaklaşmayı sağlayan parti konumuna taşırken; muhalefetteki Demokrat Parti'yi ise temsil ettiği ticaret sermayesi ve büyük toprak sahiplerinin birikim olanaklarını güçlendirecek ve uluslararası sermaye ile eklemelenmesini sağlayacak bir atmosfere kavuşturmuştur.

4. Marshall Yardımı'nın Kullanılışı ve Sonuçları

Marshall Planı'nın başlangıcında, Türkiye'ye iki şekilde yardım temin edilmiştir. Bunlardan birincisi doğrudan yardım olup, Amerikan hükümetince Türkiye'ye dolarla yapılmaktadır ve Amerika'dan yapılacak mal ve hizmet satın alınması için kullanılmaktadır. İkinci yardım şekli ise tiraj hakkı sureti ile muhtelif

---

¹¹³ Anlaşmanın tam metni için bkz.: Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 168 -176.

¹¹⁴ "Türkiye- Amerika İktisadi Anlaşması İmzalandı", **Son Posta**, 5 Temmuz 1948, s. 1.7.

¹¹⁵ "Amerikalı Dostlarımız Darılmasınlar Amma...", **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1948, s. 2.

Avrupa memleketlerinde Türkiye'ye temin edilen satın alma imkanlarıdır. Türkiye'ye Marshall Planı kapsamında ilk yardım 1948 yılında toplam 10 milyon dolarlık yardım ile başlamıştır.¹¹⁶ Türkiye'ye Marshall Yardımları çerçevesinde 1948–1952 yılları arasında toplam 352 milyon dolarlık yardım yapılmış, bu yardımların 175 milyon doları Amerikan piyasalarından mal satıl alınması için verilen doğrudan yardım, 177 milyon doları ise OEEC ülkelerinden mal satın alınması için verilen dolaylı yardımlardır. Türkiye'nin aldığı yardım tüm Marshall yardımlarının sadece binde 36'sını oluşturmuştur. Alınan yardımların % 60'ı Amerikalı uzmanların görüşleri doğrultusunda tarım alanında kullanılmıştır.¹¹⁷ Tarıma dayalı gelişmeyi gerçekleştirebilmek ve Türkiye'nin özellikle o dönemde gıda maddesi ve hammadde ihtiyacı olan Batı Avrupa'ya ihracatını arttırmak üzere, 1949 yılından itibaren Marshall Yardımı programından traktör ithali başlatılmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin tarımsal gelişmesini tamamlamak üzere karayolları yapımı, Amerikalı uzmanların yardımıyla ve kurulan Karayolları Müdürlüğü'nce gündeme getirilmiş, demiryolu yapımı ise gündemden düşürülmüştür.¹¹⁸

Bu yardımların kullanım alanlarının ve genel olarak Türk ekonomisinin temel hedeflerinin Amerikalılarca belirlenmesi sonucunda, Truman Doktrini'yle gelen yardımlar gibi Marshall yardımları da 1950'lerin başlangıcından itibaren Türkiye'nin birçok alanda dışa bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Çünkü tarım aletlerinin yurtdışından alınmasından dolayı yedek parça, bakım, onarım nedenleriyle dışa olan bağımlılık artmış ve uzun vadede verilen yardımların büyük bir kısmı dolaylı olarak ABD'ye geri dönmüştür.¹¹⁹

Truman Doktrini ve Marshall Yardım Planı çerçevesinde alınan dış yardımlar, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin yoğun bir şekilde gelişmesine sebep olmuştur. Bundan sonra yardım arama çabaları hükümetler tarafından kesintisiz devam etmiştir.

---

¹¹⁶ George S. Harris, **Troubled Alliance**, Washington, D. C: American Enterprise Institute, 1972, s.32 - 33

¹¹⁷ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO ile İlişkiler: 1945-1960 Dönemi", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, Birinci Cilt: 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.542.

¹¹⁸ Gülten Kazgan, **Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar, 1999, s.98.

¹¹⁹ Erhan, a.g.e., s.542.

Amerika'nın Avrupa ülkelerine karşı yaptığı ekonomik yardımlar, Rusya'nın Avrupa ve Ortadoğu'daki yayılmacı girişimlerine karşı ilk tedbirlerdir. Bundan sonra alınan en etkili tedbir ise Kuzey Atlantik İttifakı yani NATO'dur.

C. NATO'nun Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya Üye Olma Girişimi

Truman Doktrini ve Marshall Planı, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ve Avrupa'da girişmiş oldukları yayılmacı politika ve faaliyetlerine karşı ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda almış olduğu ilk tedbirlerdir. Ancak Prag Darbesi olarak adlandırılan Şubat 1948'de Çekoslovakya'da Sovyetler Birliği'nin desteğiyle komünistler tarafından gerçekleştirilen hükümet darbesi ve yine 1948 tarihinde Sovyetlerin Batılıları Berlin'den çıkarmak için giriştikleri teşebbüs neticesinde ortaya çıkan Berlin Buhranı dünya düzeninde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu süreçte ABD ve Sovyetler Birliği kendi çıkarları doğrultusunda artık yeni bir işbirliği yapma olasılığının kalmadığı anlamışlardır. ABD, Sovyetlerin mümkün olduğu kadar geniş alanları kendi denetimlerine alma çabası karşısında yeni bir tedbir almak durumunda kalmıştır. Alınan bu tedbir 4 Nisan 1949 tarihinde kurulan Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'dır.

Sovyetler Birliği'nin Şubat 1948'de Çekoslovakya'da yaptıkları darbe ve Berlin Buhranı adı verilen Batılıları Berlin'den çıkarma girişimleri Avrupa'yı da endişelendirmiş, bunun sonucunda 4 Mart 1948 tarihinde ortak düşmana karşı müşterek savunma ihtiyacından oluşan İttifak düşüncesi doğrultusunda İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bir araya gelmişlerdir. Toplantının başladığı gün Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault, Amerikan Hükümetinin Dışişleri Bakanı Marshall'a bir mesaj göndermiştir. Bidault, Avrupa demokrat memleketlerinin müşterek savunmalarını teşkilatlandırmak için Fransa'nın İngiltere ile beraber iktidarları dâhilinde olan her şeyi yapmaya karar verdiğini bildirerek Amerikan Hükümetine iktisadi yardımlarından dolayı teşekkür etmiştir.¹²⁰

4 Mart 1948 tarihinde Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere temsilcilerinin katılımıyla başlayan Brüksel toplantısı, toplantıya katılan devletlerin

---

¹²⁰ Lord Ismay, **NATO İlk Beş. Sene (1949-1954)**, Çev. Suat Bilge, Ankara, TTK, 1954, s.8.

17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşmasına imzalayarak Batı Avrupa Birliğini kurmalarıyla sonuçlanmıştır. Aynı devletler Eylül 1948’de ise Sovyetler Birliği’ne karşı Batı Birliği Savunma Örgütü’nü kurmuşlardır.¹²¹ On maddelik Brüksel Antlaşmasınının 4. maddesi; “Anlaşmayı imzalayan taraflardan biri Avrupa’da bir silahlı saldırıya maruz kaldığı takdirde anlaşmayı imzalayan diğer taraflar Birleşmiş Milletler Beyannamesininin 51.maddesi uyarınca kendilerine tanınan haktan¹²² yararlanarak saldırıya uğrayan tarafa her türlü askeri ve diğer yardımları yapacaklardır.”¹²³ şeklindedir. Böylece bu madde ortak savunma düşüncesini açıkça ortaya koymuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nin katılmadığı Batı Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği karşısında denge unsuru olabilecek kuvvette değildi. Bu nedenle ittifak genişlemeye özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin katılmasına ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç, Birliği teşkil eden antlaşmaya da yansımıştır. Savunma sisteminin genişleme şekli ile ilgili olan 9. madde şu şekildedir: “Anlaşmayı imzalayan devletler oy birliği ile alınacak bir kararla, herhangi bir devleti bu anlaşmaya dâhil olmaya davet edebilirler”¹²⁴ Brüksel Antlaşması’nın imzalanmasının ardından Amerikan Başkanı Truman özgür Avrupa ülkelerinin kendilerini müdafaa etme kararının aynı şekilde ABD’nin Avrupalılara yardım etme kararına karşılık geldiğini belirterek Sovyetler Birliği’ne karşı ittifak oluşturacak devletlerle müttefik olacağını ortaya koymuştur.¹²⁵

11 Nisan 1948 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve Senator Arthur H. Vandenberg Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliği meselesi hakkında hazırlık görüşmelerine başlamışlardır. Görüşmeler neticesinde Vandenberg adını alan karar metni hazırlanmıştır. Bununla birlikte 28 Nisan 1948 tarihinde Kanada Dışişleri Bakanı St. Laurent Brüksel Antlaşmasını da içine alan ve ondan daha geniş kapsamlı bir Atlantik Antlaşmasınının kurulması gerektiği fikrini ileri sürmüştür. Ancak Monroe Doktrini bu gelişmeler karşısında engel teşkil etmiştir. Bu engeli ortadan kaldırmak amacıyla Senator Vandenberg’in hazırlayıp Amerikan Başkanına, ABD’nin güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan “bölgesel ve diğer ortak antlaşmalara” katılma yetkisi veren “Vandenberg Kararı” adını alan kanun tasarısı 11

¹²¹ Erhan, **a.g.e.**, s.543.

¹²² Bu hak, “ortak savunma hakkı”dır.

¹²³ Brüksel Antlaşması’nın tam metni için Bkz.: **Aydın Tarihi**, No: 172, Mart 1948, s.97-99.

¹²⁴ 9. Madde için bkz: **Aydın Tarihi**, No: 172, Mart 1948, s.98.

¹²⁵ Ismay, **a.g.e.**, s. 9

Haziran 1948 tarihinde kabul edildi.¹²⁶ Böylece “Vandenberg Kararı” ile ABD, 1823’ten beri uygulamakta olduğu “Monreo Doktrinini” terk etmiştir.

ABD, kendi dış politikasında bu değişikliği yaptıktan sonra Batı Avrupa Birliği’ni daha geniş bir ittifak haline getirmek için Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri ile temasa geçmiş ve bu temaslar sonucunda 4 Nisan 1949 tarihinde on iki Batılı ülke¹²⁷ tarafından kısa adı NATO olan Kuzey Atlantik İttifakı kurulmuştur. İmzalanan antlaşma 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹²⁸

1. Türkiye’nin NATO’ya Girme Teşebbüsü

Türkiye, Batılı devletler tarafından Sovyetler Birliği’nin yayılmacı emellerine son vermek adına kurulan NATO’ya dâhil olma düşüncesi aslında, Batı bloğu içerisinde yer alma girişimlerinin bir sonucudur. Türkiye’yi Batı Devletleriyle ilişki kurmaya iten ve Batıya yaklaştıran nedenler; ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardım, Atatürk tarafından başlatılan çağdaşlaşma hareketinin kendisinden sonra gelen siyasilerce Batı devletleriyle sıkı ilişkiler kurulması şeklinde devam ettirilme isteği ve II. Dünya Savaşından sonra Türkiye’ye yöneltilen Sovyet tehditleridir.

NATO’nun kuruluş çalışmaları sürerken bir Akdeniz ülkesi olan İtalya’nın NATO’ya alınacağı söylentileri Türkiye’yi harekete geçirmiştir. Türkiye 24 Kasım 1948 tarihinde İngiliz elçisine Türkiye’nin Atlantik Paktı’na alınma talebini resmen iletmiştir. Türkiye’nin 1948’deki katılım isteği, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin ortaklaşa olarak Dışişleri Bakanlığına verdikleri notayla, Paktın sadece Kuzey Atlantik bölgesini kapsayan bir savunma sistemi olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir.¹²⁹

Diğer taraftan bu dönemde Ortadoğu ve Balkanlarda önemli gelişmeler meydana gelmişti. Yunanistan’da iç savaşın ibreleri komünistlerin aleyhine dönerken

---

¹²⁶ Sander, **a.g.e.**, s.212.

¹²⁷ 12 Batılı ülke şunlardır: ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz

¹²⁸ Kuzey Atlantik Antlaşması’nın metni için bkz.: Ismay, **a.g.e.**, s.17–21.

Ayrıca bkz.: (Çevrimiçi), <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm>

¹²⁹ Melih Aktaş, **1950-60 Demokrat Parti Dönemi Türk Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, İstanbul, Sema Yayınları, 2006, s.47.

Ortadoğu’da İsrail Devleti’nin kurulması ile bölgede gerginlik had safhaya ulaşmıştır. Türkiye NATO’nun kuruluş safhasında Batı Savunma Cephesine dâhil edilmek için yapmış olduğu girişimlerden herhangi bir olumlu netice alamayınca ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan’ın katılacağı ortak bir Akdeniz Savunma Paktı kurulmasını teklif etmiştir ancak ABD böyle bir pakta desteklemeye hazır olmadığına işaretlerini vermiştir. Fakat Temmuz 1948 tarihinde ABD Genelkurmayı Sovyetler Birliği’nin Süveyş Kanalı bölgesini Türkiye üzerinden işgal edebileceğini iddia etmesi üzerine ABD Donanma Bakanlığı Akdeniz’in savunması için girişimler başlatmış, Akdeniz bölgesinin elde tutulması için savunma bütçesinin artırılması talep edilmiştir. Bu kapsamda ABD askeri yardımı Türkiye’ye akarken ABD Genelkurmay Başkanı 24 Kasım 1948 tarihinde Türkiye hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır. “...Sovyetler Birliği yayılmacı politikasını devam ettirdiği sürece Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’nun güvenliği ABD’nin gelecekteki güvenliği açısından çok önemlidir ve Türkiye ve Yunanistan bu bölgelerde Sovyet yayılmacılığının önünde durmaktadırlar. Türkiye’nin askeri potansiyeli, yüksek düzeydeki ulusal ruh hali ve coğrafi konumu Sovyet saldırılarına karşı direnebilmesini mümkün kılmaktadır. ABD’nin yardımlarının devam etmesi ile Sovyetlere karşı güçlü bir direniş oluşturulabilir...”¹³⁰ ABD Genelkurmay Başkanlığına göre Türkiye, Sovyetler Birliği baskısına karşı direnişi sağlamaya yönelik yeterli büyüklükte ve güçte bir askeri yapılanmaya sahip bir ülkedir.¹³¹

Tüm bu gelişmeler yaşanırken 31 Ocak – 2 Şubat 1949 tarihinde Amerikan deniz kuvvetleri komutanı Amiral Connolly başkanlığındaki ABD heyeti, Türkiye’yi ziyaret ederek Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmüştür. Gerçekleşen görüşmede Sovyetler Birliği’nin Norveç’in Atlantik Paktına katılmamasına yönelik yaptığı “...bütün küçük ölçekteki ülkeler, kendi iyilikleri için gelecek olan davetleri kabul etmemelidir...” ikazının doğrudan Türkiye’ye yönelik olduğu belirtilmiş ve “hayati

¹³⁰ FRUS, 24 Kasım 1948, Vol. 4, pp. 191 – 192.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1948v04/reference/frus.frus1948v04.i0006.pdf>

Konunun geçtiği sayfa linki: (Çevrimiçi),

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0212&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0212&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey)

¹³¹ Konunun geçtiği sayfa linki: (Çevrimiçi),

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0212&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0212&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey)

ortak menfaatler” için birlikte çalışılmaya devam edilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ABD ve Türk Genelkurmayının birleşik askeri operasyon planlamasının önünün açılması ile ilgili konuşulmuştur. Türkiye’nin bu konuya özellikle önem verdiği bildirilmektedir. ABD Genelkurmayınca kendi sorumluluk alanı içindeki ABD askeri planlamalarını yapma yetkisi olan heyet başkanı Amiral Conolly, “ABD ve Türk Genelkurmayının resmi olarak temasa geçmesi için henüz açık bir yetki verilmediği”ni ancak Genelkurmaylar arasında temsilciler vasıtasıyla fikir alışverişi yapılabileceğini belirtmiştir.¹³² Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu durum karşısında hayal kırıklığı yaşamış ancak bu hayal kırıklığına rağmen Türkiye, Amerikan – Batı eksenli oluşan NATO örgütlenmesinde yer alma konusundaki girişimlerine yaşadığı devam etmiştir. Çünkü Türkiye II. Dünya Savaşı’ndan sonra temel dış politika tercihini Amerikan – Batı bloku yönünde yapmıştır.

4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı’nın (NATO) kurulması ve Türkiye’nin başlangıçta NATO’nun dışında tutulması karşısında Türk hükümeti büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Türkiye’nin NATO’nun dışında tutulmasında duyduğu kaygının en önemli nedenleri ise özellikle Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye yönelik yayılcı politikası karşısında ülkesinin güvenliğinin korunması sorunu ve NATO’nun kurulması ile ABD’nin Türkiye’ye yaptığı yardımları azaltacağı endişesidir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, NATO’ya girme yolundaki çalışmalarına devam etmiştir. Bu kapsamda Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak BM Genel Kurulu’na katılmak üzere ABD’ye gitmiş ve 12 Nisan 1949 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson ve 13 Nisan 1949 tarihinde ise ABD Başkanı Truman ile görüşmüştür. Yapılan görüşmelerde Truman ve Acheson, Türkiye’nin NATO’ya dâhil olmaması halinde bile; ABD’nin Türkiye’ye yardım yapacağı ve Türkiye’nin toprak bütünlüğü karşısında ilgisiz kalınmayacağına dair güvence vermiştir.¹³³

26 Nisan 1949 tarihinde ise ABD Başkanı Truman Cumhurbaşkanı İnönü’ye gönderdiği mesajda ABD’nin 1947 yılında başlattığı “Türk Yardım Programı”nın

---

¹³² FRUS, 3 Şubat 1949, Vol. 6, pp. 1640 – 1642.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1949v06/reference/frus.frus1949v06.i0014.pdf>

¹³³ Ahmet Şükrü Esmel, Oral Sander, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996 Ankara, S.233 - 234

ABD – Türkiye ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu vurgulamış, mesajda Kuzey Atlantik Anlaşması'nın imzalanmasının ABD'nin Türkiye'ye toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı konusunda verdiği desteği azaltmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca ABD Başkanı Truman Türkiye'ye karşı duyduğu ilginin azalmadığı hususunda da güvence vermiştir.¹³⁴

Öte yandan Türkiye'nin NATO üyesi olma çabaları devam ederken Ağustos 1949 tarihinde Türkiye'yi memnun edecek bir gelişme yaşanmıştır. 8 Ağustos 1949 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye'nin "Avrupa Konseyi"ne¹³⁵ alınması kararlaştırılmıştır. Bu durum Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır.¹³⁶ Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne alınması Türkiye'nin bir Asya ülkesi olma tezini zayıflatmış, Türkiye'nin bir Avrupalı olarak NATO'ya üye olma tezini ise güçlendirmiştir.

2. İstanbul Ortadoğu Misyon Şefleri Konferansı

ABD, 26 – 29 Kasım 1949 tarihinde Doğu Akdeniz ve Ortadoğu sorunları konusunda bölgesel politikalar geliştirmek ve bölgenin geleneksel gücü olan Birleşik Krallık ile bölgenin güvenlik ve işbirliği sorunlarını tartışmak için İstanbul'da Ortadoğu Misyon Şefleri Konferansı'nı organize etmiştir. Burada vurgulanması gereken nokta; Konferans yeri olarak İstanbul'un seçilmesidir. ABD, Konferansı İstanbul'da düzenleyerek aslında Sovyetler Birliği'ne mesaj vermek istemiştir. Toplantı ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Mc Ghee'nin başkanlığında başlamıştır. Dört gün süren Konferans'ta Ortadoğu'nun Batı ile Sovyetler Birliği arasında kilit bir

¹³⁴ **FRUS**, 3 Şubat 1949, Vol. 6, pp. 1656 – 1657.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

Mesajın geçtiği sayfa 1656: (Çevrimiçi),

<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1949v06&entity=FRUS.FRUS1949v06.p1672&q1=turkey>

Mesajın geçtiği sayfa 1657: (Çevrimiçi),

<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1949v06&entity=FRUS.FRUS1949v06.p1673&q1=turkey>

¹³⁵ **Avrupa Konseyi**: (İngilizce: Council of Europe; Fransızca: Conseil de l'Europe) 5 Mayıs 1949 yılında Avrupa çapında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla Avrupa çapında kurulmuş hükümetler arası bir kuruluştur. Avrupa Birliği'nden farklı bir örgütlenmedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avrupa Konseyi'ne bağlıdır. Avrupa Konseyi'nin Avrupa Birliği ile karıştırılmasının en önemli sebebi olan Avrupa bayrağı, esasında Avrupa Konseyi'ne aittir. Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi'nin izniyle aynı Avrupa bayrağını kullanmaktadır.

¹³⁶ Mehmet Gönlübol; Ahmet Şükrü Esmer, vd.; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 3. Baskı, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1974 Ankara, s.235

alan olduğu belirtilmiş, Sovyetler Birliği'nin herhangi bir yolla bir Ortadoğu ülkesini denetim altına almasının önlenmesi vurgulanmıştır. Konferans'ta Ortadoğu'da siyasi ve ekonomik istikrarın devam etmesi gerektiği, Sovyetler Birliği ile komşu olan ülkelere askeri ve ekonomik yardımın yapılmasının Sovyet tehdidi karşısında bir önlem olacağı ve bunun ABD'nin güvenlik çıkarlarına uygun olacağı da belirtilmiştir.¹³⁷ Konferans'ta ayrıca Türkiye'nin NATO'ya girmek için ısrarlı başvuruda bulunduğu vurgulanmasına rağmen ABD bu konuda çekingenliğini devam ettirmiştir.¹³⁸

3. 1950 Yılı Türkiye ve ABD

1950 yılı Türkiye – ABD ilişkileri açısından önemli bir yıldır. Bu dönemde de iki ülke arasındaki ilişkiler geliştirmeye yönelik çeşitli adımlar atılmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Aralık 1949 tarihinde ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirerek ABD Dışişleri yetkilileri ile görüşmüştür. Gerçekleşen bu görüşmelerde Dışişleri Bakanı Sadak ABD ile Türkiye genelkurmayları arasında savunma ve yardım konularında ortak bir plan üzerinde önerilen çalışmaları içeren bir mektubu ABD yetkililerine vermiştir.¹³⁹

1950 yılında Türkiye, NATO'ya üye olma girişimlerine devam etmiştir. Bu bağlamda ABD ile Türkiye arasında üst düzeyde bazı görüşmeler gerçekleşmiştir. Mart 1950 tarihinde ABD elçisi Wadsworth Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a bir mektup yazarak ABD'nin Türkiye'nin bağımsızlığı ve bütünlüğüne önem verdiğini, bu somut göstergesinin 1947 Truman yardımlarını olduğunu belirtmiş ve Türk Hükümeti'nin NATO'ya ya da benzer bir bölgesel örgütlenmeye katılma talebinin uluslararası güvenlik sorunları ile ilgilenen Amerikalı yetkililerinin aklında olduğunu söylemiştir. Ayrıca mektupta Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan

---

¹³⁷ FRUS; 1949. The Near East, South Asia, and Africa, Volume VI, pp. 165 – 170.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1949v06/reference/frus.frus1949v06.i0006.pdf>

Konunun geçtiği sayfa linki, (Çevrimiçi),

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1949v06.p0185&id=FRUS.FRUS1949v06&isize=M&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1949v06.p0185&id=FRUS.FRUS1949v06&isize=M&q1=turkey)

¹³⁸ Akalın, a.g.e., s.255 – 257.

¹³⁹ FRUS; 1950. The Near East, South Asia, and Africa, Volume V, p 238.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS->

[idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1950v05&entity=FRUS.FRUS1950v05.p1260&q1=turkey](http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1950v05&entity=FRUS.FRUS1950v05.p1260&q1=turkey)

sonra değişen stratejik konseptlere uygun olarak Amerikan Askeri Yardım Programı çerçevesinde savaş planlarını gözden geçirmesini arzu ettikleri de vurgulanmıştır.¹⁴⁰

ABD ile Türkiye arasında diğer önemli görüşme ise 26 Mart 1950 tarihinde gerçekleşmiştir. ABD Kara Kuvvetleri Komutanı General Lawton Collins Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Ankara’da bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmeye Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, Genelkurmay Başkanı Nafiz Gürman, ABD Yardım Kurulu Başkanı General Horace V. Mc Bride de katılmışlardır. Gerçekleşen görüşmede İnönü’nün yeni bir savaşın ne zaman başlayacağı sorusunu Collins; yeni bir savaşın başlayacağını sanmadığını, çünkü Sovyetler Birliği’nin elinde atom bombası bulunmadığını, donanmasının olmadığını ve uzun menzilli silahlara sahip Hava Kuvvetleri inşasına yeni başladığını söylemiştir. General Collins Türk – Amerikan askeri işbirliği konusunda ise ABD’nin Türkiye’nin Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri’ni savaşa hazırlamada ellerinden gelen yardımı yaptıklarını söylemiştir. Türkiye’nin toprak bütünlüğünün ve ulusal savunmasının kendileri açısından çok önemli olduğu belirten Collins Türkiye’ye yardım etmek için ellerinden gelen şeyi yaptıklarını da sözlerine eklemiştir. Ayrıca görüşmede Türk savaş planları konusu da açılmıştır. General Collins Türk savaş planlarını geliştirme konusunda yapılacak çok iş olduğunu kendisine söylendiğini ancak istendiği takdirde Türk savaş planları üzerinde çalışan grubun takviye edilebileceğini söylemesi üzerine Cumhurbaşkanı İnönü bundan büyük memnuniyet duyacakları karşılığını vermiştir.¹⁴¹

ABD ile Türkiye arasında gerçekleşen bu görüşme iki ülke arasındaki ilişkiler açısından önemlidir. Çünkü Sovyetler Birliği’nin olası bir saldırısına karşı savaş planlarının uyumlu hale getirilmesi konusunda karar birliğine varılmıştır. Türkiye daha NATO’ya girmeden ABD ile stratejik işbirliği içerisine girmiştir.

ABD Kara Kuvvetleri Komutanı General Lawton Collins’in Türkiye ziyareti ile ilgili gözlemlerinde en ilgi çeken noktalardan biri General Collins’in Türk Silahlı

---

¹⁴⁰ **FRUS**; 1950. The Near East, South Asia, and Africa, Volume V, pp.239 –241.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>

¹⁴¹ Görüşmenin detayı için bkz.: **FRUS**; 1950. The Near East, South Asia, and Africa Volume V, pp. 241-247.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>

Kuvvetleri konusundaki gözlemleridir. General Collins; Savunma Bakanı'nın savaş planları konusunda fazla bilgi sahibi olmadığı, Türk Silahlı kuvvetleri arasında bir koordinasyonun bulunmadığı ve Savunma Bakanı ve Türk askeri komuta kademesinin alandaki koşulları yerinde görmek için fazla zaman ayırmadığı eleştirisinde bulunmuştur.¹⁴² General Collins'in dönemin üst düzey komutanları hakkındaki bu eleştirisi ilginçtir. Çünkü 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasıyla Başbakan olan Menderes'in ilk icraatlarından biri olan ordudaki üst düzey komutanların tasfiyesi her ne kadar Menderes'in ordudan çekinmesine bağlansa da ABD'nin Menderes öncesi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üst düzey komutanlarına olumsuz yaklaşımının da bu tasfiyede etkisi vardır diye düşünülebilir.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler Türkiye açısından hem iç politikada hem dış politikada yeni bir dönem başlatmıştır. 22 Mayıs 1950'de cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'ı kutlayan ABD Başkanı Truman'ın iki ülke hükümetleri arasında var olan iyi ilişkilerin daha da gelişerek devam etmesini arzu etmesi¹⁴³ 1950 sonrası Türk – Amerikan ilişkilerinin daha da gelişeceğini işaretini vermiştir. Bu kapsamda Demokrat Parti iktidarı yönetimindeki Türkiye, Amerikan – Batı bloku tarafından oluşturulan NATO'ya üye olma girişimlerine devam etmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya ilk resmi başvurusu 11 Mayıs 1950 tarihinde o dönemde iktidarda olan CHP hükümeti tarafından yapılmıştır. Türkiye'nin yaptığı NATO'ya üyelik başvurusu sadece İtalya tarafından desteklenmiş ancak Türkiye'nin üyelik başvurusu kabul edilmemiştir.¹⁴⁴ Fakat Kore Harbi'nin başlaması Türkiye açısından Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusunda bir fırsat yaratmıştır. 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey ve Güney Kore arasında çıkan çatışmadan dolayı ABD'nin girişimleri ile BM Güvenlik Konseyi olağanüstü toplanarak üye ülkeleri Kuzey Kore'yi durdurmak için BM tarafından yürütülecek faaliyetlere katılmaya

---

¹⁴² FRUS; 1950. The Near East, South Asia, and Africa Volume V, p.249.

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=goto&id=FRUS.FRUS1950v05&isize=M&page=1249>

¹⁴³ FRUS; 1950. Volume V, p. 1263 - 1264

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>

¹⁴⁴ Erhan, a.g.e., s. 545

çağırmıştır. BM'in bu çağrısından sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında toplanan bakanlar kurulu 25 Temmuz 1950 tarihinde Kore'ye 4500 kişilik bir asker birliği gönderme kararı almıştır.¹⁴⁵ Muhalefete ve TBMM'ye danışılmadan alınan bu karar muhalefetin itirazına rağmen hükümeti bu karardan vazgeçirmemiş çünkü Demokrat Parti iktidarı Kore'ye asker göndermeyi NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak düşünmüştür. Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararı özellikle ABD tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye bu olumlu havayı değerlendirerek 1 Ağustos 1950 tarihinde ikinci kez NATO üyeliği için başvuruda bulunmuş ancak 13 Eylül 1950 tarihinde New York'ta toplanan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda bu başvuru reddedilmiştir. Buna karşılık New York'taki toplantı sonunda Yunanistan ve Türkiye'nin, NATO'nun Akdeniz'e yönelik askeri planlamasına dâhil edilmesine karar verilmiştir.¹⁴⁶ Fakat Türk hükümetin hedefi NATO'ya tam üyelikti hatta Kore'ye asker gönderme kararını bu amaç doğrultusunda almıştır. Tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye'nin NATO'nun Akdeniz'e yönelik askeri planlamasına dâhil edilmesi Türkiye'nin NATO'ya tam üyeliği yönünde atılmış olumlu bir adım sayılmış ve bu bağlamda Türkiye, Akdeniz Savuma Planlaması'na katılma önerisini kabul ettiğini açıklamıştır.¹⁴⁷

Türkiye'nin NATO'nun Akdeniz Savuma Planlaması'na katılma önerisini kabul etmesi Türk – Amerikan ilişkileri açısından yeni bir dönem başlatmıştır. Çünkü Türkiye, bu kararıyla bir nevi NATO'ya aday üye olma statüsü kazanmıştır. Türkiye, kendi güvenliği için tek yol olarak Amerikan – Batı eksenli oluşan NATO'ya üye olmayı gördüğünden Türkiye'nin 1950 yılı boyunca dış politikadaki tüm çabalarının en önemli amacı da NATO'ya üye olma serüvenini gerçekleştirmektir diyebiliriz.

---

¹⁴⁵ Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, s.181.

¹⁴⁶ “Kuzey Atlantik Paktı'na Alınmıyoruz”, **Son Posta**, 15 Eylül 1950, s.1,6.

¹⁴⁷ Erhan, **a.g.e.**, s.548.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti, ilk kurulduğu yıldan itibaren dış politikadaki temel perspektifini “Yurtta barış, dünyada barış” ilkesi üzerine kurmuştur. Türkiye, dış politikasını barıştan yana yönlendirmiş ancak bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehditler karşısında ise dış politikada denge politikası izlemeyi tercih etmiştir. Konumuz kapsamında bakıldığında; Türkiye dış politikada benimsediği bu anlayışı İkinci Dünya Savaşı sırasında da uygulamış ancak 1945 – 1950 yılları arasında ise bu politikayı terk ederek Amerika – Batı eksenli bir politika izlemiştir.

Türkiye İkinci Dünya Savaşında stratejik ve jeopolitik konumu dolayısıyla Müttefik ve Mihver devletlerinin kendi yanlarında savaşa sokabilmek amacıyla yoğun baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye ise tüm baskılara rağmen tarafsız bir politika izlemeyi tercih etmiş; izlemiş olduğu bu politika ile ülkenin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını hiçbir taviz vermeden muhafaza etmek amacıyla savaşın dışında kalmak ve büyük devletler arasında bir denge unsuru olma politikasını yürüterek saldırılardan korunmayı amaçlamıştır. Türkiye’nin izlediği bu denge ve tarafsız kalma politikasının en önemli sonucu, Türkiye’nin savaşın dışında kalmasını sağlamasıdır. Tarafsız bir dış politika izleyerek savaşın dışında kalmayı başaran Türkiye, savaşın sonuna doğru Birleşmiş Milletler yer alabilmek için sembolik olarak Almanya’ya savaş ilan etmiştir. Ancak Türkiye’nin Almanya’ya savaş ilan etmesi Türkiye’nin, savaş sonrasında uluslararası alanda büyük bir yalnızlık sorunundan kurtulması için yeterli olmamış ve Türkiye kendisini İkinci Dünya Savaşı’nda izlediği tarafsız kalma politikasının bir bedeli olarak ekonomik sıkıntılar içinde bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise yeni bir dönem başlamıştır. Savaş sonrasında dünyada güç dengeleri değişmiş, İngiltere ve Fransa gibi iki büyük güç savaşın uzun sürmesi ve tahrip edici etkisinden büyük oranda etkilenecek ekonomik, sosyal ve askeri alanlarda sıkıntılı bir döneme girmişlerdir. Diğer taraftan dünyanın

iki karşı kıtasındaki, iki ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, tüm olumsuz etkilerine rağmen savaştan çıkmayı başarmışlardır.

Yukarıda bahsedildiği gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen güçler dengesi, iki süper güç etrafında şekillenmeye başlamıştır. Biri geniş bir coğrafyaya sahip olan Sovyetler Birliği, diğeri ise Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu iki yeni süper gücün etrafında oluşan ideolojik güç odakları da Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan bloklaşma ile beraber dünya kamuoyu, bugüne kadar yaşanan savaşlardan farklı yeni bir kavram olan 'Soğuk Savaş' ile tanışmıştır. Doğu – Batı veya Kapitalist – Sosyalist adı verilen bu "İki Kutuplu Sistem" uzun yıllar dünya politikasına egemen olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin dış politikasında da önemli değişimler yaşanmıştır. Türkiye dış politikada, Osmanlı ve Atatürk döneminde uygulanan denge politikasını terk ederek dış siyasette tamamen Batı bloğu ile özellikle Amerika eksenli bir dış politika benimsemiştir. Türkiye dış politikasında yaşanan bu değişimin en önemli nedenlerinden biri Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik izlemiş olduğu yayılcı politikadır. Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği nota ile Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlık haklarının bir kısmından vazgeçmesi anlamına gelecek olan Boğazlar üzerinde kendisine bazı ayrıcalıklar tanınması ve Kuzeydoğu Anadolu sınırının yeniden düzenlenerek Kars, Ardahan gibi bazı illerin kendisine verilmesini açıkça teklif etmiştir. Savaştan dünyanın iki büyük süper gücünden biri olarak çıkan Sovyetler Birliği karşısında askeri ve ekonomik gücü sınırlı zaten Türkiye'nin tek başına direnme şansı da yoktu. Bu yeni güçler dengesinde bir tehdit olarak algılanmaya başlanan Sovyetler Birliği'ne karşı, onunla başa çıkabilecek tek güç olarak görülen ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi, artık bir zaruret olarak belirmiştir

ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikası, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru düzenlenen Yalta ve Potsdam konferanslarında netleşmeye başlamıştır fakat bu konferanslarda bile ABD'nin Türkiye politikası, doğrudan doğruya savaş sonrası Türkiye'nin güvenliği ve huzuru değil, Boğazların ve Karadeniz'in güvenliğine yönelik olmuştur. Henüz İkinci Dünya Savaşı bitmeden Türkiye'den açıkça toprak talebinde bulunan Sovyetler Birliği'ne Potsdam'daki

görüşmelerinde ABD'nin cevabı, toprak verme sorununun “Türklerle Rusların kendi başlarına oturup çözmeleri gereken bir konu” olduğunu söylemesi fakat Karadeniz Boğazları sorununun ABD'yi ve bütün dünyayı ilgilendiren bir sorun olduğu için, uluslararası müzakerelerle çözüm bulmalıdır” önerisinde bulunması ABD'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve güvenliği konusundaki çelişkili yaklaşımını göstermektedir. Ancak Sovyetler Birliği'nin 1945 ve 1946 tarihlerinde Boğazlar konusunda Türkiye'ye verdiği notalar karşısında ABD'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik sert notalar vermesi Türkiye – ABD ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. 5 Nisan 1946 tarihinde Amerikan Missouri Savaş Gemisi'nin Türkiye'yi ziyareti ise iki ülke ilişkileri çok önemlidir. Çünkü ABD'nin bu adımı, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'yle yakınlaşma çabalarının olumlu bir sonucu olmuş ve artarak devam eden Sovyet Birliği tehdidi karşısında Türkiye'nin kendisine bir müttefik bulduğunun işareti sayılmıştır. Ayrıca Türk Büyükelçisi Ertegün'ün cenazesinin Amerikan savaş gemisi Missouri ile Akdeniz'e gönderilmesi, aslında Amerika'nın Sovyetlere karşı tavır almaya başladığının kesin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin de genel dış politikasında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Kuruluşundan itibaren Monro Doktrini'ni benimseyen ABD bu strateji ile eski kıta Avrupa'nın politikalarından uzak durmayı tercih etmiştir. Ancak 1947 yılından itibaren bu politikasını değiştirmeye başlayan ABD, başlangıçta Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımla başlattığı Truman Yardımını daha sonra Avrupa'nın ekonomik kalkınmasına yönelik Marshall Planı ile devam ettirmiş ve ABD bu yeni dış politikasını NATO ile Batı ittifakına dönüştürmüştür.

12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini; ABD'nin Türkiye'ye yöneltilecek olası bir Sovyet saldırısına silahlı kuvvetleri de dâhil olmak üzere elinde mevcut olan bütün imkânları kullanarak karşı koyma konusundaki kararlılığını belgelemiştir. Truman Doktrini, Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesini sağlayarak Batı - Amerikan kampının çıkarlarına hizmet etmek için hazırlanmasına rağmen ABD bu yardımın amacının özgür ve demokratik ülkelerin “silahlı azınlıklar ve dış baskılara karşı” korumak olduğunu iddia etmiştir. Bunun yanında ABD'nin Sovyet yayılmacılığına karşı Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımların sebebi; İkinci Dünya Savaşı sonrasında çevresinde bir güvenlik çemberi oluşturmak isteyen Sovyetler Birliği'nin

önündeki Türkiye engeli kalktığı takdirde Sovyetler Birliği'nin etki alanı dışında bulunan Suriye, Lübnan, Irak, Filistin, Ürdün, Mısır ve Arap Yarımadasına doğru bir Sovyet yayılmacılığının baş gösterecek olmasından duyduğu endişedir. ABD Truman Doktrini ile bir nevi Türkiye'ye kendi bölgesinde tampon bir karakolluk görevi vermiştir. Türkiye'nin Truman yardımlarını kabul etmesinin nedenlerine bakılacak olursa; o dönem koşullarında Türkiye'nin, Sovyet saldırısına tek başına karşı koyabilmesi mümkün değildir. Savaşın Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı tahribat büyük boyutlardadır, savaş yıllarında ve sonrasında silâh altında tutulmak zorunda kalınan büyük bir ordu zaten sıkıntılı olan ekonomiye büyük bir yükü ve ekonomik sıkıntılardan dolayı da endüstrileşmede herhangi bir gelişme elde edilememiştir. Bunun yanında askerin silah ve teçhizatı da eskidir ve günün teknolojisinden çok uzak bir haldedir. Bu nedenle Türkiye Truman yardımlarını kabul etmek zorunda kalmıştır.

22 Mayıs 1947 tarihinde Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu'nun Başkan Truman tarafından onaylanmasından bir gün sonra Amerikan Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden kurulan ve General Lunsford Oliver başkanlığındaki bir Amerikan inceleme kurulu Ankara'ya gelmiş ve Türkiye ve ABD hükümetleri uzmanlarının Türkiye'deki çalışmaları sonucunda 12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye ile ABD arasında "Askeri Yardım Antlaşması" imzalanmıştır. ABD'den alınan yardımlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin elindeki askeri teçhizatın teknolojik olarak önemli ölçüde modernleşmesine ve iyileştirilmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu askeri yardımlar çerçevesinde Türkiye'ye verilen malzemelerin bakım ve yedek parça ihtiyaçlarının ancak ABD'den sağlanabilmesi bu yardımların astarının yüzünden pahalı hale gelmesine neden olmuştur Ayrıca yapılan bu yardımlar askeri amaçlı olduğu için Türk ekonomisinde istenilen refahı sağlayamamıştır. Amerika özellikle, yapılan yardımın, tahsis edildiği amaç dışında kullanılmamasını ve kendi onayı olmaksızın başka kimseye devredilemeyeceğini, yardımın kullanılması esnasında sürekli gözetleme serbestîsinin kendisine verilmesini isterken, Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde söz hakkına sahip olmayı, neredeyse anlaşmanın tüm maddeleriyle aynı anda garanti altına almıştır. Truman Doktrini'yle başlayan ve daha sonraki yıllarda artarak devam eden Amerikan

yardımları gelecekte Türk ekonomisinin ve Türk dış politikasının dışa bağımlı hale gelmesinin ilk adımlarını oluşturmuştur.

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi; George Marshall'ın 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşma ile Marshall Planı'nın ilan etmesidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, ekonomik açıdan büyürken İngiltere'den Doğu Akdeniz'e kadar Avrupa ise ekonomik açıdan bir çöküntü içine girmiştir. Yaşanılan bu durumun Avrupa'daki kargaşayı daha da artırma endişesi Avrupa'yı ve Amerika'yı korkutmaya başlamıştı. Amerika'yı endişelendiren bir diğer durum ise Avrupa'nın giderek küçülen ticaret hacmi ve dışa kapanan ekonomik stratejisidir. ABD Marshall Planı ile Avrupa devletlerinin ekonomik açıdan kalkınması ve güçlendirilmesi gerektiğini belirterek Avrupa devletlerinin ekonomik yönden kalkınmasının ise bir plan dâhilinde ve Avrupalı devletlerin de isteği ile olması gerektiğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin Avrupa'nın Batı sınırlarına kadar varan fiili ve ideolojik genişleme çabaları ABD'nin taşıdığı endişeyi daha da artırmış, ABD kendi çıkarlarına tehdit oluşturduğunu ileri sürdüğü bu olgu karşısında “çevreleme politikası”nı benimsemiştir. Böylece ABD, Marshall Planı ile dünya sahnesinde süper güç olma rolünü üstlenmiştir.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, Marshall Yardımı'ndan yararlanmak için doğrudan Amerika ile görüşme kararı almıştır. Türkiye'nin bu konudaki çabaları sonuç vermiş ve Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde “Ekonomik İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Türkiye'ye Marshall Planı kapsamında ilk yardım 1948 yılında toplam 10 milyon dolarlık yardım ile başlamıştır. Türkiye'ye Marshall Yardımları çerçevesinde 1948–1952 yılları arasında ise toplam 352 milyon dolarlık yardım yapılmıştır. Ancak Marshall Planı'nda Türkiye'ye biçilen rol Avrupa'nın besin ihtiyacını karşılamasıdır. Ayrıca Truman Doktrini'yle gelen yardımlar gibi Marshall yardımları da 1950'lerin başlangıcından itibaren Türkiye'nin birçok alanda dışa bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Çünkü tarım aletlerinin yurtdışından alınmasından dolayı yedek parça, bakım, onarım nedenleriyle dışa olan bağımlılık artmış ve uzun vadede verilen yardımların büyük bir kısmı dolaylı olarak ABD'ye geri dönmüştür.

Amerika'nın Avrupa ülkelerine karşı yaptığı ekonomik yardımlar, Rusya'nın Avrupa ve Ortadoğu'daki yayılmacı girişimlerine karşı aldığı tedbirlerdir. Bundan sonra alınan en etkili tedbirlerden biri ise Kuzey Atlantik İttifakı yani NATO'dur. 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı'nın (NATO) kurulması ve Türkiye'nin başlangıçta NATO'nun dışında tutulması karşısında Türk hükümeti büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Türkiye, Batılı devletler tarafından Sovyetler Birliği'nin yayılmacı emellerine son vermek adına kurulan NATO'ya dâhil olma düşüncesi aslında, Batı bloğu içerisinde yer alma girişimlerinin bir sonucudur. Türkiye'yi Batı Devletleriyle ilişki kurmaya iten ve Batıya yaklaştıran nedenler; ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardım ve II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'ye yöneltilen Sovyet tehditleridir. Türkiye'nin başlangıçta NATO'nun dışında tutulması Türkiye açısından hayal kırıklığı yaratmasına rağmen Türkiye, NATO'ya üye olma girişimlerine devam etmiştir. Bu bağlamda ABD ile Türkiye arasında üst düzeyde bazı görüşmeler gerçekleşmiştir. 26 Mart 1950 tarihinde ABD Kara Kuvvetleri Komutanı General Lawton Collins ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Ankara'da bir araya gelmişlerdir ve gerçekleşen bu görüşmelerde Sovyetler Birliği'nin olası bir saldırısına karşı savaş planlarının uyumlu hale getirilmesi konusunda karar birliğine varılmıştır. Türkiye daha NATO'ya girmeden ABD ile stratejik işbirliği içerisine girmiştir. Böylece Türkiye ile ABD arasındaki ilişki yeni bir boyut kazanmıştır.

14 Mayıs 1950 tarihinde Türkiye'de yapılan genel seçimler Türkiye tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Yapılan seçimler sonucu Türkiye'de iktidar değişikliği yaşanmış, Demokrat Parti iktidar olmuştur. Bu yeni dönemde de hükümetler değişse de dış ilişkilerde izlenen politikalar değişmemiştir. İktidardaki Demokrat Parti hükümetinin 1950 yılı boyunca dış politikadaki tüm çabalarının en önemli amacı; NATO'ya üye olma serüvenini gerçekleştirmektir diyebiliriz. Bu kapsamda Türkiye'nin NATO'ya ilk resmi başvurusu 11 Mayıs 1950 tarihinde o dönemde iktidarda olan CHP hükümeti tarafından yapılmıştır. Ancak üyelik başvurusu sadece İtalya tarafından desteklenmiştir. Fakat Kore Harbi'nin başlaması Türkiye açısından Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusunda bir fırsat yaratmıştır. Demokrat Parti iktidarı Kore'ye asker göndermeyi NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak

düşündüğünden 25 Temmuz 1950 tarihinde Kore'ye 4500 kişilik bir asker birliği gönderme kararı almıştır. Hükümetin bu kadar önemli bir kararı TBMM.'ye sunmadan sadece Bakanlar Kurulu'nda görüşerek almış olmasına itirazlar yükselse dönemin Türk hükümeti bu karardan vazgeçmemiştir. Bu dönemde genel olarak Türk hükümetleri özellikle siyasi, ekonomik ve askeri gibi alanlarda Amerikanlaşma sürecini takip etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Açıkses, Erdal, **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, Ankara, TTK Basımevi, 2003.
- Akalın, Cüneyt, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye – 1 Olaylar – Belgeler (1945 – 1952)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003.
- Aktaş, Melih, **1950-60 Demokrat Parti Dönemi Türk Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, İstanbul, Sema Yayınları, 2006.
- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2009.
- Armaoğlu, Fahir, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Armaoğlu, Fahir, **XX.yy. Siyasi Tarihi (1914 -1980)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.
- Ayışığı, Metin, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye gelen Amerikan Heyetleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004.
- Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye – ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1999.
- Byrnes, James, **Açık Konuşalm**, Çev. Semih Yazıcıoğlu, 1. Bs., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1948.
- Can, Bülent Bilmez, **Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908 – 1923)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Carr, Edward Hallett, **Internatinal Relations Between The Two World Wars (1919-1938)**, New York, Macmillan Co.Ltd., 1965.
- Crockatt, Richard, **The Fifty Years War The United States And The Soviet Union In World Politics 1941-1991**, London, by Rout Ledge, 1995.
- Deringil, Selim, **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Dunn, Robert W., **American Foreign Investments**, New York, 1926.
- Erhan, Çağrı, “ABD ve NATO ile İlişkiler: 1945-1960 Dönemi”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler**,

- Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, Birinci Cilt: 1919-1980, Birinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- Erhan, Çağrı, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç” Osmanlı – Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler**, Ankara, TTK Yayınları, 1997.
- Erhan, Çağrı, **Türk – Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Yayınları, 2001.
- Erhan, Çağrı, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Erkin, Feridun Cemal, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Başnur Matbaası, 1968.
- Esmer, Ahmet Şükrü, **Siyasî Tarih 1919-1939**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1953.
- Esmer, Ahmet Şükrü; Sander, Oral, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin, **Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002.
- Gimbel, John, **The Origins of Marshall Plan**, USA, Stratford University Press, 1976.
- Girgin, Kemal, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)**, Ankara, TTK Yayınları, 1994.
- Gönlübol, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, SBF Yayınları, 1977.
- Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919 – 1938)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Gönlübol, Mehmet; Ülman, Halûk; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, C-1, Ankara, Alkım Kitabevi Yayınları, 1990.
- Gürün, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara, TTK, 1991.
- Gürün, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yay. 1983.
- Hale, William, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çev. Petek Demir, İstanbul, Mozaik Yayınları, 2003.
- Harris, George S., **Troubled Alliance**, Washington, D. C: American Enterprise Institute, 1972.

- Ismay, Lord, **NATO İlk Beş. Sene (1949-1954)**, Çev. Suat Bilge, Ankara, TTK, 1954.
- İlhan, Suat, **Türklerin Jeopolitiği Ve Avrasyacılık, Bir Millet Uyanıyor**, 3. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2007.
- Kazgan, Gülten, **Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar, 1999.
- Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Birtane Karanakçı, 3.bs., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.
- Kissinger, Henry, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı, 2002.
- Kocabaşoğlu, Uygur, “Doğu Sorunu Çevresinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri”, **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu Dün-Bugün-Yarın**, Ankara, TTK Yayınları, 1990.
- Kocabaşoğlu, Uygur, **Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları**, İstanbul, ARBA Yayınları, 1989.
- Koçak, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi**, Ankara, Yurt Yayınları, 1986.
- Koniholm, Bruce R., **The Origins of the Cold War, in the Near East, Great Power Conflict and Diplomacy in İnan, Turkey and Greece, USA**, Princeton University Press, 1980.
- Kurat, Akdes Nimet, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Ankara, Doğan Limited Şirketi Matbaası, 1959.
- Leffler, Melvyn P., **A Preponderance of Power: National Security, The Truman Administration, and The Cold War**, Stanford University Press, 1992.
- Mcghee, George, **ABD-Türkiye NATO-Ortadoğu**, Çev. Belkıs Çoraklı, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1992.
- Mcghee, George, **The US-Turkish-NATO-Middle East Connection**, New York, St. Martin’s Press, 1989.
- Morgenthau, Hans J., **A New Policy for the United States**, New York, Fredereick A. Praeger, 1969.
- Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Ortaylı, İlber, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nûfuzu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

- Polatkan, Salih, **Doküman ve Fotoğraflarla 1. ve 2. Dünya Savaşları Özeti**, İstanbul, Eko Yayınları, 1972.
- Ribard, Andre, **İnsanlığın Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 1983.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1944**, 4.baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1994.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih-Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar**, Ankara, İmge Kitapevi, 1989.
- Sander, Oral, **Türk – Amerikan İlişkileri (1947 – 1964)**, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1979.
- Sarımay, Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Sezer, Ayten, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Soysal, İsmail, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye (Olaylar Kronolojisi 1945-1975)**, İstanbul, Isis Yayınları, 1997.
- Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C-I, Ankara, TTK, 1983.
- Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları**, Ankara, TTK Yayınları, 2000.
- Sönmezoğlu, Faruk, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- Sözüöz, Necati, **Türk – Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış (1923 – 1950)**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1992.
- Şafak, Nurdan, **Osmanlı-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2003.
- Şimşek, Kurthan, Sander, Oral, **Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)**, Ankara, İmge Yayınları, 2007.
- Şimşir, Bilal N., **Bizim Diplomatlar**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996.
- Tacibayev, Raşid, **Siyasette Kültürde Sanatta Türk-Sovyet İlişkileri Kızıl Meydan'dan Taksim'e**, İstanbul, Truva Yayınları, 2004.
- Toker, Metin, **Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu**, Ankara, Akis Yayınları, 1971.
- Tozlu, Necmettin, **Kültür ve Eğitim Tarihimize Yabancı Okullar**, Ankara, akçağ Yayınları, 1991.
- Truman, Harry, **Memoirs**, Vol. 1, New York, Years of Decisions.
- Tuğlacı, Pars, **Çağdaş Türkiye**, İstanbul, Cem Yayınevi, Cilt:1, 1987.

- Tunçkanat, Haydar, **İkili Anlaşmaların İçyüzü (İktisadi, Askeri, Siyasi)**, Ankara, Ekim Yayınevi, 1970.
- Tümeretekin, Erol, **Anglo-Amerika**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1970.
- Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5. Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
- Uslu, Nasuh, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, Birinci Baskı, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.
- Üçok, Coşkun, **Siyasî Tarih (1789-1960)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975.
- Ülman, Haluk, **İkinci Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk – Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1961.
- Ülman, Haluk, **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947) (İkinci Cihan Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar)** Ankara, Sevinç Matbaası, 1961.
- Vahapoğlu, M. Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, (Yönetimleri Açısından)**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.

Makaleler ve Dergiler

- Açıklın, Cevat, "Turkey's International Relations", **International Affairs**, Vol: 21, No:4, (October 1947), s.487 – 488.
- Akalın, Cüneyt, "Missouri'nin Ziyareti'nin Tarihsel Anlamı", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, 2003, s.4.
- Altuğ, Yılmaz, "The United States of America's Policies Towards Turkish Straits", **Bellekten**, C. 56, Sayı: 215, (Nisan 1992), s.76
- Armaoğlu, Fahir "Türkiye'de Amerikan Okulları Krizi:1927-1928", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 13, Sayı: 37, Ankara, (Mart 1997), s.4.
- Armaoğlu, Fahir, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 38, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997, s.642.
- Ataöv, Türkkaya, "Soğuk Harb'in doğuşu: San Francisco'dan Mihver Barış Toplantılarına", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, C-XXIII/1, (Mart 1968), s. 342.
- Avcı (Kanat), N. Çiğdem, "Türk- Amerikan İlişkileri Ve Basındaki Yansımaları (1945- 1952)" **İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp**

**Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.60.**

- Cengil, Vehbi, "Amerikan Yardımı", **Siyasi İlimler Mecmuası**, c.24, sayı 287 (Şubat 1955), s.400;
- Çomak, Hasret, "**İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)**", Ankara, Genelkurmay Basımevi, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, 1998, s.470.
- De Conde, Alexander, **A History of American Foreign Policy**, New York, Charles Scribner's Sons, 1963, s.670.
- Deluca, Anthony R., "Soviet-American Politics and the Turkish Straits", **Political Science Quarterly**, Vol. 92, No: 3, 1977, s.512.;
- Erhan, Çağrı, "1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşması'nın Gizli Maddesi ve Sonuçları", **Bellekten**, c. LXII, no: 234, (Ağustos 1998), s.457.
- Erol, Mine, "Amerika'nın Cezayir ile Olan İlişkileri (1785 – 1816)", **İÜEF Tarih Dergisi**, Cilt: 32, s.690-697.; 12.000 altın veya eşdeğerde askeri mühimmat
- Grabill, Joseph L., "Missionary Influence on American Relations with the Near East (First Installment)" **Muslim World**, C. 58, (Hartfort 1968), s.45.
- Güler, Yavuz, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950)" **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi**, Cilt 5, Sayı 2, (2004), s.221.
- Ilgar, İhsan, "İlk Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması", **Hayat Tarih Mecmuası**, c.2 (Ekim 1969), s.5.
- İnce, Nilgün, "Atatürk ve Amerika", **Düşünen Siyaset (Düşünce Dergisi)**, Esin Sanat ve Felsefe Yayıncılık, Ankara, (Mayıs – Haziran 2000), s.123.
- Kayam, H. Cevahir, "First Foreign Investment in Republican Turkey: Establishment of the Ford Factory in İstanbul" **International Review of Turkology**", V: II – N: 4, p.42.
- Köprülü, Orhan, "Tarihte Türk – Amerikan Münasebetleri", **Bellekten**, sayı: 200, s.930.
- Köprülü, Orhan, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", **Bellekten**, c.LI., 1987, s. 942
- Kurat, Akdes Nimet, "Türkiye ile ABD arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Vesikaları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, 1967, s.308.
- Oran, Baskın, "Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)", **A.Ü.S.B.F.Dergisi**, C-XXV, No:1, Ankara (Mart 1970) , s.48 – 49.

- Özgiray, Ahmet, “Türkiye ile ABD arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:43, (Mart 1999), s. 65.
- Perroux, Francois, “Dolar Kıtlığı ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı’nın İkinci Raporu”, **Türkiye İktisat Mecmuası**, Sayı 25 (Mart 1950), s.159–162.
- Polat, İlknur, “Osmanlı İmparatorluğunda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme”, **Bellekten**, Cilt: 7, Sayı 203, 1990, s.629.
- Şahingöz, Mehmet, Keleşyılmaz, Vahdet, “Milli Mücadele Dönemi Türk Basımında Wilson Prensipleri” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 35, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara 1996), s.376.
- Şimşir, Bilal, “Türk – Amerikan İlişkilerin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey’in Washington Büyükelçiliği (1920 – 1927)”, **Bellekten**, Cilt: XLI, Sayı: 162, Ankara (Nisan 1977), s.277.
- Torun, Esmâ, “Türk-ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını”, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:5, (Temmuz 2005), s.233 – 234.
- Tozlu, Necmettin, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Misyoner Okulları”, **Yeni Türkiye, Osmanlı Özel Sayısı**, (Ankara 1999), s.331.
- Uluksar, Gündüz, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk-Rus İlişkileri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997)**, Ankara, Genelkurmay Yayınları, 1999, s.401.
- Uslu, Nasuh, “1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi” **Avrasya Dosyası**, Cilt No 6, Sayı 2, (Yaz 2000), s.205.
- Ünal, Ertan, “Missouri İstanbul’da”, **Popüler Tarih**, S:20, (Nisan 2002), s.57.
- Yüksel, Yurdagül, “Atatürk ve Roosevelt”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt:15, Sayı: 44, Ankara, (Temmuz 1999), s.779.
- Ayn Tarihi**, No: 136, Mart, 1945.
- Ayn Tarihi**, No: 137, Nisan 1945.
- Ayn Tarihi**, No: 149, Nisan 1946.
- Ayn Tarihi**, No: 160, Mart 1947.
- Ayn Tarihi**, No: 161, Nisan 1947.
- Ayn Tarihi**, No: 166, Eylül 1947.
- Ayn Tarihi**, No: 171, Şubat 1948.

Ayın Tarihi, No: 172, Mart 1948.

Ayın Tarihi, No: 172, Mart 1948.

Ayın Tarihi, No:144, Kasım 1945.

Ayın Tarihi, No:153, Ağustos 1946.

Ayın Tarihi, No:145, Aralık 1945.

“Avrupa İktisadi Kalkınma Programı Beşeriyete Hizmet Eden Tarihi Vesika Marshall Planı”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı 196, (8 Mart 1948), s.9–15.

İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 8, Konya, 1999, s.13.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C:10, Dönem: VIII, Toplantı:2, (2 Ağustos 1948), s.5.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Son Posta

The New York Times

Ulus

İnternet Yayınları

(Çevrimiçi) http://seyritarih.blogspot.com/2009/12/natonun-kurulusu-4-nisan-1949_23.html, 7 Mart 2010.

(Çevrimiçi) <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0249&q1=turkey>

(Çevrimiçi) <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0076&q1=turkey>

(Çevrimiçi) <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0075&q1=turkey>

- (Çevrimiçi) <http://www.ceupi.gov.tr/abtarihselgelisimi.ppt>, 5 Nisan 2010.
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1949v06.p0185&id=FRUS.FRUS1949v06&isize=M&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm>, 9 Mayıs 2010.
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1947v03.p0909&id=FRUS.FRUS1947v03&isize=M&q1=Dunn>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0212&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0212&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0215&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0248&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0367&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0152&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0153&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0113&q1=turkey>
- (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0126&q1=turkey>

(Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1949v06&entity=FRUS.FRUS1949v06.p1673&q1=turkey>

(Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1948v04&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0103&q1=turkey>

(Çevrimiçi), http://www.lazuri.com/tkvani_ncarepe/i_b_lazlar_ustune_kartvelist_tezler.html:

(Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1945Berlinv02/reference/frus.frus1945berlinv02.i0019.pdf>

FRUS, 11 Mayıs 1948, Vol. 4, pp. 83 –85. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1948v04/reference/frus.frus1948v04.i0006.pdf>

FRUS, , 11 Mayıs 1948, Vol. 4, p.84. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0104&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey>

FRUS, , 1948, Vol. 4, p.85 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1948v04.p0105&id=FRUS.FRUS1948v04&isize=M&q1=turkey>

FRUS, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, p. 823; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

FRUS, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, pp. 840 – 841.; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

FRUS, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, pp. 822 - 823; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

FRUS, 22 July 1945, Volume 02, pp. 256 – 257., Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonları, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1945Berlinv02/reference/frus.frus1945berlinv02.i0019.pdf>

FRUS, 24 Kasım 1948, Vol. 4, pp. 191 – 192. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1948v04/reference/frus.frus1948v04.i0006.pdf>

FRUS, 3 Şubat 1949, Vol. 6, pp. 1640 – 1642. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1949v06/reference/frus.frus1949v06.i0014.pdf>

FRUS, 3 Şubat 1949, Vol. 6, pp. 1656 – 1657. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), Mesajın geçtiği sayfa 1656: (Çevrimiçi),
<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1949v06&entity=FRUS.FRUS1949v06.p1672&q1=turkey>

FRUS, Diplomatic Papers, 1945, Vol. VIII: The Near East and Africa, pp. 1265 – 1270, Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1945v08/reference/frus.frus1945v08.i0015.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 138 – 139. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 233 – 237 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 234 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 352 – 353. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p. 352 – 353. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUSidx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0490&q1=turkey>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.110 – 114. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.200 – 201. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

¹FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.235. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, p.245., Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1947v05&entity=FRUS.FRUS1947v05.p0245&q1=turkey>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, pp.61 – 62. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, s. 98 – 99. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Europe Volume III, 1947, p. 196-514 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v03/reference/frus.frus1947v03.i0007.pdf>

FRUS, Europe Volume III, 1947, p. 889 -892 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v03/reference/frus.frus1947v03.i0008.pdf>

FRUS, Foreign Relations of the United States – Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, s. 99. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

FRUS, Foreign relations of the United States, 1945, Volume VIII, s. 1220, Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonları, (Çevrimiçi)
<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1945v08&entity=FRUS.FRUS1945v08.p1232&q1=turkey>

FRUS; 1949. The Near East, South Asia, and Africa, Volume VI, pp. 165 – 170. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1949v06/reference/frus.frus1949v06.i0006.pdf>

FRUS; 1950. The Near East, South Asia, and Africa Volume V, p.249. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=goto&id=FRUS.FRUS1950v05&isize=M&page=1249>

- FRUS**; 1950. The Near East, South Asia, and Africa Volume V, pp. 241-247. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>
- FRUS**; 1950. The Near East, South Asia, and Africa, Volume V, p 238. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1950v05&entity=FRUS.FRUS1950v05.p1260&q1=turkey>
- FRUS**; 1950. The Near East, South Asia, and Africa, Volume V, pp.239 –241. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>
- FRUS**; 1950. Volume V, p. 1263 – 1264 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi), <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>

EKLER

EK: 1

Sovyet tehdidine karşı Türkiye ve Yunanistan'a yapılan ABD yardımları kapsamında hazırlanan Birinci İlerleme Raporu -1950

1236

FOREIGN RELATIONS, 1950, VOLUME V

S/S-NSC Files: Lot 63D351: NSC 42¹

Memorandum by the Under Secretary of State (Webb) to the Executive Secretary of the National Security Council (Lay)

[Extract]²

TOP SECRET

WASHINGTON, March 6, 1950.

Subject: First Progress Report on NSC 42/1,³ "United States Objectives with Respect to Greece and Turkey to Counter Soviet Threats to United States Security", approved as Governmental Policy on March 23, 1949.

B. TURKEY

I. POLICY IMPLEMENTATION

Pursuant to the conclusions set forth in NSC Document 42/1, United States military aid to Turkey has been continued during fiscal 1950 under statutes appropriating \$265 million for Greece and Turkey. Final determination of the portion of this amount that will be allocated to the Turkish program awaits agreement on justifications between the State and Defense Departments, but it is anticipated that it will be approximately \$81 million. Total funds appropriated and allocated for military assistance to Turkey under the Aid Program will thus be brought to \$236 million. It is tentatively contemplated that the Turkish requirement for fiscal 1951 will be in the order of \$45 million.

United States military aid in the form of matériel and training is playing a primary and effective role in the program to modernize the Turkish Armed Forces with the result that a greater combat effectiveness is being achieved with less expenditure of men. This has made possible a reduction in the size of the Turkish Armed Forces from an estimated 500,000 men at the time the Aid Program was initiated to somewhat less than 300,000 men at present, an important factor from the viewpoint of the civilian economy. The maintenance of the Turkish defense establishment, however, continues to impose a very heavy burden on the Turkish economy, necessitating the expenditure of 35 to 40% of the country's budgetary revenues.

¹ Lot 63D351 is a serial master file of the National Security Council documents and correspondence and related Department of State memoranda for the years 1947-1961, as maintained by the Executive Secretariat of the Department of State.

² For the omitted portion of this report, see p. 342.

³ For the text of NSC 42/1, of March 22, 1949, see *Foreign Relations*, 1949, vol. VI, p. 269.

The Turks have periodically urged that they be included either in the Atlantic Pact or some similar regional arrangement. This Government has taken the position that it cannot consider such an extension of its contractual security arrangements at this time. The Turks have also suggested that, while awaiting a decision on a political commitment by the United States, the General Staffs of the two countries undertake discussions of a common plan of defense and assistance. Views of the Secretary of Defense are being sought, but it is anticipated that the suggestion will be rejected on the grounds that such planning could only be undertaken if there were a prior political agreement.

An increase in the very low standard of living in Turkey is one of the necessary elements in strengthening Turkish efforts to oppose Communist pressure. ECA assistance has enabled Turkey to undertake a program of economic development which, because of the national defense burden, would not have otherwise been possible. Direct ECA assistance in fiscal 1950 will total \$59 million, in addition to which Turkey is expected to receive \$55 million in drawing rights on other ERP countries. It is anticipated that in fiscal 1951, Turkey will receive \$46 million in direct ECA aid and \$30 million in drawing rights. These funds are being utilized to purchase modern agricultural equipment which will make possible an increase in Turkey's agricultural production, to modernize and enlarge the coal mines, to develop the very inadequate internal transportation system, to develop power resources—all important elements in the country's basic economy. While these projects are designed to contribute to European recovery, they will likewise serve to increase the national income of Turkey with resultant improvement in the standard of living and in its ability to support its defense burden.

II. POLICY EVALUATION

There have been no developments which would appear to warrant a change in United States objectives with respect to Turkey as set forth in NSC Document 42/1. The determination of Turkey to resist Soviet pressure remains unshaken and its confidence in its ability to do so has been greatly fortified by the military aid extended by the United States, as well as by periodic public reiteration of the interest of the United States in its security and integrity. United States aid has contributed to strengthening the political stability of the country with the result that continued progress is being made in the program of democratization. These factors undoubtedly account in part for the absence of overt or violent Soviet pressure on Turkey during the past year, although Soviet radio and press propaganda,

acting to undermine the Turkish Government, as well as Turkish-American relations has continued. The economic burden on Turkey of carrying out the necessary modernization of its military forces is still greater than that country can bear without direct United States military aid in addition to the economic aid extended through ECA. In view, therefore, of the long range interest of this country in Turkey, United States aid to that country must be continued.

JAMES E. WEBB

782.5/3-2050

The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Wadsworth)

TOP SECRET

WASHINGTON, March 20, 1950.

No. 19

SIR: The Department has studied with considerable interest the memorandum given to you by Mr. Sadak, the Turkish Foreign Minister, on the occasion of your last conversation with him in December 1949¹ prior to your departure for this country. Particular attention has been given to the proposal contained in Mr. Sadak's memorandum that a common plan of defense and assistance be drawn up between the General Staffs of the two countries while awaiting a Department of State decision on a political commitment to Turkey.

You will recall that during your stay in Washington a reply was prepared in the Department for you to make to Mr. Sadak upon your return to Turkey (Enclosure 1).² It was subsequently submitted to the Department of Defense where it was considered by the Joint Chiefs of Staff. The Department of State has now been informed by the Department of Defense that it perceives no objection to this reply from a military point of view and you are, therefore, requested to convey it to the Foreign Minister in such form as you deem appropriate.

Very truly yours,

For the Secretary of State:

DEAN RUSK

¹ Not printed.

² Ambassador Wadsworth was scheduled to call on the Secretary of State in Washington, March 20, to discuss the reply to Turkish Foreign Minister Necmettin Sadak (Enclosure 1 below), a copy of which was transmitted to the Secretary of State by a memorandum of March 16 from John D. Jernegan, Director, Office of Greek, Turkish, and Iranian Affairs (782.5 MAP/3-1650, not printed). No record of the scheduled conversation between Ambassador Wadsworth and the Secretary of State on March 20 has been found in Department of State files. Ambassador Wadsworth returned to Ankara on March 23.

EK: 2

9 Nisan 1946 tarihinde Missouri gemisinin İstanbul'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra ABD Büyükelçisi Edwin Wilson 12 Nisan 1946'da Washington'a gönderdiği rapor:

701.6711/4-1246 : Telegram

The Ambassador in Turkey (Wilson) to the Secretary of State

SECRET

ANKARA, April 12, 1946—noon.

[Received 9:04 p. m.]

423. Following reflections occur to me regarding *Missouri* visit: ³⁹

(1) It was probably one of most remarkable demonstrations of friendliness on part of govt and people of a foreign country towards US Naval officers and men that has ever occurred in connection with US Naval visit.

(2) This demonstration can be mainly explained by hope engendered in Turk Govt and people by recent developments US foreign policy, culminating in *Missouri* visit, that US has now established independent policy in Near and Middle East based on defense of its own interests in this region, these interests being understood as maintenance peace and security through support of principles UNO.

(3) Translated into specific terms applying to Turkey, foregoing means to Turks that US has now decided that its own interests in this area require it to oppose any effort by USSR to destroy Turk independence and integrity. This because if USSR allowed to destroy Turk independence and set up "friendly" regime here, nothing could then prevent Soviets from ascending to Suez, and once this occurs another world conflict becomes inevitable.

(4) There are already indications that effects *Missouri* visit are being felt beyond Turk frontiers. Reliable reports are that ecumenical patriarchate interprets visit as clear indication US influence will now be exerted in this region and feels encouraged thereby in its efforts to resist extension Soviet influence within Orthodox Church. Also reported in Bulgarian circles Istanbul that visit will undoubtedly strengthen position Bulgarian opposition. *Missouri* visit is thus apt to take on character of one of those imponderable events influence of which extends far beyond immediate theater in which it occurs.

Sent Dept as 423, repeated Moscow as 47, London as 76.

WILSON

Kaynak: FRUS, 1946, Vol. VII: The Near East and Africa, pp. 822 - 823; Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v07/reference/frus.frus1946v07.i0018.pdf>

EK 3:

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği notadan sonra ABD Dışişleri Bakan Vekili Acheson'un girişimiyle Dışişleri, Donanma ve Savaş Bakanlıklarının 15 Ağustos 1946 tarihli toplantı raporu;

The Acting Secretary of State to the Secretary of State, at Paris

TOP SECRET

WASHINGTON, August 15, 1946—6 p. m.

US URGENT   NIACT

4122. Secdel 676. For Secretary Byrnes only. State War Navy Depts at highest levels, after series of meetings, agreed upon a memorandum re Turkey and the Soviet Union. This memo was presented to President in person today by Secretaries of War and Navy and myself. Also present were top ranking officers of army and navy.

President approved policy recommended in the memo and stated he was prepared to pursue it "to the end". President specifically asked for any comments which you may care to make.

It was agreed with President that draft reply to Turkish Govt's inquiry as to our attitude toward Soviet proposals re the Straits should be prepared at once and sent to you for comment and to him for approval before despatch to Ankara.

Draft reply will follow in subsequent telegram. President planning leave Washington Aug 16—2:30 PM so any comment re memo should reach him before that hour.

Memo reads as follows:

"In our opinion, the primary objective of the Soviet Union is to obtain control of Turkey.

We believe that if the Soviet Union succeeds in introducing into Turkey armed forces with the ostensible purpose of enforcing the joint control of the Straits, the Soviet Union will use these forces in order to obtain control over Turkey.

If the Soviet Union succeeds in its objective obtaining control over Turkey it will be extremely difficult, if not impossible, to prevent the Soviet Union from obtaining control over Greece and over the whole Near and Middle East.

It is our experience that when the Soviet Union obtains predominance in an area, American and, in fact, all Western influences and contacts are gradually eliminated from that area. In our opinion, therefore, the establishment by the Soviet Union of bases in the Dar-

danelles or the introduction of Soviet armed forces into Turkey on some other pretext would, in the natural course of events, results in Greece and the whole Near and Middle East, including the Eastern Mediterranean, falling under Soviet control and in those areas being cut off from the Western world.

When we refer to the Near and Middle East, we have in mind the territory lying between the Mediterranean and India. When the Soviet Union has once obtained full mastery of this territory, which is strategically important from the point of view of resources, including oil, and from the point of view of communications, it will be in a much stronger position to obtain its objectives in India and China.

We, therefore, feel that it is in the vital interests of the United States that the Soviet Union should not by force or through threat of force succeed in its unilateral plans with regard to the Dardanelles and Turkey. If Turkey under pressure should agree to the Soviet proposals, any case which we might later present in opposition to the Soviet plan before the United Nations or to the world public would be materially weakened; but the Turkish Government insists that it has faith in the United Nations system and that it will resist by force Soviet efforts to secure bases in Turkish territory even if Turkey has to fight alone. While this may be the present Turkish position, we are frankly doubtful whether Turkey will continue to adhere to this determination without assurance of support from the United States.

It is unfortunate that the Soviet Union, ignoring the United Nations and Montreux concept of Straits control, has made a formal proposal to Turkey for bilateral agreement regarding the joint defense of the Straits because it is always extremely difficult to persuade the Soviet Union, once formally committed on a subject, to retreat. Experience has shown such a retreat cannot be brought about by skillful argument or the appeal to reason. The only thing which will deter the Russians will be the conviction that the United States is prepared, if necessary, to meet aggression with force of arms. There is a strong possibility that if the Soviet Union is given clearly and unequivocally to understand that the United States will firmly and with determination support Turkey in case Turkey is made the object of Soviet measures threatening the independence, sovereignty or territorial interests of Turkey the Soviet Union will pause and will not push the matter further at this time.

In our opinion therefore the time has come when we must decide that we shall resist with all means at our disposal any Soviet aggression and in particular, because the case of Turkey would be so clear, any Soviet aggression against Turkey. In carrying out this policy our words and acts will only carry conviction to the Soviet Union if they are formulated against the background of an inner conviction and determination on our part that we cannot permit Turkey to become the object of Soviet aggression. Threats or provocations should have no part in the implementation of this policy which will require in the first instance frank discussions with the principal nations involved and strong support of Turkey in the United Nations, should that become necessary.

7 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman, Genelkurmay Başkanı Amiral Leahy ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson ile yaptığı toplantıda Yunanistan ve Türkiye'ye yapacağı yardım konusu tartışılmıştır;

ance of American business, not only in this matter but in our economic policy overseas in all areas. The President said he was in favor of this, and he designated the Secretary of the Treasury as chairman and the Secretary of the Navy, Secretary of Commerce, Secretary of Labor, and Secretary of Agriculture as a group to inquire into the matter and formulate a program.

The President had a draft of a message, prepared by the State Department,² and he mentioned that he might deliver it on Monday.

Several of those present laid stress on the fact that the entire situation should be made clear to the American people.

ROBERT P. PATTERSON

² Copy not found attached. Among the drafts of President Truman's message in Department of State files are a "Jones" draft of March 3 (Joseph M. Jones was Special Assistant to the Assistant Secretary of State for Public Affairs) and a "Revised Draft" prepared on March 6 by George F. Kennan (868.00/3-447, 868.00/3-647). Clark M. Clifford, Special Counsel to President Truman, transmitted the "final draft" to Mr. Acheson on March 11. It is entitled "2nd draft of March 11, 1947". Attached to it is a "Suggested Draft", revised on March 9 (868.00/3-1147). These latter two drafts bear no indication of authorship. President Truman's comments on the drafting of his message appear in *Memoirs by Harry S. Truman*, vol. II: p. 105. He delivered the message to the Congress on March 12.

868.00/3-747

*The Acting Secretary of State to President Truman*¹

TOP SECRET

[WASHINGTON, undated.]

Subject: Program for aid to Greece and Turkey.

In accordance with the conversation Secretary Marshall and I had with you on February 26, 1947, and our subsequent talk with Congressional leaders, I submit herewith a calculation of the costs involved in an extensive program of aid to Greece and Turkey; draft legisla-

¹ Copy sent on March 7 to Col. Joseph E. Bastion, Jr., by Carlisle H. Humelsine, Director of the Executive Secretariat, with information that Mr. Acheson had discussed it with President Truman "this morning". Colonel Bastion was the War Department's Liaison Officer with the Department of State on the Greek-Turkish aid program.

Mr. Humelsine's transmitting memorandum to Colonel Bastion stated that Mr. Acheson had requested that the memorandum on Greece and its three attachments be sent to Secretary Patterson and that the general problem would be discussed the following day at 11 a.m. with the Secretaries of War, Navy, Commerce, and Treasury in the office of Secretary of the Treasury, John W. Snyder.

The Cabinet Committee on Foreign Aid Programs, with Secretary Snyder presiding and with the Secretaries of Agriculture and Labor also present, met on March 8. The minutes disclose that "the meeting was to consider the most appropriate method for discussing the proposed program of aid to Greece and Turkey with influential business leaders for the purpose of making clear what the objectives of the Administration are and to enlist" their support. Mr. Acheson also discussed various administrative problems of the program. (868.00/3-847)

tion to provide authority for such a program; and a draft message from you to the Congress explaining this problem.²

The figures on the cost of the program (Tab A) show a total of \$400,000,000 for Greece and Turkey for the balance of the period ending June 30, 1948. This covers the cost of military equipment and maintenance, essential economic development and supervisory administration of these expenditures.

The draft legislation (Tab B) is in the form of a single bill with language broad enough to cover the extension of financial aid, military equipment and other supplies and the detail of technical and professional personnel. The legislation is so drawn as to cover other countries should analogous situations develop requiring similar aid from this Government.

The draft message (Tab C) from you to the Congress describes the circumstances which have produced the current critical situation in Greece, with a reference to Turkey's somewhat different status and needs, and the consequences which may flow from a failure on our part to assist Greece at this time. The message presents also the figures on costs, referred to above, and an outline of the legislation to be submitted to Congress.

² None found attached.

868.00/3-747

The Acting Secretary of State to the Secretary of State, at Berlin

SECRET

WASHINGTON, March 7, 1947.

DEAR GENERAL MARSHALL: I hope this pouch will reach you before you leave Berlin.

The situation on the Greek-Turkish matter is as follows:

At a meeting this morning with Secretary Snyder, Admiral Leahy,³ Mr. Clifford, and myself, the President reached the conclusion that he had no choice but to go forward with the program. He called a Cabinet meeting and got the unanimous support of the Cabinet. He thereupon canceled his trip to the Caribbean and finding important members of Congress absent from Washington, called a meeting of the Congressional leaders for Monday morning. At that time the fuller explanation, for which they asked at the last meeting, will be given them and the President's decision communicated. He expects to address a joint session of Congress on Wednesday, March 12. He is planning to have his message to Congress broadcast from the Capitol.

The President has appointed a Cabinet Committee of the Secretaries

³ William D. Leahy, Chief of Staff to the Commander in Chief of the Army and Navy.

Kaynak: FRUS, Foreign Relations of the United States – Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, s. 99

Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

EK 5:

22 Mayıs 1947 tarihinde Başkan Truman tarafından onaylanan Türkiye ve Yunanistan'a yönelik 400 milyon dolarlık yardım programı.

868.00/3-747

*The Acting Secretary of State to President Truman*¹

TOP SECRET

[WASHINGTON, undated.]

Subject: Program for aid to Greece and Turkey.

The figures on the cost of the program (Tab A) show a total of \$400,000,000 for Greece and Turkey for the balance of the period ending June 30, 1948. This covers the cost of military equipment and maintenance, essential economic development and supervisory administration of these expenditures.

The draft legislation (Tab B) is in the form of a single bill with language broad enough to cover the extension of financial aid, military equipment and other supplies and the detail of technical and professional personnel. The legislation is so drawn as to cover other countries should analogous situations develop requiring similar aid from this Government.

The draft message (Tab C) from you to the Congress describes the circumstances which have produced the current critical situation in Greece, with a reference to Turkey's somewhat different status and needs, and the consequences which may flow from a failure on our part to assist Greece at this time. The message presents also the figures on costs, referred to above, and an outline of the legislation to be submitted to Congress.

Kaynak: FRUS, Diplomatic Papers, 1947, Vol. V, s. 98 – 99 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi)

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1947v05/reference/frus.frus1947v05.i0006.pdf>

EK: 6

ABD askeri yardımı Türkiye'ye yapılırken ABD Genelkurmay Başkanı 24 Kasım 1948 tarihinde Türkiye hakkında şu değerlendirme raporu;

SWNCC Files, Lot 52-M45

*Memorandum by the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense
(Forrestal)*

WASHINGTON, 24 November 1948.

SANACC 358/8

In response to the request contained in a memorandum from the Executive Secretary of the State-Army-Navy-Air Force Coordinating Committee dated 15 October 1948 (SANA-6265¹), the Joint Chiefs of Staff have formulated the following statement of their views on the matter of United States long-range strategic interests in the military establishments of Greece and Turkey, for forwarding by you to SANACC with such comments as you consider appropriate.

From the military point of view, the Joint Chiefs of Staff are of the opinion that, as long as the USSR pursues its expansionist policies, the security of the Eastern Mediterranean and the Middle East is of critical importance to the future security of the United States. Greece and Turkey stand in the way of Soviet expansion in this area and thus it is highly important to our national security interest that neither falls under the control or domination of the USSR.

Both countries offer bases from which the USSR could launch operations against the islands of Crete, Rhodes, and Cyprus and against communications in the Eastern Mediterranean and to the Middle East. Turkey is strategically more important than Greece since in addition it dominates major air, land, and sea routes from the USSR to the Cairo-Suez area and to the Middle East oil fields.

The present economic and political situation in Greece is precarious. Even with considerable military and economic assistance from the United States, Greece will in all probability never have the capability of successfully resisting those attacks in force which the USSR and/or her satellites could launch against her long northern frontier. Greek military spirit is now woefully lacking. On the other hand, the military potential of Turkey, coupled with its high national spirit and geographic situation, makes it possible for that nation now to resist

Soviet aggression to the extent of imposing appreciable delay and eventually, with continued U.S. aid, to offer strong resistance to invasion.

Based upon the foregoing considerations, the Joint Chiefs of Staff offer the following definition of United States long-range strategic interests in the military establishments of Greece and Turkey:

a. Greece: A Greek military establishment capable of maintaining internal security in order to avoid the communist domination of Greece.

b. Turkey: A Turkish military establishment of sufficient size and effectiveness to insure Turkey's continued resistance to Soviet pressure; the development of combat effectiveness to the extent that any overt Soviet aggression can be delayed long enough to permit the commitment of U.S. and allied forces in Turkey in order to deny certain portions of Turkey to the USSR.

Since the State-Army-Navy-Air Force Coordinating Committee is considering military aid priorities on an overall basis in SANACC 360/11² and the Joint Chiefs of Staff have submitted comments on this paper*, no specific reference with regard to the priority of aid programs for Greece and Turkey is believed necessary at this time.³

Kaynak: FRUS, 24 Kasım 1948, Vol. 4, pp. 191 – 192. Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1948v04/reference/frus.frus1948v04.i0006.pdf>

EK: 7

22 Mayıs 1950'de cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'a 24 Mayıs 1950 tarihinde ABD Başkanı Truman'dan gelen kutlama mesajı.

President Truman to the President of the Turkish Republic (Bayar) ¹

WASHINGTON, May 24, 1950—3 p. m.

I wish to express to Your Excellency my sincere congratulations on the occasion of your election as President of the Turkish Republic.²

That the Turkish people, through their newly elected representatives in the National Assembly, have bestowed upon you this highest of honors is indeed recognition of the significant role that you have long played in furthering the cause of democratic development in

your country. Turkey has shown the world yet another evidence not only of its attachment to this cause, but of its inner strength and fundamental stability which has won it such a respected place within the family of democratic nations.

I am looking forward with confidence to the continuance of the very friendly and close relations which now exist between the peoples and governments of our two countries.³

HARRY S. TRUMAN

---

³ In reply to a letter of July 20 from President Bayar announcing his election, a letter of December 4 from President Truman read in part as follows: "I cordially reciprocate the sentiments you express for the continuance of the friendly relations existing between the United States and Turkey, and I assure Your Excellency of my best wishes for your personal welfare and for the prosperity of the Republic over which you have been called to preside. Your Good Friend, Harry S. Truman." (Enclosure to instruction 36, December 12, to Ankara, 711.11-TR/10-1650, not printed; transmitted by the Embassy in Turkey to the Turkish Ministry of Foreign Affairs on January 4, 1951.)

Kaynak: FRUS; 1950. Volume V, p. 1263 – 1264 Wisconsin Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, (Çevrimiçi),

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1950v05/reference/frus.frus1950v05.i0016.pdf>

RUSSIANS MODIFY POLICY IN AUSTRIA

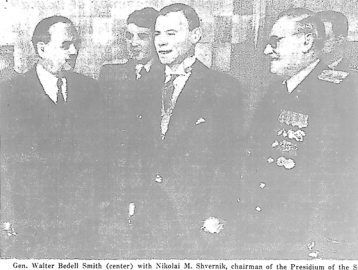
Seek Only Uncontested Land and Agree to Give Back Areas Taken Over by Soldiers

UNRRA TO COVER NATION

New Agreement Made Possible by Soviet Change—Plan Calls for \$59,000,000 in Relief

By JOHN MACCOMBAC
The news of the new Russian policy in Austria...

NEW AMERICAN ENVOY TO RUSSIA PRESENTS CREDENTIALS

Gen. Walter Bedell Smith (center) with Nikolai M. Shverin, chairman of the Presidium of the Supreme Soviet, and Andrei Y. Tikhonov in Moscow.

MISSOURI ARRIVES IN ISTANBUL PORT

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

By THOMAS J. HAMILTON
The U.S. warship Missouri arrived in Istanbul...

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

CZECHS HAMPBRED IN STATE INDUSTRY

Management Shortage Acute

By ALBION BOSS
By FRANK L. HELDRETH
Czechs are in a bind in their state industry...

ARGENTINE TROOPS DEPLOY NEAR CHILE

New Barracks Spring Up Along Andean Frontier, but Army Sees Nothing Sinister

By FRANK L. HELDRETH
Argentine troops are being moved to new barracks...

Bornholm Fully Cleared

Denmark

By FRANK L. HELDRETH
Bornholm is now fully cleared of German troops...

BRITISH VIOLATION OF TREATY CHARGED

Senator Myers Says Unilateral Accord With Trans-Jordan Breaks '24 Pact With U.S.

By FRANK L. HELDRETH
Senator Myers charges that the British violation of the 1924 treaty...

WIDE INQUIRY SPLIT ON PALESTINE SEEN

Members Are Said to Differ on Entry of 100,000 Backed

By SYDNEY GREEN
A wide inquiry is being conducted in the United States...

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

Inflation Becomes Nightmare in Hungary

With Value of Pengo Dropping Steadily

By FRANK L. HELDRETH
Hungary's inflation is becoming a nightmare...

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

U.S. Warship Warned German Government to Release Ship

"All the News That's Fit to Print"

The New York Times

LATE CITY EDITION

NEW YORK, WEDNESDAY, MARCH 12, 1947

STATE SENATE VOTE WOULD BAR STRIKES BY PUBLIC WORKERS

Measure Setting Dismissal as Penalty in Passed, 35-16, in Party-Line Ballot

McNear Slaying Is Sifted By Federal, Local Officials

Justice Department Enters Case of the Ambushing of Head of Long-Struck Railroad Near His Florida Home

IT NOW GOES TO SENATE

Republicans Argue Bill Is Vital to General Welfare—Too Harsh, Say Democrats

RADIO TO APPOINT 'CZAR' IN CLEAN-UP OF ADVERTISING

Networks, Agencies, Industry Plan Answer to 'Blue Book' of FCC, Public Criticism

RO LINK IS VOTED BUT SENATE GROUP BARS RISE IN VISAS

Proviso in Foreign Committee Is That U. S. Role in Refugee Body Entail No Quota Shift

MOLOTOV DEMANDS SPEED-UP IN DEMILITARIZING GERMANY; BACKS DOWN ON CHINA ISSUE

Truman Mid-East Plea Today Is Assured of Bipartisan Aid

But Congress Ponders Long-Range Perils of Loans to Halt Soviet Expansion—Troop or Naval Help Ruled Out

WEST IS ASSAILED

Soviet Disarming Plan Thought to Seek End of DP Centers

FIRST FUND BILL SET IN HOUSE PASSAGE

\$12,389,029,971 for Treasury, Postoffice Lowers Treasury

NLRB UPHOLDS MEN IN DESERTING UNION

Justifies Letters Sent by Firm to Employers and Segregate

Lie Denies He Is a 'Tyrant,' Facing U. N. Staff Demands

By A. M. ROSENTHAL

WEST IS ASSAILED

Soviet Disarming Plan Thought to Seek End of DP Centers

Small text at the bottom of the page containing publication details and subscription information.

"All the News That's Fit to Print"

The New York Times

LATE CITY EDITION

VOL. XCVI... No. 32,555... NEW YORK, THURSDAY, MARCH 13, 1947... THREE CENTS

TRUMAN ACTS TO SAVE NATIONS FROM RED RULE; ASKS 400 MILLION TO AID GREECE AND TURKEY; CONGRESS FIGHT LIKELY BUT APPROVAL IS SEEN

DEWEY TO REQUEST \$135,000,000 MORE TO AID CITY HOUSING

O'Dwyer, by Agreement, Drops Further Bid for Money in '47, Insures Planned Projects

REALTY TAX TO GO TO \$2.97

Due, Says Mayor, to Jump in Budget—City Wins Albany Accord on Finance Bills

By LEO EGAN

ALBANY, March 12.—Governor Dewey and Mayor O'Dwyer agreed today at a conference in the Governor's office that the state housing loan fund should be increased to \$135,000,000 and that New York City could get along without any further financial help from the State.

The additional housing loan fund, which must be approved by the Legislature and then by voters in a referendum in the fall, will insure that projects already planned can be completed. It will also permit the undertaking of any new projects beyond those already under construction.

Construction costs on public housing are running so far ahead of estimates made in previous years that the whole state program, particularly New York City projects, face drastic curtailment unless additional funds are provided.

Mayor O'Dwyer said after today's

Bridges Says Plan to Slash Budget 'Is Knocked Asker'

He Indicates Revisions Must Be Made to Fit Truman's Plea for Aid to Greece, Turkey — Proposal to Reduce Income Tax Upset

By JOHN B. MORRIS

WASHINGTON, March 12.—President's request for \$400,000,000 to strengthen Greece and Turkey was given serious attention today to the something that had not been taken effect on proposed tax and budget into consideration in the Congress.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Speaker Bridges said the President's request for \$400,000,000 to strengthen Greece and Turkey was given serious attention today to the something that had not been taken effect on proposed tax and budget into consideration in the Congress.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

Mr. Bridges maintained, on the other hand, that the House should not be asked to pay for the aid to Greece and Turkey until the Senate has approved the aid.

BEVIN SHARP IN BIG 4 CONGRESS IS SOLEMN

Cites Report That Soviet Is Enlisting Germans in Armed Forces

By HOWARD KANARSKY

WASHINGTON, March 12.—A much-shaken Congress squared off today to meet, chronology, one of the toughest deadlines in modern history. This deadline was the provision of the financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

Mr. Bevin said that the British Government had received reports that the Soviet Union was enlisting German forces in the Balkans.

ASKING AID FOR GREECE AND TURKEY

President Truman addressing Congress yesterday

By W. H. LAWRENCE

WASHINGTON, March 12.—A much-shaken Congress squared off today to meet, chronology, one of the toughest deadlines in modern history.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

NEW POLICY SET UP

President Blunt in Plea to Combat 'Coercion' as World Peril

By STELL BELLAG

WASHINGTON, March 12.—President Truman outlined a new foreign policy for the United States today. In a historic message to Congress, he proposed that the country intervene wherever necessary throughout the world to prevent the subjugation of free people to Communist-ruled dictatorships.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

SCHOOL PAY VOTED BY STATE SENATE

Republicans Also Pass Taxes for Bonus, Daring Minority Changes in Both Bills

By LEO EGAN

ALBANY, March 12.—The Albany State Senate today voted to approve a bill providing for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

The bill provides for the payment of school teachers' salaries.

PRESIDENT STARTS KEY WEST VACATION

Makes Air Trip in Five Hours for Bonus, Daring Minority and Swimming in Florida

By LEO EGAN

WASHINGTON, March 12.—President Truman today left for Key West, Fla., for a vacation.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

The President will be in Key West for five days.

MOLOTOV IS SET BACK

He Admits Delay in Ship Demolition, Agrees to Prisoner Census

By HOWARD KANARSKY

WASHINGTON, March 12.—Soviet Foreign Minister Molotov today admitted a delay in the demolition of the German battleship Tirpitz.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Mr. Molotov said that the Tirpitz would be demolished by July 1.

Yugoslavs Block U. N. Entry To Reported Guerrilla Base

ON THE GREEK-YUGOSLAV FRONTIER, March 12—Yugoslav authorities barred a United Nations investigating Commission team from entering Drogos, Yugoslavia, today. This

By W. H. LAWRENCE

WASHINGTON, March 12.—Yugoslav authorities today barred a United Nations investigating Commission team from entering Drogos, Yugoslavia, today.

The Commission team was on its way to Drogos to investigate reports of guerrilla activity.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

Mr. Truman said that the United States was providing financial and technical aid to Greece and Turkey.

"All the News That's Fit to Print"

The New York Times

LATE CITY EDITION
Rain today; strong winds, tomorrow considerable clearing.
Temperature today—low, 31; high, 34.
Special to the N. Y. Times, March 14, 1947.

VOL. XCVI, No. 32,586

Printed at 485 Madison Avenue, New York 17, N. Y.

NEW YORK, FRIDAY, MARCH 14, 1947.

THREE CENTS NEW YORK CITY

BILL TO BAR STRIKES BY PUBLIC WORKERS GOES TO GOVERNOR

Assembly by 92 to 54 Votes Measure Senate Approved—Taft Denies Taking Sides

By LEO EGAN
Special to the New York Times. ALBANY, Friday, March 14.—The Clinton-Walton bill authorizing the Governor to bar public employees from striking was approved by the Assembly today.

There were also indications on the floor of the Assembly that Governor Dewey's insistence upon enactment of a measure "with teeth" was responsible for a rift between Bennett and Taft.

14 Republicans Against Bill
All the votes in favor of the bill, passage were cast by Republicans.

Long Island Housing Slump Laid to High Cost of Labor

Home Builders Institute Sees Drop of 80% in Residence Construction in Year—Union Leader Assails Charge

By LEE S. COOPER
New home construction on Long Island—essentially one of the most densely populated areas in the nation—has declined 80 per cent since the strike in August 1946, according to a statement issued today by the Home Builders Institute.

REBATE ON JOB FUND ASSEMBLY EXTENDS IS VOTED AT ALBANY
Senate Passes Young-Dewey Bill by Which Employers Would Get Back \$118,000,000

By CLAYTON KNOWLES
Special to the New York Times. ALBANY, March 13.—The Assembly today unanimously approved the Young-Dewey bill extending the State's job fund rebate.

SNYDER PROTESTS TAX CUTTING NOW; KNUTSON INSISTS

Secretary Asserts Spending Cannot Be Trimmed Enough to Lower Rates and Debt

By JOHN D. MORRIS
Special to the New York Times. WASHINGTON, March 13.—John W. Snyder, secretary of the Treasury, told Congress today he was "reasonably certain" it would be impossible to reduce Federal spending sufficiently to permit tax reduction.

Govs Administration Stand
Mr. Snyder opened two days of public hearings on personal income tax reduction before the House Ways and Means Committee.

Continuing the County Offices
Though Conception Ends This Month Is Called Insurance
By WILLIAM S. WHITEY
Special to the New York Times.

AID TO MID-EAST SPEEDED BY CONGRESS; SENATE SETS A DEADLINE OF MARCH 31; MARSHALL IMPLIES SOVIET BRIBES NAZIS

STUDY PROPOSAL FOR AID TO GREECE AND TURKEY

Left to right—Seated: Acting Secretary of State Dean Acheson, Senator Arthur Vandenberg and Senator Tom Connally. Standing: Secretary of War Robert Patterson and Secretary of the Navy James Forrestal. The conference was held in the Capitol yesterday.

KEEP DRAFT SET-UP, SAYS SENATE GROUP

By DREW MIDDELTON
Special to the New York Times. WASHINGTON, March 13.—United States Secretary of State Marshall countered Soviet Foreign Minister Molotov today with reports that the Russians were clearing former Nazis who joined the Communist-led Socialist Unity party in Germany.

CAPITOL IS ALERT

Swift Action Is Planned to Implement Policy of Checking Rely

Full Publicity Pledged

Impar and Navy Chiefs Discuss Implications of Program as Hearings Are Scheduled

By C. F. TRUSSARD
WASHINGTON, March 13.—Key committees of the Senate and House moved quickly today to expedite action on President Truman's call for direct economic and military aid to Greece and Turkey to stave off a possible totalitarian aggression.

These steps were taken: The Senate Foreign Relations Committee approved the whole program and its implications with top State, War and Navy Department officials and their advisers. The House Foreign Affairs Committee, planning for a similar closed session tomorrow, prepared to receive from the State Department the program and to begin hearings promptly. The Senate majority policy committee, to clear the way for action by March 31 on the Truman aid program, is due to meet as the House disposes of it, just as the Senate on a daily session today. These moves were made in an atmosphere of astute questioning about possible or probable impacts from the bold change in the country's foreign policy that Mr. Truman announced before the

HALF U. S. GREEK AID

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

Special to the New York Times.

